

COMMANDANT WILLY BRETON

VAN HET BELGISCH LEGER

EEN BELGISCH REGIMENT TE VELDE

(1ste AUGUSTUS 1914 — 1ste JANUARI 1915)

EENIGE HELDENDADEN

VAN HET 2DE REGIMENT JAGERS TE VOET

UIT HET FRANSCH VERTAALD DOOR PAUL KENIS

Met 3 Kaarten

I. VAN BERGEN TOT PERWEZ. — II. OP DE GEETE. —
III. ONDER DE MUREN VAN ANTWERPEN: EPEGHEM,
VERBRANDE BRUG, DE JAGER TRÉSIGNIES, BREENDONCK,
CAPPELLEN-OP-DEN-BOSCH. IN HET KATTE-MEUTER-BOSCH.
HET BELEG. DE TRAGISCHE NACHT. — IV. DE AFTOCHT
NAAR DE KUST. — V. AAN DEN YZER. OOSTERKE. SINT-
JACOBS-CAPPELLE. PERVYSE. DIXMUIDEN. OUD-STUYVE-
KENSKERKE.

VAN ZELFDE SCHRIJVER

Les Pagès de gloire de l'armée belge. (De la Gette à l'Yser. — A Dixmude.) 1915. 11de duizend. Boekje van 124 paginas, met 4 kaarten. 60 cent.

Berger-Levrault, uitgevers.

KRIJGSBOEKHANDEL BERGER-LEVRAULT

PARIS

5-7, RUE DES BEAUX-ARTS

NANCY

RUE DES GLACIS 18,

1916

VOORWOORD

Ik heb mij voorgesteld in deze bladzijden het heldhaftige en tevens zoo smartelijke bestaan van een Belgisch infanterie-regiment gedurende de eerste maanden van den oorlog te schetsen. Slechts aan het toeval is het toe te schrijven dat het 2de regiment jagers te voet mij hierbij tot voorbeeld dient, daar het mij mogelijk was over dit onderwerp de tamelijk volledige elementen bijeen te brengen, die er noodig waren tot het opstellen van deze kleine historische schets. En ik ben gelukkig hierbij mijn dank te kunnen uitdrukken aan de officieren die zoo welwillend waren mij in deze taak bij te staan.

Maar de geschiedenis van het 2de jagers te voet is dezelfde als die van al onze infanteristen : linie-soldaten, jagers, grenadiers of karabiniers. Allen hebben dergelijke gevechten geleverd, hetzelfde lijden doorstaan; allen hebben hun uterste best gedaan, zoowel aan de Geete als onder de muren van Antwerpen, zoowel gedurende den tragischen aftocht als aan den onsterfelijken Yzer. En om hunne bewonderenswaardige dapperheid hebben allen denzelfden roem geogst.

Men moet dus in dit verhaal niet zoozeer eene poging zien om de heldendaden van één bijzonder

regiment te verheerlijken, dan wel eene hulde die aansch onsch onze infanterie wordt gebracht.

Deze is het roemrijkste wapen onder allen, om den persoonlijk en collectieven heldenmoed die er wordt aan den dag gelegd, om het verduurde leed en om de zware offers die van haar gevegd worden in den strijd, waarvan zij den zwaarsten last moet torschen.

De infanterie — de Koningin van de Veldslagen — was en zal steeds het voornaamste orgaan in dat groot handelend lichaam van het leger zijn. Ook is het op haar dat de vijand steeds zijne zwaarste slagen richt, omdat hij het hart wil treffen, en haar dus tracht te bereiken boven alle hindernissen die haar dekken en beschermen.

Als de infanterie volhoudt, als zij blijft weerstaan aan de slagen die de vijand voortdurend op haar richt, als zij hardnekkig liever sterven wil dan te wijken, dan is het de zekere mislukking van de vijandelijke ondernemingen.

Als zij, ondanks het lijden en de verliezen, nog de noodige kracht behoudt om vooruit te rukken, dan is het de overwinning.

Integendeel, als zij wankelt en wijkt onder de voortdurende aanvallen van den vijand, dan is het de nederlaag.

Het is om dit groote gevaar af te wenden, dat al de andere wapens, in een heldhaftigen wedijver — waarvan de slag aan den Yzer een aangrijpend voorbeeld biedt, — lijden en strijden en desnoods zich zelf opofferen, om aan de infanterie den volstrekten en algeheelen steun te geven, zonder welke haar offer nutteloos zou worden.

Toen hij op de vaandels van al onze infanterieregimenten, den naam van den Yzer liet borduren, heeft de Koning hen allen met een zelfde blijk van dankbaarheid en bewondering willen vereeren.

Met Hem, heeft het geheele vaderland zich dankbaar en bewonderend neergebogen voor deze heldhaftige eenheden die hun leven aan België hebben opgeofferd om hun land van den dood te redden.

De Yzer is voor ons het zinnebeeld van de overwinning geworden. En de zegepraal wappert nu in de plooiën van de vaandels en zal ze niet meer verlaten. Gedwee heeft zij hare vleugelen dichtgeplooid in de afwachting van den gezegenden dag, waarop haar het bevel zal gegeven worden hare vlucht te nemen.

En dien dag, vóór onze ontplooide standaarden, zal zij den triomfstoet openen van onze prachtige regimenten; van kerktoren tot kerktoren vliegen, van den Yzer tot aan de Schelde, en van de Schelde tot aan de Maas; door Vlaanderen en door Wallonië, en geheel het volk uitnoodigen om de knie te buigen bij den doortocht van de roemrijke soldaten die de herwonnen vrijheid zullen medebrengen.

Commandant WILLY BRETON.

EEN BELGISCH REGIMENT TE VELDE

(1STEN AUGUSTUS 1914 — 1STEN JANUARI 1915)

I

VAN BERGEN TOT PERWEZ

Van af den 29^{en} Juli, den dag waarop ons leger op versterkten vredesvoet werd gesteld, heerschte er te Bergen, zooals in al onze garnizoenen, eene koortsige bedrijvigheid. In de *caserne Guillaume*, of de kazerne van de « jagerkens », zooals de bewoners van Bergen die gewoonlijk noemen, was het een voortdurend gaan en komen; er klonk klaoengeschal en vroolijk gerôep tot de mannen van de binnengerôepen klassen; het was als de gonzende bedrijvigheid van een bijenkorf, waarin alles te midden van de algemeene opgewektheid geschiedde.

Want op dat oogenblik dacht er nog niemand ernstig aan den oorlog. Zelfs in de veronderstelling dat er een strijd tusschen onze twee groote buurstaten mocht losbreken, zoo zegden de wel ingelichte lieden met overtuiging, zou ons leger nog niet moeten strijden. Alles zou gaan gelijk in 1870, verzekerden zij. Doch toen 's morgens vroeg op 1^{en} Augustus het bevel tot de algemeene mobilisatie werd aangeplakt, beklemden de onrust toch een weinig de harten.

De gezichten hadden een ernstiger plooi aangemen. Aan de kazernepoorten was het afscheid van moeders, echtgenooten en verloofden, die tot daar den binnengeropen soldaat waren komen uitgeleide doen, wat inniger ontroerd. De officieren van het garnizoen, die men in druk bedrijf op straat ontmoette, konden, als zij hunne vrienden bij de burgerbevolking trachtten gerust te stellen, nochtans moeilijk verbergen dat zij den toestand als ernstig beschouwden.

Nog gaf men alle hoop niet op doch werd reeds wantrouwig. Terzelfder tijd maakte een vast, een onwrikbaar besluit zich van alle harten meester. Met eene vlam in het oog, zegden onze soldaatjes trotsch: « Welnu, laat ze maar komen; gij zult eens zien hoe ze zullen ontvangen worden! »

« Zij », dat waren de Duitschers reeds. Toch was België toen nog niet bedreigd. Maar bij de gedachte dat het zoover kon komen, kon men zich niet voorstellen dat de laffe aanranding van elders dan het Oosten uitging. Men had zoo dikwijls gesproken over een Duitschen inval in ons land met het doel de Fransche Noordergrens te overvallen, dat dit plan onmiddellijk voor alle geesten opdaagde. Maar te veronderstellen dat Frankrijk zich op ons zou kunnen storten, scheen zoo vreemd dat hij die het gewaagd had zóó iets te vertellen, zich overal had doen uitlachen.

Toen dan ook op de zonnige dagen van 1^{en} en 2^{den} Augustus, het 2de regiment jagers, en zijn tweelingbroeder het 5de, waarmede het de 16de brigade uitmaakte, door de bevlagde straten naar het Zuiden van Bergen werden gestuurd; begrepen de bewoners en ook de troepen zelf niet veel van deze beweging. Men juichte geestdriftig onze soldaten toe, wier krانige houding eene stemming van algemeene dapperheid deed ontstaan. Maar zonder het zelf te weten,

vroeg men zich af wat zij toch wel naar de Fransche grens gingen doen.

Door de wegen van een mogelijken inval langs het Zuiden te bewaken, gingen zij eenvoudig bewijzen dat het België ernst was om al de plichten te vervullen, welke zijne neutraliteit oplegde. Van de eerste stonde af bevestigde het zoo zijn vast besluit om den toegang tot zijn grondgebied aan beide bureu te beletten, en den eerste van hen die zijne grenzen zou schenden, als vijand te aanzien.

En het is alzoo dat het 2de en het 5de regiment jagers, die elkander aflostten in den dienst als grenswacht, van af den 1^{en} Augustus den sector gevormd ten Zuiden van het kanaal van Bergen naar Condé en het Centre-kanaal bezetten, waarin zich al de wegen bevinden, komende uit de streek van Valenciennes, Bavay, Maubeuge, Beaumont.

Aan hunne rechter zijde, vervulden het 3de en het 6de regiment jagers, die te Doornik in garnizoen lagen, een dergelijken rol voor de toegangen langs de streek Valenciennes-Rijsel.

Deze wachtdienst aan de Fransche grens was echter van korten duur. De gebeurtenissen zouden elkander snel opvolgen en de rust verstoren waarin de jagers tot dan toe geleefd hadden. Het prachtige weer, de geestdriftige ontvangst van de bevolking en ook de zorgeloosheid voor wat de mogelijkheid van een gevaar uit het Zuiden betreft, hadden hun bijzonderen dienst tamelijk licht gemaakt.

« Wij maken de groote maneuvres », zegden de soldaten al lachend tot de boeren die eenige onrust lieten blijken.

Plots, op 3^{en} Augustus, lieten onrustbarende geruchten zich tot aan de voorposten vernemen. Duitschland had aan België een ultimatum gezonden dat den doortocht voor zijne troepen eischte. Natuurlijk

wist men nog niets van den tragischen nacht dien men te Brussel in het paleis had doorgebracht. Maar de telegraaf had het nieuws naar de vier hoeken van het land overgebracht. En van het eene eind tot aan het andere had men begrepen. Het was de oorlog. Geen Belg had gedacht dat men de Duistische voorstellen ook maar in overweging zou nemen. Slechts éene enkele oplossing was mogelijk: eene vaste en besliste weigering. Een zelfde gevoel maakte zich van alle zielen meester, een gevoel van misprijzen, van afkeer, van woede tegen den machtigen en meenedigen gebuur, die zich zoo gemeen toonde om ons dien schandelijken koop voor te stellen.

« Hoe gemeen! » zegde een officier van het 2de jagers, die aller gedachte vertolkte: « Wat, bliksem, doen wij hier nog? » vroeg hij, ongeduldig om zich naar de plaats van het gevaar te begeven.

* * *

Het duurde niet lang of de bevelen kwamen dan ook, kort en dringend. Geheel de 16de brigade moest zich onmiddellijk te Bergen per spoorweg inschepen voor de omstreken van Perwez, waar de 5de divisie ging samentrekken.

Den 3^{en} Augustus 's avonds waren de waakposten ingetrokken en begaven zij zich haastig naar de kantonnementen waar de brigade samenkwam om naar het station te gaan. Rond 10 uur waren de troepen gereed om te vertrekken. Voorafgegaan door de fanfare van het 2de jagers, generaal Geerts aan hun hoofd, zetten de regimenten zich op marsch. Langs de Groote Baan en de Statiestraat, op maat van de regimentsmarsch, afgewisseld met de medeslepende akkoorden van *Le Doudou*, het bekende Bergsche volkslied, defileerden de jagers te midden van de

geestdriftig-juichende bevolking. De atmosfeer was zwanger van een dreigend onweer dat de menschen zenuwachtig maakte. De mannen beantwoordden met hoerrahgeroep de toejuichingen der bevolking en zegden dat ze tegen die smerige Moffen gingen vechten die ons den oorlog hadden verklaard.

Zoo de harten wel wat beklemd geraakten bij de gedachte aan het voorgevoelde drama, had nochtans niet de minste vrees, niet de minste onrust, zich van de geesten meester gemaakt. Met het voortaan onvermijdelijke gevaar, was een storm van geestdrift opgestaan. De harten zwollen van eene vurige vaderlandsliefde, waarvan men vroeger de stralende kracht niet had vermoed en die den strijd lust vertienvouddigde. Op het Stationplein, waar de regimenten de geweren in rottten hadden gezet, bleef de menigte de jagers toejuichen; nog nimmer had men zooveel van hen gehouden. Ouders, vrouwen, kinderen en vrienden verdrongen zich rondom de soldaten, die de trein weldra naar het slagveld ging voeren. En het was nog een handdruk, nog een laatste hartstochtelijke zoen waarin men geheel zijne ziel legde.

In het station zelf heerschte eene voortdurende bedrijvigheid, te midden van dewelke het inschepen in volkomen orde en met den meesten spoed van stapel liep. Een onweer was losgebroken; de bliksemflitsen doorkloven den inktzwarten hemel, terwijl verschrikkelijke donderslagen rommelden. En het was onder een stormregen dat tegen middernacht de eerste trein, al de wagons volgepropt met troepen, zich in beweging zette, terwijl hij uit het station reed, nog steeds begroet met luide vivat-kreten en het geroep: « Leve België! Leve de Koning! »

Geheel vervuld met de geestdrift van dit vertrek, dacht niemand dat dit het begin was van het meest bloedige drama, waarin zooveel bloeiende jeugd zou

worden weggemaaid; dat zooveel bloed, zooveel lijden en zooveel rouw het roemvolle rantsoen van eer en plicht zouden worden.

*
*

Zoohaast de treinen op de spoorlijn naar Manage wegreden, greep er eene weldadige ontspanning plaats in de geesten die door al de ontroeringen van de laatste uren zeer opgewonden waren. De kalmte volgde plots op al de opwinding. De vermoeienis, die men tot dan toe zelfs niet gevoeld had, woog loodzwaar op de lichamen. Zoo goed en zoo kwaad als het ging, sluimerden de mannen in de stikkende atmosfeer van de goederenwagens die men voor het troepenvervoer had ingericht, en werden al grommelend en vloekend weer wakker, telkens eene plotse halte ze weer door elkander schudde.

De dagklaarte begon juist aan den hemel te lichten toen het eerste konvooi Tamines bereikte, daarna Ham-op-de-Samber, waar het, langs de lijn op Gembloers, naar het Noorden afboog. Halfweg deze stad en de Samber, moesten de regimenten jagers van de 16de gemengde brigade ontschepen, te Mazy, daar waar de groote baan van Namen naar Nijvel de spoorlijn ontmoet.

Het was den 4^{en} Augustus, 's morgens vroeg, dat de eerste eenheden uit den trein stapten. Uitgeput door den moeilijken tocht, de oogen nog zwaar van slaap, gespten de mannen onachtzaam den ransel op de schouders, onder den fijnen doordringenden regen die iedereen rillen deed.

Zoohaast zij ontscheept waren, werden de eenheden naar de verzamelpplaats gezonden die voor de brigade was aangewezen, in de nabijheid van de steengroeven

die men ten Oosten van Mazy, op de helling aan den weg naar Namen ontwaart. Met de geweren in rotten, wachtten daar de eerste elementen de verdere aankomst van de bataljons, waarvan de ontschepingen elkander regelmatig opvolgden. De mannen maakten van deze rustpoos gebruik om een gedeelte van de levensmiddelen te verorberen welke zij hadden medegebracht en, uitgestrekt op den vochtigen grond, nog wat verder te slapen. De regen had opgehouden; de heldere zonneschijn verdreef weldra de laatste nevels.

Het kon 9 uur zijn toen het 2^e en het 5^e regiment jagers volledig waren, met hun tros en de door onze flinke honden getrokken machinegeweren, welke de bijzondere aandacht wekten van de boeren die, aangelokt door het militaire schouwspel, waren toegestroomd. Generaal Geerts, vergezeld van kolonel Van Grasdorf en luitenant-kolonel Sults, de beide aanvoerders van de twee regimenten, kwamen een laatsten blik op de troepen werpen. Daarna werden de bevelen gegeven. Toen de geweren uit de rotten werden genomen, slisten de bajonetten in het zonnelicht. En, in kolonnen opgesteld, zetten de eenheden zich het een na het ander in beweging, langs den weg naar Namen tot aan Sausin, om daar naar het Noorden af te slaan in de richting van Perwez, langs Saint-Denis en Liernu. Onderweg, bij Bovesne, konden de jagers op hun doortocht eenige vooruitgeschoven detachementen van het 13^e linie-regiment begroeten, die daar als trouwe bewakers van de stelling Namen hadden post gevat.

*
*

Van Mazy tot Perwez bedraagt de afstand, langs den aangeduiden weg, een marsch van eene goede 20 kilometers. Ook was het eerst in het begin van den namiddag dat de twee regimenten in het lieve Brabantse stadje aankwamen. De mannen waren vermoeid van de zware marsch na een slapeloos nacht. Gelukkiglijk zouden zij te Perwez een goed onderkomen vinden en eene geestdriftige bevolking die hen met open armen onthaalde. Zij werden er vervoegd door de groep artillerie van commandant Reynaert (82^e, 83^e en 84^e batterijen) en door de mannen van de laatst binnen geroepen klassen (1).

Geheel de 16e brigade was aldus vereenigd. Zij bezette te Perwez het midden van de streek die als kantonneering aan de 5e legerdivisie was aangewezen; de twee andere brigaden (de 1e en de 17e) waren opgesteld eenerzijds te Grand-Rosière, anderzijds te Aische-en-Refail en Liernu.

Van af deze standplaats was de divisie met de stelling Namen verbonden, en had hare voorposten tot op de Mehaigne. Zij bleef er tot op 7^{en} Augustus. Den vorigen dag was de Koning aan het 5e regiment jagers het vaandel komen overhandigen; zijne aanwezigheid alleen had de geestdrift en het vertrouwen van de mannen gewekt. Op den weg van Perwez naar Grand-Rosière, zag de Aanvoerder van ons leger de 16e brigade defileeren, terwijl zij zich naar hare verzamelplaats ten Zuiden van Hottomont begaf, tusschen Grand-Rosière en Noville-sur-Mehaigne.

In den helderen blik dien de Koning op zijne soldaten vestigde, lazen deze reeds het vaste besluit dat de ziel van hun opperbevelhebber vervulde. Terwijl zij

(1) Op 15^{den} Augustus werd de 16de brigade door twee vesting-machinegeweren Hotchkiss versterkt, onder bevel van de luitenants Boucan en Desmedt.

defileerden vóór Hem, die hen allen met zijne hooge gestalte beheerschte, voelden de soldaten hun hart sneller kloppen, want vóór hen allen vertegenwoordigde Hij het vaderland, dat trotsch, in ééne beweging, tegen den vijand opstond. Naarmate zij voorbij trokken, riep de Koning met welwillend gebaar de commandanten van de compagniën bij zich. Hij had geen tijd om lange vragen te stellen, maar aan ieder drukte Hij langdurig de hand, als scheen Hij, in dit gebaar, aan allen zijn eigen doordringenden wil op te leggen: zijn plicht te doen tot het einde toe.

Op dienzelfden 6^{en} Augustus, als om de harten nog meer te verheffen, werd ook, als bij bliksemslag, het nieuws bekend van de bloedige nederlaag die de eerste Duitsche aanvallen op Luik geleden hadden. Terwijl het nieuws zich van mond tot mond verspreidde, nam deze overwinning de meest fantastische afmetingen aan, die de reeds zoo schitterende werkelijkheid nog verre overtroffen: slachtingen van Duitschers, geheele regimenten die door het schroot van de fortten vernietigd werden, homerische gevechten met de bajonet waaruit ieder Belgisch soldaat als een onoverwinnelijke held te voorschijn trad. Een lichte roes steeg de mannen naar het hoofd, en deed vóór hun oogen vizioenen oprijzen, waarin de jagers op hunne beurt als leeuwen vochten, met ontzettende sprongen storm liepen, dronken van bloed, den vijand aan hunne roode bajonetten regen en eene verschrikkelijke slachting aanvingen.

Velen, in de onwetendheid van den waren toestand, begrepen maar niet waarom het Belgisch leger niet onmiddellijk naar het Oosten werd gestuurd, om daar het werk te voltooien dat de 3de divisie zoo goed begonnen had en met de bajonet de Duitschers tot in Pruisen terug te jagen.

Den 7^{den} Augustus, tegen het einde van den namid-

dag, meenden sommigen dat hunne hoop zich ging verwezenlijken : bevel werd aan de 5^e divisie gegeven de streek van Perwez te verlaten om in de omstreken van Geldenaken samen te trekken. Maar toen men vernam dat zij slechts op de Geete ging stand nemen, zakte de geestdrift en, op ontmoedigden toon, bekloegen zich de officieren :

« Gij zult het zien, die leelijke Duitschers gaan er uit muizen zonder dat wij zelfs den tijd zullen hebben om ze te krijgen. »

II

OP DE GEETE

Na volgens de ontvangen bevelen zijne standplaats in de nabijheid van Grand-Rosière te hebben verlaten, begaf het 2e regiment jagers zich tegen het vallen van den avond naar Geldenaken-Souveraine, waar het dien dag heel laat zijne nieuwe kantonnementen bezette. Het ging, gedurende een tiental dagen, in deze streek blijven, waarvan de bewaking aan de 5e legerdivisie was toevertrouwd. Deze vormde den rechtervleugel van het leger, terwijl de spil van haar bedrijvigheidssector overeenstemde met de groote baan van Hannut naar Leuven. Aan haar linker kant, bezette de 1ste legerdivisie de streek in de nabijheid van het belangrijke kruispunt Thienen. Tusschen deze twee divisies kwam de 3^e — evenals de 15^e brigade met het geestdriftige dagorder van den Koning begroet en bedekt met de onsterfelijke lauweren te Luik geplukt — zich van af den 8^{en} Augustus opstellen en deelde aan de naburige troepen al den strijd lust mede die haar na deze roemrijke gevechten bezielde.

Van de verzamelpplaats welke de 16de brigade in de nabijheid van den weg naar Hannut bezette, zagen de jagers een gedeelte van de dappere 12de brigade over dezen voorbij trekken, nog vol geestdrift over de zware slagen die zij den ontzaglijken vijand hadden toegebracht. Gezien de overmacht was het noodig geweest dat de « ijzeren divisie » Luik aan haar lot overliet. Maar de mannen zagen er niet als overwonnen uit. Na twee dagen en twee nachten zonder

ophouden te hebben gestreden, terwijl zij alle aanvallen afsliepen en den vijand zware verliezen toebrachten, schenen onze soldaten wel als de echte overwinnaars uit dit eerste gevecht met het gevreesde Duitschland te voorschijn te komen.

Aan hunne zwakke krachten overgeleverd, hadden zij het wonder verricht den aanval te breken van den tegenstrever die zoo trotsch was over eigen macht. De Duitsche lijken lagen bij duizenden op den bodem van het geschonden vaderland gezaaid en een onaangetast gordel fort en sperde nog steeds den weg aan de legers van den meinedigen Keizer af.

Overwonnen, al die soldaten die beladen met talloze trofeeën als getuigen van hunne dapperheid terug kwamen, die na zooveel bovenmenselijke gevechten, zooveel ongehoorde vermoeienissen, opgewekt terugkwamen, lans en helm en geweren zwaaiend die zij den vijand hadden afgenomen? Neen! Wel heldhaftige strijders die, nog bedekt met het stof van de eerste gevechten in dezen oorlog, aan het overige van het leger kwamen zeggen dat de Duitscher niet onoverwinnelijk was en de Duitsche soldaten voor de Belgen hadden moeten vluchten.

Ook kon de aankomst op de Geete van deze dapperen slechts eene vurige geestdrift wekken. De jagers juichten ze op hun doortocht toe, en waren trotsch over de dapperheid door hunne wapenbroeders getoond, misschien een weinig naijverig over al de glorie die van hen afstraalde. Zooveel ze maar konden, bewonderden de jagerkens van Bergen de helmen, de lans en geweren van de uhlanen, waar piotten, artilleurs en ruiters, allen dooreen in bonte en schilderachtige mengeling, bovenarms mee zwaaiden.

Deze nieuwsgierigheid van de manschappen gaf kapitein Tasnier een schitterend gedacht in. Haastig

op het paard van een majoor gesprongen, was hij op een draffe bij de op marsch zijnde kolon, en een briefje van twintig frank uit zijne brieven tasch halend, verwisselde hij het tegen een Duitschen helm waar een piot triomfantelijk mee stond te zwaaien. Dan, langs een omweg naar de jagers terug gekeerd, stond hij plots vóór hen, hoog te paard en den helm op het hoofd, en reed met de vuist op de heup triomfantelijk voorbij zijne mannen die, bekomen van hunne verwondering, nu schaterlachten en den kapitein toeriepen hun den helm van naderbij te laten zien.

Zij zouden er korten tijd laten, meer dan genoeg zien, gedurende de bloedige gevechten waarin de jagers na harden strijd hunne trofeeën zullen veroveren. En de jonge kapitein, die al lachend den eersten vijandelijken helm aan zijne mannen toonde, won door zijne dapperheid een nieuw galon op het slagveld, en aan den Yzer het kruis van het Eerelegioen.

*
*

Te beginnen van 8^{en} Augustus, begon voor onze jagers, en overigens voor geheel het leger, een tijdperk van buitengewone vermoeienissen. Vooruitgeschoven op de Geete, om zoo te zeggen, als voorwacht van de machten der bondgenooten, moesten onze troepen er de bewegingen van den vijand op een zeer uitgestrekt front gade slaan, en zoo lang mogelijk op de Geete stand houden, waar men, volgens de meening van het commando, hopen mocht dat de Belgische liniën naar het Zuiden zouden verlengd worden door de machten van de bondgenooten die op de Maas zouden komen stelling nemen.

Men moest dus kost wat kost trachten de voornemens

van den vijand te raden en iedere verrassing voor het leger te vermijden. Opgesteld te Borgworm, deed onze cavalerie-divisie, onder de bevelen van generaal de Witte, verkenningen in de richting van Visé en Luik, terwijl hare patrouilles voeling kregen met den vijand, die tijdelijk onbeweeglijk bleef onder Luik. Van hunnen kant hielden de legerdivisies die op eerste linie stonden, ijverig wacht, en hadden posten aan alle toegangen, terwijl zij hunne machten steeds gereed hielden om bij het eerste gevaar in te grijpen.

Dergelijke dienst vergt van de troepen voortdurende vermoeienissen, die zooveel te pijnlijker vielen daar er deze Augustusmaand eene verschrikkelijke hitte heerschte, die onze mannen, onder hunne donkere uniformen en zwaren ongemakkelijken shako, bijna stikken deed. Te meer, naarmate de dagen voorbij gingen, groeide de bedreiging, die eerst vaag en niet te bepalen bleef, meer en meer en vormde zich eene atmosfeer van ontzenuwende onrust.

Men was verwonderd over de onbeweeglijkheid van den vijand. Zijne voorzichtigheid zelf scheen eenig geheimzinnig doel te verbergen. Wat zou hij voorbereiden achter dien scherm van ruiters die het land overstroomden? Onze schadronnen, die steeds in de weer waren, hadden goed deze uhlanenpatrouilles te verjagen; ze waren zoo talrijk als het ongediert, en steeds kwamen ze terug. Onveranderlijk, zonder zelfs op hun eigen getal te letten, zoo groot was hun vertrouwen in zich zelf, stortten lansiers, gidsen of jagers te paard, in volle vaart op de vijandelijke ruiters die onder hun bereik kwamen. En haastig den teugel wendend, trachtten deze steeds te ontsnappen. Geheele peletons vluchtten voor groepjes van zes of tien der onzen, terwijl deze steeds terugkwamen beladen met lansen en helmen, en gevangenen mede brachten of paarden waarvan de ruiters ergens

lagen te sterven, aan den zoom van een weg, reeds door eene zwarte vlucht raven beloerd.

Onze voorposten verjoegen zoo eveneens met gewerschoten de vijandelijke patrouilles. Maar ondanks alles kwamen er steeds, op ieder uur van den dag en van den nacht. Steeds levend onder de bedreiging van een plotsen aanval, kenden onze jagers, die altijd op hunne hoede moesten zijn, slechts zeldzame oogenblikken rust, - en bivakeerden in den reeds koelen, bijna killen nacht, die hen des morgens bitterend en versteven liet.

In de verte hoorde men van tijd tot tijd het zware kanongebulder rond de forten van Luik. Men wist alzoo dat ten minste enkele van hen nog stand hielden. Maar het ontbreken van alle nauwkeurig nieuws bracht oogenblikken van angstige spanning teweeg. Des nachts trachtten de mannen aan de voorposten; met al hunne zenúwen gespannen, het geheim van de duisternis te doorboren. Enkele schoten klonken soms hier en daar door de stilte en deden hen opschrikken; zij hadden nog niet die zelfbeheersching bekomen, die aan de geharde troepen toelaat, zelfs onder het schroot, niet uit hun vasten slaap gewekt te worden.

Plots, den 12^{den} Augustus's morgens, nam de bedreiging een ernstiger karakter aan. In de rangen liep het gerucht dat een aanval nakend was. In de omstreken van Geldenaken, waar het 2de jagers zich nog steeds bevond, hoorde men duidelijk het kanongedonder uit de richting van het Noorden, eerst bij lange tusschenpoozen, daarna met snel op elkander volgende, woedende vlagen.

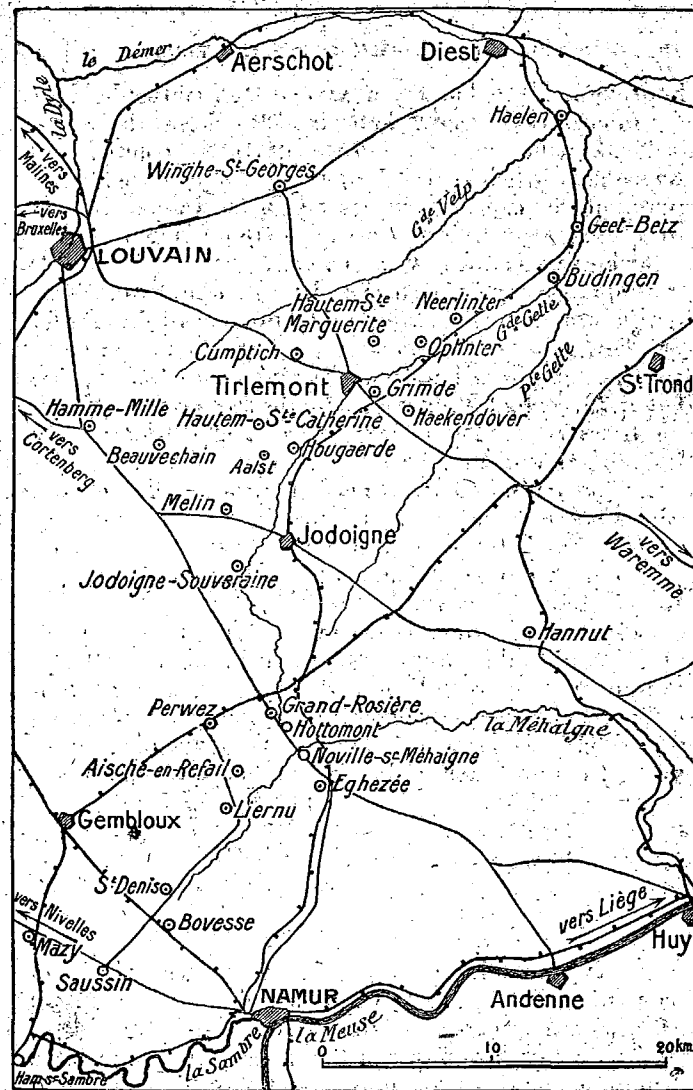
*
**

Het was het kanon van Haelen. Onze cavalerie-

divisie, die van Borgworm naar de streek rondom Diest was terug getrokken om er den linkervleugel van het leger te verlengen, doorstond op 12^{en} Augustus een aanval van 4.000 ruiters, 2.000 infanteristen en 18 kanonnen. Men weet hoe generaal de Witte, met den verderen steun van de artillerie en vier bataljons van de 4^e gemengde brigade, — waarvan er, in werkelijkheid, slechts twee op het slagveld zelf ingrepen, — de Duitschers eene zware nederlaag toebrengt. Den volgenden dag begroeven de onzen op de plaats van het gevecht 3.000 vijandelijke lijken.

Maar het alarm was hevig geweest over geheel het front, waar men het kanongebulder van dit gevecht had gehoord. Voor allen was deze eerste aanval het voorspel van een Duitsch offensief op onze stellingen. De waakzaamheid verdubbelde. Men voelde zich bespied door de talloze oogen van de vijandelijke patrouilles. Soms vloog eene *Taube* boven onze liniën en beschreef hare bochten in den helderen hemel!

Doch de dagen gingen voorbij zonder nieuwe gebeurtenissen te brengen; slechts de vermoeienissen en het onbehaaglijke gevoel dat uit dit ontzenuwende wachten voortspoot, groeiden aan. Bij tijden zagen de jagers op de wegen beklagenswaardige groepjes bewoners die voor den inval vluchtten, en op karretjes en kruitwagens de meest verschillende voorwerpen medevoerden. Ondanks de aanwezigheid van ons leger op de Geete, toonde ook de bevolking van de bezette dorpen eene stijgende onrust. Angstige vrouwen vroegen aan de soldaten of het waar was dat de Duitschers op hun doortocht alles vermoorden en plunderden en in brand staken. Akelige geruchten waren reeds in omloop. Men zegde dat de vijand langs de kanten van Barchon, Evegnée, Chaudfontaine, weerloze bewoners had gefusilleerd, dorpen in brand gestoken en ongehoorde wreedheden

OP DE GEETE

bedreven. Eene faam van woeste barbaarscheit — die nochtans bij de werkelijkheid ten achter bleef, — ging de soldaten van den kaiser reeds vooraf. Het was alsof zij belust waren op moord, gelijk baanstroopers, gelijk eene bende dieven en moordenaars, die over ons arm vaderland was losgelaten om het te vuur en te zwaard te verwoesten.

Plots, op 17^{en} Augustus, had men het zeer duidelijke gevoel dat de vijand in groote massa naderde. De Duitsche patrouilles vertoonden zich opnieuw, stoutmoediger en hardnekkiger dan ooit. Ook groeide het getal vluchtelingen aan die de vrees had verjaagd en die angstvol tegen de soldaten herhaalden: « Ze komen; ze komen! »

In den namiddag was het een gaan en keeren van renboden met bevelen, in koortsiger haast dan naar gewoonte. Aan de posten, die des nachts door de jagers moesten bezet worden, had men de onderrichtingen nog vermeerderd.

Zeker, er hing iets in de lucht, waarvan de mannen als instinktmatig het voorgevoel hadden, ondanks hunne onwetendheid met de gebeurtenissen. Een officier schoot lijk wakker uit het soort verdooving waarin hij de laatste dagen had voortgeleefd, om te verklaren: « Ik geloof dat het nu gaat stuiven! »

*
**

En inderdaad, het kon niet veel later zijn dan 7 uur, toen, op 18^{en} Augustus, de jagers van de 16de brigade, verzameld ten Westen van Geldenaken, onder de bescherming van de op de Geete opgestelde wachten, in de richting van het Noorden, het nog

verwijderde gerucht van het eerste kanonschot hoorden. De vijand kreeg te Budingen voeling met de eskadrons gidsen. Het duurde niet lang of het gevecht breidde zich uit over geheel de stelling van de cavalerie, tot aan Haelen en Diest.

Korten tijd later kon men het kanongebulder reeds duidelijker onderscheiden. De eerste divisie, die de omstreken van Thienen bewaakte, werd op hare beurt aangevallen. Vóór den middag reeds hadden de troepen van het 3^e linieregiment te Haekendover, en daarna die van het 2^e linie van Neerlinter tot Grimde, den vuurdoop doorstaan. De jagers hoorden duidelijk de stem van onze kleine kanonnen die, vurend uit alle macht, met volle lagen de Duitsche artillerie beantwoordden. Als hagelslag kwamen de granaten neer op de stellingen welke het 2^e linie heldhaftig te Hautem-Sint-Margaretha verdedigde, alsook te Grimde, waar een bataljon van het 3^e met bewonderenswaardige kalmte het hoofd aan den storm bood.

Ondertusschen werden er aan beide kanten van Geldenaken, op het front van de 5de divisie, slechts schermutselingen geleverd. Slechts vijandelijke groepjes, die men met gewerschoten verjoeg, waagden zich tot daar. Een peleton van het 1/2 van het 2^e jagers, dat eene barrikade op de groote baan vóór Geldenaken bewaakte, werd plots aangevallen door de voorhoede van eene Duitsche wielrijderscompagnie. Maar onze jagers ontvingen ze op een zoo goed gemikt geweervuur, dat al de eerste elementen van de vijandelijke fractie op het terrein bleven. De overigen oordeelden het daarná beter niet verder aan te dringen.

De aanvoerder van het peleton, luitenant Delhaye, werd ongelukkiglijk gewond; een kogel was hem dwars door de bil gegaan. Naar een naburig gasthuis gebracht, werd hij daar door de goede zusters ver-

zorgd, tot korten tijd later het bevel tot den algemeenen aftocht de troepen bereikte (1).

Jagers en infanteristen, steeds goed geluimd, leefden zoo in de zekerheid op hunne beurt te worden aangevallen. Met alle zenuwen gespannen wachtten zij het oogenblik af om ook op hunne beurt in te grijpen, terwijl zij vol angst uitkeken naar den uitslag van wat er ginder rond Thienen, waar het gevecht volop aan het woeden was, gebeurde.

« Men moet deze uren hebben doorleefd, » zoo schreef een getuige, « om den angst te kennen die u dan de keel toesnoert. Het is eene echte lichamelijke smart die men gevoelt, zoo pijnlijk zijn de zenuwen gespannen. Men voelt te gelijker tijd de vrees voor het gevaar en het dulle verlangen het toch maar een vorm te zien aannemen om aan dezen ondragelijken toestand een einde te maken. De officier, die de ongeruste blikken van zijne mannen op zich voelt wegen, tracht kalm en vol vertrouwen te blijven. En toch trilt geheel zijn wezen van ontroering; ieder kanonschot ginder vindt een weerklink in zijn eigen hart. »

Tot tegen den avond bleven de jagers in dezen angst van het onbeweeglijk wachten in eene zwaar

(1) Luitenant Delhaye had juist een dienst-termijn in Afrika uitgedaan en bevond zich met verlof in België toen de oorlog losbrak. Hij keerde onmiddellijk terug naar zijn regiment; in deze eerste ontmoeting was het zijne krachtige houding die besliste over den post waarover hij bevel voerde.

Zijne mannen hoopten niet meer hem na zijne wonde nog terug te zien. Men kan zich dan ook hunne vrcuude voorstellen, toen hij er op 8ten October, in gelukte hen te Assenede, te vervooegen. De dappere officier, die niet in de handen van den vijand wilde vallen, was ondanks zijn lijden en ten koste van honderden gevaren, er in gelukt, als beestenkoopmaa verkleed, door de vijandelijke linien heen te sluipen.

Luitenant Delhaye nam deel aan den slag aan den Yzer; in het begin van 1915 is hij naar Kongo terug gekeerd, waar zijne diensten noodzakelijk waren.

dreigende atmosfeer. Langs den kant van Thienen donderde de artillerie nog steeds zonder ophouden. Op dit oogenblik begonnen inderdaad het 22^e linie-regiment en gedeelten van het 2^e, zwaar beproefd na onder een regen vuur zich heldhaftig aan het terrein te hebben vastgeklampt, het bevel tot terug trekken, dat zij zoo juist ontvangen hadden, uit te voeren. Het bataljon van het 3^e, dat Grimde bezet hield, was insgelijks terug getrokken. De vijand rukte Thienen binnen en brak ten Westen van de stad door, om daar op een nieuwen tegenstand te stuiten. Het was het 3^e bataljon van het 2^e linie-regiment dat, opgesteld in de loopgraven op ongeveer 600 meters ten Noord-Westen van de stad gedolven, daar de wegen naar Leuven en Sint-Joris-Winghe versperde. Het had bevel ontvangen kost wat kost stand te houden en volbracht die taak met bewonderenswaardige dapperheid.

Hevig gebombardeerd, aangevallen door de infanterie die doorbrak langs de omheinde hoven aan den zoom van de stad, hield het bataljon ondanks de zware verliezen stand, en maaide den vijand neer met het goed gemikte vuur van zijne geweren en eenige machinegeweren die den weg naar Leuven schoon vaagden. Zoodat rond 20 u. 30, de Duitschers, ziende dat het onmogelijk was den weerstand van de onzen te breken, het vuur staakten en daarna van de duisternis gebruik maakten om te verdwijnen.

*
*
*

Langzamerhand stierf het gerucht van den hevigen strijd waarvan de omstreken van Thienen op dezen 18^{en} Augustus het toonnel waren geweest. Maar de granaten die Hautem-Sint-Margaretha, Gumptich en

den Westelijken zoom van Thienen troffen, hadden daar branden doen ontstaan, waarvan de purpere gloed zich akelig op den somberen achtergrond afteekende. Tegen het vallen van den nacht waren er ook eenige Duitsche granaten boven Hoegaarden ontploft, en meer ten Westen boven Hautem-Sint-Catharina en Aalst, waar elementen van de 1^e gemengde brigade verzameld waren.

Het 2^e jagers, dat met het geweer in den arm, nog steeds ten Westen van Geldenaken nieuwe bevelen afwachtte zag in de verte den rooden gloed van de brandende dorpen ten hemel stijgen. Ook ten Oosten van de Geete, brandden hoeven en stroomijten en lichtten als laaiende toortsen die de avondwind hoog opflakkeren deed.

Het was reeds laat in den nacht toen de jagers, uitgeput door al de uren angstig wachten heel dezen langen dag, langs Melin naar het groote dorp Bevecom werden gezonden. Rond middernacht kwamen zij daar aan. Uitgeput door de reactie die nu volgde op zooveel uren spanning, lieten zij zich, door de verschrikkelijke behoefte aan slaap, overmand, op het stroo van hunne legersteden, neervallen.

Rond half vier 's morgens, terwijl zij nog geheel verdoofd waren door de zware vermoeienis, werden zij gewekt om het bevel tot vertrek te hooren. Men mocht geen tijd verliezen. Ingelicht over de reusachtige effectieven die de vijand op midden België afstuurde, had het legercommando den algemeenen aftocht naar Antwerpen bevolen. Nauwelijks lichtte de grauwe morgen, toen onze jagers zich langs Hamme-Mille en Cortenberg naar Willebroeck begaven.

Op 20^{en} Augustus, na twee vermoeiende dagmarschen, kwamen zij daar aan, zonder iets te weten van wat er gebeurd was, noch waarom men terugweek zonder zelfs te hebben gestreden. Maar hun eenvoudig

oordeel kon slechts dit ééne besluit vormen: « Vermits men terugtrekt, is de vijand al te sterk en zijn wij niet tegen hem opgewassen. » Het kanon, dat zij op 19^{en} Augustus opnieuw in de richting van Aerschot hoorden donderen, deed de meening nog aangroeien dat men de wijk nam voor den inval, waarvan de golven reeds over ons land spoelden. En sommigen vroegen zich wel wat moedeloos af: « Hoe gaat dit alles eindigen? »

Het hartelijke onthaal dat zij bij de bevolking van de nieuwe streek ontmoetten, had gelukkiglijk dezen pijnlijken indruk spoedig doen verdwijnen. Met zich onder de muren van Antwerpen te weten, maakte een gevoel van veiligheid plaats voor de vage onrust van de vorige dagen. Overal heerschte eene koortsige bedrijvigheid. De werken om de vesting in staat van verdediging te stellen, hadden een ontzaglijk uitzicht, en, weer geheel opgemonterd, zegde men: « Als de Moffen het wagen tot hier te komen, zullen ze weten aan welken prijs. »

III

ONDER DE MUREN VAN ANTWERPEN

Een nacht van gerusten slaap verdreef voor goed de vermoeienis en de neerslachtigheid van de laatste dagen. En licht van hart, zetten onze jagers zich van af den 21sten Augustus aan het werk om bij te dragen tot het aanleggen van de verdedigingswerken in den 4^{en} vestingssector, tusschen de Schelde en de Dijle, waar de 5de divisie gelegerd was.

Wat de 16de brigade betreft, deze werkte mede om Willebroeck in staat van verdediging te stellen; zij nam insgelijks deel aan de werken die langs dezen en genen kant van het fort van Breendonck werden uitgevoerd. Wachtposten werden buiten de liniën van de verdedigingswerken opgesteld; verkenningen werden gedaan en patrouilles zochten het terrein af langs de kanten van Malderen, Ramsdonck en Cappellen-op-den-Bosch, waar soms schoten met de vijandelijke patrouilles gewisseld werden.

Van af hunne standplaats zagen de soldaten van het regiment jagers dagelijks den stroom ongelukkigen aangroeien, die binnen de muren van Antwerpen eene schuilplaats kwamen zoeken. Want de Duitschers richtten hunne stellingen in ten Zuiden van de vesting, op de linie Merchtem, Wolverthem, Humbek, Eppeghem, Hofstade, Haecht, Wijgmael en Kessel-Loo. En voor deze woeste barbaren, die steeds opdaagden met den mond vol bedreigingen, die oveal gijzelaars namen en onze vrouwen door hunne vuige

omhelzing oteerden, die de mannen dwongen hunne loopgraven te delven, stroomden allen die tijd tot vluchten hadden, beklagenswaardig, en vol vrees naar de stelling toe.

Bij het aanschouwen van dit tooneel kiemde in de harten van onze soldaten een onverzoenlijke haat, een dorst naar wraak die hen van vreugde deed beven toen zij, op 24sten Augustus, vernamen dat zij eindelijk aan het gevecht zouden kunnen deel nemen.

Ons legercommando had het oogenblik gekozen waarop de Bondgenooten met de Duitschers aan de Samber slag leverden, om het bevel te geven tot een algemeenen uitval tegen de twee legercorpsen die vóór Antwerpen in observatie lagen. Het was het begin van de meer ondankbare dan roemrijke opdracht, die onze troepen gedurende hun verblijf in de verschanste legerplaats te beurt viel.

Opdat zijn rol goed zou worden begrepen is het noodig te zeggen dat het Belgisch leger den vijand niet aanviel met de hoop hem te overwinnen of uiteen te drijven. Aan zijne eigen krachten alleen overgeleverd, kon het niet hopen een beslissenden uitslag te bekomen. Maar door steeds plotse en onstuimige aanvallen op den tegenstrever te doen, werd deze voortdurend in de onzekerheid gehouden, en gedwongen met aanzienlijke macht vóór Antwerpen te blijven. Zoo ontlastte men voor zooveel het leger van de bondgenooten dat reeds met eene groote overmacht den strijd aangeboden had. Als loon voor zooveel opofferingen, kon men onze soldaten geen onmiddellijken uitslag beloven. En men kende op voorhand het onvermijdelijk gevolg van ieder gevecht: de terugkeer naar Antwerpen vanwaar onze troepen zich niet konden verwijderen, zoo lang zij op dit uitgestrekte strategische schaakbord alleen zouden staan.

Gelukkiglijk vergenoegden onze soldaten zich met

deze taak, al bracht zij dan ook slechts geringen roem : Duitschers dooden. Iedere uitval werd te midden van de grootste opgewektheid gedaan, vol moed en wilskracht. En deze taak was nuttig voor het algemeene werk. Wij kunnen met voldoening zeggen, dat het onder de muren van Antwerpen vergoten Belgische bloed, niet te vergeefs werd gestort.

A) HET GEVECHT TE EPPEGHEM

Het was aan de 5de divisie dat de eer te beurt viel om de bevolen krijgsverrichtingen aan te vangen. In den namiddag van den 24^{en} Augustus, trok het 3de regiment jagers, met den steun van de kanonnen van de divisie-groep van het 5de artillerie onder bevel van majoor Tack, stoutmoedig naar Impde vooruit. Daar verjoeg het de vijandelijke voorposten, na een woedend gevecht, waarin talrijke dapperen sneuvelden. Naar Nieuwenrode gestuurd, ondersteunde het 2de regiment jagers deze beweging, en kreeg tirailleursgewijze voeling met de vooruitgeschoven posten van den tegenstrever, terwijl het krachtige verkenningen deed in de richting van Beyghem en Humbeek. Maar dat was slechts een voorspel, misschien eene schijnbeweging om den vijand aan zijn linkerkant te verschalken. De werkelijke aanval was op het midden gemunt : de 5de en 1^e divisies moesten vooruit rukken tusschen de vaart van Willebroek en de Senne, de 6de tusschen de Senne en de Dijle. Aan de linkerzijde van het leger opereerde de 2de divisie in de algemeene richting van Boort-Meerbeek, en de cavalerie-divisie bedreigde de streek van Haecht.

Zoohaast de nacht inviel, trok het 2de regiment van Nieuwenrode naar Cappellen-op-den-Bosch terug,

om den volgenden dag, vóór in den ochtend, naar den linkeroever van de vaart over te steken. Zij werkten mede aan den aanval van de 5de divisie op Eppeghem, en richtten zich vervolgens naar het Zuiden, langs Laar en Spilt.

Zeer bedachtzaam rukte men vooruit, achter een scherm verkenners die trachtten voeling met den vijand te krijgen. De eene na de anderen, rukten de compagniën als bij sprongen in het groene veld vooruit, van de eene dekking naar de andere. Men hoorde nog niets dan den droogen kjal van een enkel geweerschot. Hier en daar keerde een gewond patrouilleur al strompelend terug. Kranig glimlachte hij tegen de makkers en gaf bijzonderheden over het voorval : men had eenige Mofsen verjaagd, ginder bij die hoeve, waar de onzen nu waren. Maar een veel talrijker vijand moest zich te Eppeghem en op de Senne bevinden.

Plots daverde heel de lucht van een hevig geraas. Het waren onze kanonnen die het spel begonnen. Op de vijandelijke stellingen begon het granaten en granaatkartetsen te regenen. Wat de jagers betreft, deze rukten nog steeds voorzichtig vooruit, liepen in één adem, op stormpas en het hoofd gebogen, eene ruimte door om opnieuw bij het fluitsignaal van hunne officieren te gaan liggen.

Aan hunne linkerzijde liet het kanon zich geweldig hooren. Het was dus wel een echte veldslag die overal aan den gang was. Weldra mengde de vijandelijke artillerie zich op hare beurt in het geraas dat steeds heviger werd ; turschen het ontploffen van de projectielen door knetterde het geweervuur dat meer en meer toenam.

Het was, op dezen 25^{en} Augustus, voor onze jagers van de 16de brigade, de werkelijke vuurdoop in al zijne tragische grootheid : granaten die ontploffen als bliksemslagen, kogels die fluiten en neerkappen, sol-

daten die plots met een hartverscheurenden kreet neerstorten, gewonden die kreunen en waarvan het bloed in groote, roode plassen op den bodem druipt. Men ziet niets van den vijand, tenzij ginder verre de vage linie die men innemen moet, en waarboven soms eene doodelijke lichtstraal uit de schietgaten flitst. Men loopt, men blijft staan, men struikelt, staat weer recht; men vuurt, men is bedekt met stof, men zweet dikke druppelen, de keel van dorst verschroeid, de borst beklemd, verdoofd door al het geraas. Dan plots, als medegesleurd door eene onweerstaanbare macht, volgt men de makkers die vivat roepen, men schreeuwt mede en, als door dronkenschap beneveld, vergeet alles: het gevaar, de vermoeyenis, de hitte en den dorst. Men ziet slechts de Mofsen ginder verre, die wegvlugten zoo snel ze kunnen en brult luider dan ooit, tot dat men zich buiten adem plat op den buik laat vallen om de vlaag vijandelijke kogels die gelijk een helsche zwerm komen aansnorren en overal den dood zaaien, over zich heen te laten vliegen.

Ziedaar hoe de jagers van de 5de divisie dien dag den oorlog leerden kennen, terwijl zij den vijand uit zijne verdedigingswerken bij Eppenheim verdréven. Sommige elementen zelfs, die langs het Zuiden van het dorp uitrukten, bezetten het station en voerden eene stoutmoedige verkenning in de richting van Houthem uit. Een hevig geweervuur bewees dat de vijand er met eene groote macht aanwezig was. En daar de tijd vlug was voorbij gegaan, daar men zich oriënteeren moest en een weinig orde herstellen in de eenheden die aan het gevecht hadden deel genomen, zich weer in verbinding stellen met de naburige 1ste divisie, die Sempst en Weerde had genomen, kon men er niet aan denken het krijgsbedrijf verder voort te zetten. Tegen den avond nochtans werd het bataljon van majoor Verbrugghe (III/2de Jagers) naar

de Verbrande Brug gestuurd om op dit punt voeling te krijgen met het detachement dat op den anderen oever van de vaart werkzaam was.

*
* *

Toen zij Eppenheim, dat nu op den vijand veroverd was, binnentrokken, konden onze mannen zich reeds een denkbeeld vormen van de weldaden der Duitsche kultuur. In de verlaten woningen waren de plunderaars aan het werk geweest. Geheel en al door elkander geworpen, in eene onbeschrijfelijke verwarring, bevuild en vernield, lagen daar de voorwerpen en de meubels, die de soldaten van den kaiser te zwaar hadden geoordeeld om mede te nemen. Maar van hetgene zij niet hadden kunnen buit maken, hadden zij niets gespaard. En hunne sadieke woede om alles te vernielen en overal leed te scheppen, was slechts door de aankomst van de onzen onderbroken.

Hier en daar zagen onze jagers verschrikte dorpeelingen op den drempel hunner woning verschijnen. Door de vrees verstompt en versuft, schenen zij niets te begrijpen van wat er rondom hen voorviel. Het lawaai van het gevecht had ze in den meest verwijderden hoek van hunne woning doen kruipen. Nu waagden zij het zich te vertoonen, smeekend en beklagenswaardig.

Onze soldaten trachtten vruchteloos hen gerust te stellen. Allen vreesden een offensieven terugkeer van den vijand en zijne schrikkelijke wraak. In aller haast raaptten eenigen hun armzalig planje bijeen en vluchtten vol vrees naar Antwerpen.

Eene oude vrouw, bevend van koortsigen angst, kreunde dat het hart er van breken zou. Stotterend, in door hare snikken afgebroken zinnen, vertelde zij

dat de Duitschers dien zelfden morgen, haar echtgenoot en haar zoon met nog andere bewoners van het dorp hadden medegevoerd, zeggend dat zij ze gingen fusilleeren. Op hare knieën had zij voor de haren om genade gesmeekt. Maar een der woestaards had haar met een stamp op den grond geschopt. Het bloed vloeide nog uit de wonde die zij bij haren val op de steenen bekomen had. Haar gelaat gansch vertrokken door den angst, klampte het ongelukkige schepsel zich aan de kleederen van onze soldaten vast en smeekte: « Help mij! Als zij terug komen gaan ze mij dooden; het zijn geene menschen, maar monsters. Help mij, help mij toch! »

« Bij al deze menschelijke ellende », zal later een officier zeggen, « heb ik in de oogen van mijne mannen een verschrikkelijk wraakbesluit kunnen lezen. En toch, telkens een van deze gehelmde bandieten, bleek en bevend, lafhartig klappertandend van vrees, in onze handen viel, hebben onze soldaten hun vóornemen vergeten om zich te herinneren dat zij een ongewapenden vijand vóór zich hadden.

« Nog steeds zal ik dien langen kerel van een Duitscher vóór mij zien, met zijn echt straatrooversgezicht, neergeknield vóór een jager die hem de vuist onder den neus hield, terwijl hij hem voor schurk uitschold. De handen te zamen, heel zijn lang en beenderig lichaam bevend van angst, kreunde de Mof: « Nicht kapoet! Nicht kapoet! Kamarad! » En, met een gebaar van eindelooze walging, boog onze jager zich over dit miserabel exemplaar van het Deutsche ras en snauwde hem toe:

« Stopt uw sm..., bandiet! we zijn wij geen moordenaars. »

De nacht van 25^{en} op 26^{en} Augustus, dien onze jagers van de 16^e brigade in de streek Eppeghem-Houthem doorbrachten en het bataljon Verbrugge

bij de Verbrande-Brug, ging betrekkelijk kalm voorbij. Maar reeds vroeg in den morgen herbegon het gevecht. De vijand, die blijkbaar den vorigen dag door den onstuimigen aanval was verrast, had zich weten te hervatten en zijne reserves ter hulp geroepen.

Uit zijne liniën barstte een hevig artillerievuur los, dat de door de onzen bezette stellingen met projectielen overstroomde. Onze batterijen antwoordden krachtdadig, maar de grove stem van de zware Duitse stukken verdoofde die van onze kleine kanonnen. Reeds bij den aanvang van het gevecht, bleek het dat onze artilleries niet tegen den vijand opgewassen waren. Onze artillerie beschikte op dit oogenblik over geen enkel zwaar stuk dat bekwaam was die van de Duitschers te beantwoorden en de stevige verdedigingswerken van den vijand te bedreigen.

Het Belgische commando wist overigens op dit oogenblik dat het gevecht op de Samber, met den terugtocht van de legers der bondgenooten geëindigd was. De uitval had zijn doel bereikt door aanzienlijke machten vóór Antwerpen te houden. Er bestond dus geene reden meer om het krijgsbedrijf nog voort te zetten tegen een tegenstrever dien men toch niet kon overwinnen. Bevel werd gegeven om zachtjes aan het gevecht te staken en de divisies terug naar het Noorden te doen trekken.

Dat ging niet zonder enkele hevige schermutselingen. Te Houthem waren de jagers van de 16^e brigade het voorwerp van een hevigen aanval die hen dwong naar Eppeghem terug te keeren. Hier woedde insgelijks een heftig gevecht. Dicht, met een oorverdoovend geraas, regende het Duitse projectielen. Maar de jagers hielden heldhaftig stand onder het schroot, en ondanks de zware verliezen weken zij in goede orde, stap voor stap. Om hunne opdracht tot het einde toe te volvoeren, doorstonden sommige

eenheden, zooals de compagnie Deudon, zonder wankelen een verschrikkelijk bombardement en een van zeer dichtbij komend geweervuur. Anderen, zooals de compagnie Pirard, aarzelden niet om ten koste van zware offers een aanval te doen op de vijandelijke machinegeweren, die dreigden onze wijkende troepen neer te maaien.

De wielrijderscompagnie van kapitein Demart, die eerst onlangs was gevormd en op wie den vorigen dag de zware taak had gerust het terrein te onderzoeken, klampte zich gedurende den 26sten wanhopig vast aan het station van Eppegheem, waar zij één vierde van haar effectief verloor, maar toch den noodigen tijd stand hield.

In dezen ongelijken strijd, gelukten onze in het gevecht gebrachte eenheden erin den vijand met zooveel dapperheid in bedwang te houden, dat hij zich niet verder waagde dan de liniën waaruit men hem den voigen dag verdreven had. Maar de jagers hadden zware verliezen geleden. Commandant Pirard, de onder-luitenants Cordy en Lemaitre hadden een roemvollen dood gevonden; onderluitenant Andreux was zwaar gewond; onderluitenant Moors, die zwaar getroffen was, had men niet kunnen medevoeren en bleef in de handen van den vijand; onderluitenant Leseul, adjunct van majoor Anciaux, commandant van het 2de bataljon van het 5de jagers, was bij het overbrengen van de bevelen van zijn overste insgelijks gewond en gevangen genomen.

Maar, laat het ons nogmaals herhalen, de bedwongen vijand trachtte nog slechts, zonder er overigens in te gelukken, dank aan het vuur van zijne verdragende artillerie, wanorde te zaaien in onze kolonnen die terug naar Antwerpen trokken. Dan, langzamerhand, eindigde het vuur, terwijl in den vallenden nacht, de door de Duitsche projectielen in

brand geschoten woningen, hun rooden gloed ten hemel zonden.

B) AAN DE VERBRANDE BRUG

DE HELDENMOED VAN JAGER TRÉSIGNIES

Terwijl deze gebeurtenissen plaats grepen, had er eene hevige ontmoeting plaats aan de Verbrande-Brug. Toen het, den 25^{en} 's avonds, op deze plaats aankwam, had het 3e bataljon van het 2e jagers kunnen vast stellen dat de vijand op den Westelijken oever van de vaart naar Willebroeck was teruggetrokken. Onmiddellijk waren de schikkingen genomen om den volgenden dag, vroeg in den morgen, de overgangplaats aan te vallen.

Aan de Verbrande-Brug richt het kanaal zich van het Noorden naar het Zuiden. De Duitschers hadden er zich ingericht en bezetten de huizen, vanwaar zij de brug zelf bijna vlak onder vuur hielden. Deze bestond uit eene ophaalbrug, over een versmald gedeelte van de vaart geworpen; de brug werd bediend langs den kant dien de vijand in bezit had. Des nachts hadden de Duitschers de brug half opgehaald en zoo allen doortocht onmogelijk gemaakt. Bovendien bezetten eenige van hunne soldaten enkele eindjes loopgraaf, langs den loop zelf van de vaart, onmiddellijk ten Noorden van de brug.

De houding van den vijand scheen aan te duiden dat hij met geen groot getal was. Toch was het eene moeilijke taak om hem te verjagen, daar men van hem gescheiden was door een breeden en diepen hinderpaal. De 2e compagnie van het bataljon — die van kapitein Hellin — was tegenover den vijand ont-

plooid. Een peleton, onder bevel van den 1^{en} sergeant-majoor Wéry, had stelling genomen in de loopgraven welke de Duitschers zelf op den Oostelijken oever van de vaart gedolven hadden, ten Noorden van den overtocht. Het andere, onder de bevelen van luitenant Devos, had de woningen bezet langsheen den weg, vóór de brug zelf. Langs het Noorden kreeg de compagnie Delbauve bevel gunstige plaatsen op te zoeken om den vijand schuinsch aan te vallen; de compagnie Bradfer was met eene dergelijke opdracht ten Zuiden van den overtocht belast. Het overige van het bataljon diende als reserve. Bovendien had majoor Verbrugge het noodig geoordeeld de huizen welke door den vijand bezet waren met granaten neer te schieten en den steun van de artillerie ingeroepen.

In afwachting werden er schoten van den eenen oever op den anderen afgevuurd. Langs geen van beide zijden wilde men zich vertoonen. Van den vijand zag men niet veel meer dan de geweerloopen die uit in de bezette huizen geboorde schietgaten staken. Zoo haast er bij ons een hoofd boven de borstwering van den loopgraaf te voorschijn kwam, of zich onvoorzichtig aan een venster zien liet, sloten de kogels. Reeds lagen er twee of drie jagers levenloos op den grond of lieten een jammerlijk gekerm hooren. Deze toestand dreigde te blijven voortduren. Doch het ontvangen bevel luidde den overgang in te nemen. Er was geen tijd te verliezen zoo men van de vermoedelijke zwakheid van den vijand gebruik wilde maken. Want ginder zag men duidelijk den dichten rook omhoog stijgen van de in brand gestoken stroomijten. Het was het bekende signaal waardoor de vijand om versterking vroeg. Bovendien woedde er achter de onzen, te Eppeghem, een hevig gevecht.

Daar het onmogelijk was het kanaal te doorwaden,

bleef er slechts één middel over om den anderen oever te bereiken: kost wat kost trachten de ophaalbrug naar beneden te krijgen en zich dan met geweld een doortocht te banen. Men weet dat de brug langs den anderen oever werd bediend. In de compagnie Hellin stelt men de vraag: « Is het mogelijk den anderen oever te bereiken, zonder een zekeren dood te gemoet te gaan? » In zijn loopgraaf tracht sergeant Wéry zich rekenschap te geven; bij hem wagen twee of drie mannen het, het hoofd boven de borstwering uit te steken: een geweervuur barst los uit de door den vijand bezette huizen: twee jagers storten neer. Luitenant De Vós, die met eenige mannen een van de huizen in de nabijheid van de brug bezet, klimt naar den zolder, opent voorzichtig het dakvenster, hijscht zich tot aan de opening en buigt naar buiten om de plaats te onderzoeken. Een kogel gaat hem dwars door den hals en de luitenant, op den slag dood, stort neer, badend in zijn bloed.

Het bewijs is geleverd: den anderen oever pogen te bereiken, dat wil zeggen zich geheel bloot stellen, de helling afloopen, in het water springen en ten minste 20 meters ver zwemmen, is eene zekere dood.

Een man heeft nochtans aan zijn overste gezegd: « Ik zal het doen! » Deze man is soldaat Trésignies, van het peleton van den eersten sergeant-majoor Wéry, een soldaat milicien van 1906, gehuwd en vader van een gezin. Met vlug gebaar heeft hij den ransel afgedaan, den shako en de zware kapot neergeworpen. Een beetje bleek, maar geheel kalm, volkomen bewust van het gevaar waaraan hij zich bloot zal stellen, sluipt Trésignies langs den loopgraaf en zoekt de plaats waar de opgehaalde brug hem een weinig voor de blikken van den vijand, die in de huizen op den loer ligt kan verbergen. Men ziet hem zijn aanloop nemen; met één sprong is hij over de

borstwering, rolt langs de helling en duikt bijna zonder eenig geluid in het water. Als bij mirakel hebben de Duitschers niets bemerkt. In de loopgraven die hij zoo juist verlaten heeft, heerscht eene doodsche stilte; de harten kloppen geweldig. In de huizen dicht bij de brug, trachten ademloos eenige jagers met de oogen den zwemmer te volgen die vlug vooruit komt met breed en lenig gebaar. De vijand heeft nog steeds niets bemerkt.

Nu bereikt Trésignies den anderen oever; hij kruipt de helling op en bereikt zoo de handkruk die de brug in beweging zet. En dan plots, bewonderenswaardig en verheven, zich bloot stellende aan de geweren die hem ieder oogenblik kunnen neervellen, zet de soldaat zich schrap en draait uit alle macht.

Plots treffen kreten zijn oor: « Naar den anderen kant! In de andere richting! Gij doet ze omhoog gaan! » Inderdaad, het is waar: hij heeft zich bedrogen. Vlug als de weerlicht geeft hij nu aan de kruk de goede richting. Helaas, het is te laat. Heeft de verwittiging voor Trésignies ook het oor van den vijand bereikt? Heeft deze bemerkt dat de brug in beweging was? Men weet het niet. In ieder geval barst uit den loopgraaf die ten Noorden van de brug loopt en deze schuin beheerscht, een verschrikkelijk geweervuur los, dat van vlak bij op den heldhaftigen jager gericht is. Men ziet hem eerst op de knie neervallen, doch zich verder inspannen, wanhopig aan de kruk geklemd die hij nog voort beweegt; dan plots laat hij los, zijne armen doorwieken de lucht en hij stort neer op den oever, terwijl het bloed hem uit de doorschoten borst stroomt.

Op dit tragisch oogenblik maakt eene dolle woede zich van onze jagers meester. Alle voorzichtigheid latende varen komen zij van alle kanten te voorschijn. En uit de loopgraven, uit de vensters, uit al de stel-

lingen die aan beide zijden van de brug bezet zijn, barst een helsch geweervuur los. Onze mannen zijn zich zelve niet langer meester. Zij zijn dol van haat en wraaklust. Allerlei beleedigingen werpen zij den vijand naar het hoofd: « Moordenaars! Zwijnen! Schurken! » Want de dood van dezen edelen held schijnt hun eene echte moord. En ook geven zij zich rekenschap dat het voortaan vruchteloos is den vijand te willen terug drijven.

Want deze, als had hij slechts op dit oogenblik gewacht, brengt nieuwe machten in het strijdperk. Bij het knetteren van het geweervuur, mengt zich nu het akelige geklapper van een machinegeweer dat overal den dood komt zaaien. Ginder valt commandant Bradfer om niet meer op te staan.

Om de verwarring ten top te doen stijgen, vliegt een eerste granaat al snorrend voorbij en gaat te midden van het kanaal ontploffen. Het is onze artillerie die het vuur opent op de Verbrande-Brug; doch haar schieten was ook gevaarlijk voor de onzen die al te dicht bij den vijand waren. Een tweede projectiel ontploft in de helling tegenover de onzen; een derde komt op nauwelijks eenige meters achter onze mannen ontploffen. Het is onmogelijk daar te blijven. De gegeven opdracht kan overigens niet vervuld worden. Alles wat men kan doen is den doortocht beletten aan de Duitschers, wier getal steeds aangroeit.

De terugtrekkende beweging wordt met kalmte uitgevoerd; men was er mede bezig toen het bevel kwam aan de algemeene wijkende beweging mede te doen. Men ging dus de plaats van het gevecht verlaten toen plots, uiting gevend aan de trillende ontroering van heel het bataljon, een man den kreet slaakte: « En Trésignies? »

Zal men het lichaam van dien dappere, wiens heldhaftig offer alle harten kloppen deed in de handen

van het barbaarsche vijandelijk leger moeten overlafen? Helaas! Men moet wel berusten in het onvermijdelijke en de ziel vol nijpende droefheid heengaan. Onze jagers konden niet weten dat zelfs de Duitschers eerbiedig het hoofd zouden buigen voor dezen held. Getuigen hebben inderdaad medegedeeld dat een vijandelijk officier, tot de tranen toe ontroerd, de militaire eer aan het lijk van Trésignies bewijzen deed en dat sedert dien liefdevolle handen het graf van dezen dapperen zorgvuldig onderhouden hebben.

De herinnering aan dien bewonderenswaardigen soldaat zal onsterfelijk in de harten van alle Belgen geprent blijven. Hij is een van degenen wier naam eeuwig zal blijven schitteren in het Gulden Boek der daden van verheven zelfopoffering. Hij is voor ons zoo rein in zijn offer, en zoo groot in het uitvoeren van zijn plicht, dat men voor hem de traditie zou willen zien herleven van La Tour d'Auvergne, en in zijne compagnie, bij ieder appel, wanneer zijn naam: « Trésignies! », zal klinken, een jager in positie zou antwoorden: « Als held gestorven! »

c) BREENDONCK EN CAPPELEN-OP-DEN-BOSCH

Deze eerste uitval van onze troepen, zou de razernij van de Duitschers ten top doen stijgen. Reeds in woede ontstoken sedert den dag waarop de Belgische rechtschapenheid aan Duitschen meened den weg versperde, had de vijand gemeend onzen weerstand door vreesaanjaging te verlammen. Overal waar een hinderpaal in den weg stond, kwam zijn woest instinkt naar boven: Visé, Luik, Andenne, Dinant, stonden aan moord en brand, aan diefstal en plundering bloot. Aerschot, waar eene achterhoede van onze 3e divisie

den aftocht naar Antwerpen dekte, werd geheel en al verwoest en de bevolking op alle manieren gefolterd. Nauwelijks hadden de Duitschers de streek ten Zuiden van onze vesting bezet, of zij werd te vuur en te zwaard verwoest.

Daar deze wijze van verovering openlijk door de meest barbaarsche oorlogssleer werd aangepredikt, wilde men door een stelselmatig vreesaanjagen, dat tot steeds erger wordende gruwelen overging, de wilkskracht van onze troepen vernietigen. Wat de Duitse wapenen niet vermochten, zou de Teutoonsche wreedheid tot stand brengen.

Zoo werd er ook vrijen loop gelaten aan de natuurlijke neigingen van woestheid en bloeddorst, die reeds bij de eerste kanonschoten waren ontwaakt. Voor de soldaten van den kaiser bestond er geene overwinning zonder braspertij, geene verovering zonder moord, geen triomfmarsch zonder den rooden gloed der brandstichtingen.

Gott mit uns! De Duitsohe God eischt slachtoffers, bloed van kinderen in de wieg en gekerm van gefolterde vrouwen. Hij eischt reuzenbrandstapels waarvan de vlammen tot hem opstijgen.

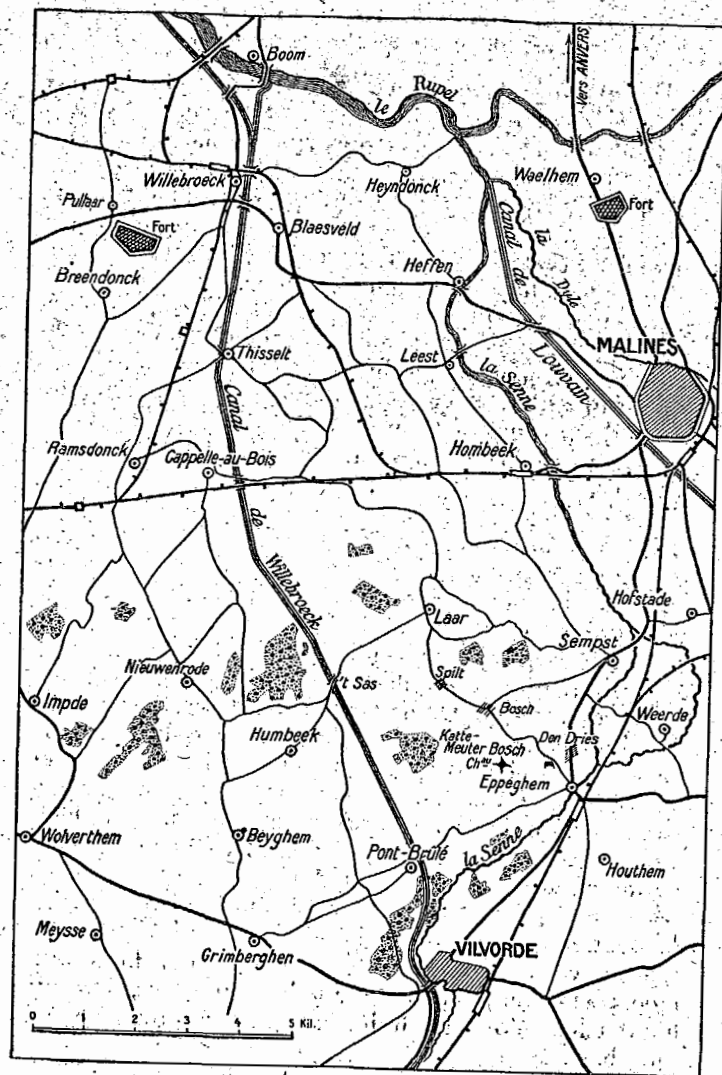
En vermits de Belgen, in plaats van lijdzame toeschouwers van dezen inval te blijven, het waagden Antwerpen uit te rukken om den vijand vreeselijke slagen toe te brengen, zou men ze nog zwaarder straffen. *Gott mit uns!* En Leuven werd aan de plunderaars prijs gegeven; de bewoners, moesten de gruwelijkste folteringen ondergaan en, gelijk een reusachtige brandstapel, werd een der schoonste deelen van de rijke stad in brand gestoken.

De Duitse kanonnen, die bevreesd waren om zich binnen het bereik van de forten te wagen, mochten rustig de opene en onverdedigde stad Mechelen onder vuur nemen. Onmeedoogende granaten door-

schoten de kathedraal en richtten er onherstelbare schade aan. En de soldaten van den kaiser, die de plaatsen opnieuw hadden bezet welke door de onzen voor een tijdje lang heroverd werden, leverden er zich ter zelfder tijd aan de gruwelijkste wraakneming over. In den uitgestreken driehoek gevormd door Mechelen, Vilvoorden en Leuven, vierde hunne sadieke en wreede razernij vrijen teugel: Eppeghem, Sempst, Weerde, Eléwijt, Hofstade..., al deze namen drukken eene ontzettende hoeveelheid lijden uit.

Weldra zou Dendermonde hetzelfde lot ondergaan. Op 4^{en} September vernam men dat aanzienlijke vijandelijke legermachten op deze stad aanrukten. Geen weerstand ontmoetende drong eene Duitsche voorhoede er binnen, niet zonder eerst enige granaten op de weerlooze stad te hebben afgevuurd. Maar het kwaad dat zij aldus konden veroorzaken vergenoegde hen niet. En toen woonde men dit akelige schouwspel bij: Duitsche pioniers, met petroolspuiten, ontvlambare pastillen en brandbommen voorzien, die op vijf verschillende plaatsen eene stad in brand steken, nadat men eerst al de veroordeelde woningen heeft leeg geplunderd. Dit weezinwekkende werk zou natuurlijk niet volledig geweest zijn zonder den moord van enige bewoners.

Maar bij ons waren er bevelen gegeven om den vijand te verjagen. Ter zelfder tijd dat de eenheden zich naar Dendermonde begaven, deed de 5de divisie, die nog steeds den 4^{en} sector van de stelling Antwerpen bezette, elementen naar het Zuid-Westen, in de richting van Buggenhout, oprukken. De 16de brigade, op hare verzamelaarsplaats te Pullaer, ten Westen van Willebroeck, verwachtte naar Dendermonde te worden gezonden, toen zij op 4^{en} September bevel kreeg de verdedigingslinie in de nabijheid van het fort van Breendonck te gaan bezetten.

SECTOR VAN HET 2de JAGERS, ONDER DE MUREN VAN ANTWERPEN

De vijand had inderdaad, zeker om het te Dendermonde bevolen vernielingswerk te beschermen, een gedeelte van het 3de reserve-corps ten aanval op den 4^{en} sector afgestuurd. Te Cappellen-op-den-Bosch waren deze troepen op een bataljon van het 6de jagers komen stuiten, welke door eene compagnie machinegeweren versterkt was. Een goed onderhouden, doodelijk vuur begroette den aanvaller. De Duitschers moesten de steun van hunne artillerie inroepen en aanzienlijke effectieven in het gevecht brengen om dit dappere detachement achteruit te drijven. Maar toen dit terug trok naar de voorposten op de linie Liezele-Breendonck, had het vuur van geweren en machinegeweren reeds duchtig in de vijandelijke rangen gemaaid.

Sterk door zijne overmacht, vatte de vijand den strijd met onze troepen aan, en deed daarbij vooral pogingen, eenerzijds in de richting von Liezele, anderzijds in die van Breendonck. Hevig beschoten, langs alle kanten aangevallen, hielden de onzen nochtans stand, terwijl zij zich wanhopig aan het terrein vast klampten. Plots liet ook de artillerie van onze forten hare stem hooren. De batterijen van de 6^e divisie mengden hun nijdig geluid met de zware basstem van de koepelkanonnen. Eene stormwolk schroot stort neer op den vijand, waarvan de rangen neergebliksemd worden door het vereenigde vuur van onze stukken, onze geweren en machinegeweren. Het was eene ware uitmoording van Duitschers, die eene rechte wraak op het walgelijke werk van Dendermonde heeten mocht. En toen de overwonnen vijand, bloedend uit de duizenden wreed geslagen wonden, het gevechtsterrein moest verlaten, lagen de dooden en gewonden bij honderden vóór onze liniën die men zoo flink verdedigd had.

Deze bloedige nederlaag moest eens te meer gevolgd

worden door eene laffe wraak. Ditmaal was het Cappellen-op-den-Bosch dat het slachtoffer van de Duitsehe barbaren zou worden, zeker omdat deze er zoo 'n bloedige nederlaag hadden geleden.

De jagers van de 16e brigade, die zich dezen nacht aan de voorposten bevonden, zagen den horizon rood verlicht door den akeligen gloed der vlammen. Cappellen-op-den-Bosch stond in brand. Het eené na het andere vatten de huizen vuur. Weldra stond geheel het dorp in lichte laai. Aangewakkerd door den wind, vonden de vlammen steeds nieuwe prooi. Het regende vonken in de nabijheid van de vooruitgeschoven schildwachten; wien de stikkende brandwalm de kelen dicht snoerde. Later wist men dat de walgelijkste zwelgpartij en de gewone plundering dit werk van dood en vernieling waren voorafgegaan.

Ginder, in onze liniën, staarden onze jagers, zwijgend en met strakken blik, naar dit tragische schouwspel, verblind door den laaienden gloed. Geen traan, geene klacht. Maar wie in hunne zielen had kunnen lezen, had begrepen dat deze mannen nimmer zouden vergeten. De Duitsehe barbaren meenden door al deze wreedheden hun moed te verzwakken. Maar met iedere misdaad deden zij niets anders dan in ieder hart steeds vaster en vaster dit onwrikbare besluit doen wortel schieten: het vaderland van deze bezoedeling reinigen.

Weldra zou het uur komen, waarop onze soldaten, nog onder de muren van Antwerpen, er het bewijs van zouden geven.

D) IN HET KATTE-MEUTER-BOSCH

Het wonder van de Marne ging plaats grijpen. Na zijn terugtocht te hebben tot staan gebracht, besloot

generaal Joffre overal tegen den vijand front te maken, en gaf het bevel tot de meersterlijke beweging, die zou uitloopen op de schitterende overwinning. Den 6^{en} September viel het leger van generaal Maunoury de rechterflank van het leger van von Kluck aan; het uur van de Duitsche nederlaag had geslagen.

Het was dit onder allen gunstige oogenblik, dat, zooals men weet, door het Belgische commando gekozen werd, om ons leger opnieuw de vijandelijke troepen, die vóór Antwerpen in observatie lagen, te dóen aanvallen. Het hoofddoel was te beletten dat versterkingen zouden gezonden worden aan de Duitsche troepen die in aftocht waren en krachtig werden vervolgd.

De door de Belgen uitgevoerde beweging werd een hevig gevecht dat vier dagen duurde. Zij gelukte ten volle, ondanks de zware offers die zij vergde. De vijand moest eene divisie, die reeds op marsch naar het Zuiden was, terug roepen en voor goed onder Antwerpen houden. Bovendien dwaalde een geheel Duitsch legercorps, dat insgelijks op weg naar de Aisne was, gedurende twee dagen rond, zonder eene beslissing te durven nemen, en al te zeer door de vorderingen van onze troepen verontrust om den dringenden oproep van het in gevaar verkeerende leger van von Kluck te durven beantwoorden.

De nieuwe uitval, die op uiterst bekwame wijze was opgezet, werd in het grootste geheim voorbereid. De krachtigste stoot van den aanval zou in het Oosten gedaan worden, waar men moest pogen den Duitschen rechtervleugel, die op de Dijle steunde, om te trekken. Ter zelfder tijd zou eene krachtige drukking op geheel het overige front den vijand overal bedreigen, hem zoo mogelijk terug drijven of ten minste in bedwang houden.

Bij het uitvoeren van dit plan vormde de 5de divisie,

evenals in den vorigen uitval, den rechtervleugel van ons leger. Terwijl het één detachement ten Westen van de vaart van Willebroeck liet, zou het opnieuw met het gros van zijne troepen ten Oosten van het kanaal de vijandelijke stellingen aangrijpen op de linie Verbrande-Brug-Eppeghem-Weerde, waarvan al de namen zooveel bloedige herinneringen te binnen roepen.

Den 9^a September, terwijl de krijgsverrichtingen op onzen linkervleugel begonnen met het bezetten zonder slag of stoot, van de overgangplaatsen op Dijle en Demer, verliet de 5^e divisie den 4^{den} sector en begaf zich naar het Zuiden. Behalve elementen van de 1ste brigade, die langs het in asch liggende Cappellen-op-den-Bosch, op Nieuwenrode aanrukten, sloeg het overige van de divisie naar het Westen af, en ging langs den rechter oever van het kanaal verder. Dan richtte de beweging zich recht naar het Zuiden, terwijl de 16de brigade in den sector in de nabijheid van de vaart opereerde, en de 17de brigade Eppeghem als doel koos.

Den volgenden dag had men voeling gekregen met de posten door den vijand opgesteld op de linie Nieuwenrode-'t Sas-Spiltbosch. Van af het begin was de strijd hevig. Op hunne hoede gesteld door de nederlaag de eerste maal in denzelfden sector geleden, hadden de Duitschers er zich zorgvuldig ingericht. Het oprukken van de jagers was nauwelijks vermeld; of een hevig vuur van de zware Duitsche kanonnen barstte los. En onmiddellijk was het een helsch geraas. Doch onze mannen lieten er zich niet door ontmoeten. Niettegenstaande er een regen was begonnen te vallen die den grond doorweekte, en de jagers, die om te vuren verplicht waren telkens neer te liggen, in ware modderklompen veranderde, waren de jagertjes door een duivelschen strijdlust bezeten,

als of de wind die hun in het aangezicht zweept hun iets van den overwinningsroes had medegebracht die ginder aan de Marne woei.

Tegen den avond van den 10^{en}, waren de vooruitgeschoven elementen van den vijand overal achteruit gedreven. Maar de jagers van de 16de brigade beyonden zich nu tegenover machtig ingerichte stellingen. Vóór hen namelijk strekte het beruchte Katte-Neuter-Bosch zich uit, met het kanaal langs den eenen kant en langs den anderen, de groepen woningen welke men bemerkt langs den weg die naar Eppeghem loopt. Twee dagen lang zou een hardnekkig en doodelijk gevecht deze plaatsen met bloed doordrenken. Op dit uur nog, kunnen de jagers die deze gevechten beleefden den vreemd klinkenden naam van het Katte-Neuter-Bosch niet hooren uitspreken zonder dat eene koude rilling hun langs den rug loopt.

Op 11^{en} September begon de aanval van de jagers tegen dit steunpunt en omstreken, waarvan het bezit van zeer groot belang was voor het beveiligen van de rechterflank van het offensief dat door de onzen tusschen het kanaal en de Senne gedaan werd. De compagnie Hellin, op het kanaal, aan Het Sas opgesteld, beschermde er de buitenflank van den aanval. De aanvoerder, die door een ontplofbaren kogel zwaar werd gewond, ontsnapte slechts bij mirakel aan den dood.

De artillerie van de brigade, van uit de omstreken van Laar, beschoot hevig de boschkanten die men aan den vijand ontnemen moest. Het lawaai van de batterijen, die langs beide zijden donderden, werd weldra oorverdoovend. Een hardnekkig gevecht kondigde zich aan. Men moest inderdaad al de dapperheid van de jagerkens bezitten, om ten aanval te stormen over een bijna onbedekt terrein, dat langs

alle kanten bloot stond aan een hevig geweervuur en als besproeid werd door de stralenbundels van onzichtbare machinegeweren, waarvan het akelige geklapper zelfs de dappersten den dood nabij doet voelen.

Prachtig ondersteund door hunne batterijen, rukten de jagers steeds vooruit. « Wij zullen ze daar wel uit krijgen, uit dat Katte-Neuter-Bosch », zegde een van hen, een spotvogel, die steeds met eene aardigheid op de lippen, zelfs in de moeilijkste omstandigheden zijne makkers aan het schaterlachen wist te brengen.

Hij zegde overigens de waarheid. De vijand werd uit zijne schuilplaats verjaagd. Maar al te veel van de jagers bereikten helaas nooit het bosch. De rangen van onze dapperen waren vreeselijk gedund. Men wachtte den nacht af om de dooden op te rapen. Integendeel, aan de hulpposten kwamen de gewonden zich steeds in grooter getal melden. Het gevecht was insgelijks zwaar geweest voor de jagers van de naburige brigade, die vóór Eppeghem den vijandelijken weerstand hadden overwonnen, zonder er echter in te gelukken het dorp zelf in te nemen.

De algemeene aanval moest den 12^{en} voortgezet worden. Maar dien dag kon men, van af het begin, merken dat de vijand aanzienlijke versterkingen in het gevecht had gebracht. De Duitschers, die tot op dat oogenblik verplicht waren te wijken op bijna al de punten van het gevechtsfront, dat zich van af Vilvoorde tot onder Leuven uitstreckte, hadden, behalve de divisie die uit het Noorden terug geroepen was, ook nog uit al de hoeken van het land de beschikbare garnizoenen doen samenstromen.

Sterk door de getalovermacht die zij aldus verkregen hadden en door den steun van hunne talrijke zware artillerie, gingen zij op hunne beurt tot den aanval over. Die dag werd gekenmerkt door gevechten van buitengewone hevigheid.

In den sector van de 5^e divisie, hield echter het offensief daarom niet op. Het werd krachtig doorgezet naar Epegghem, evenals naar Weerde, waar de 17^e brigade wonderen van dapperheid verrichtte. Op het front van de 16^e deed de vijand pogingen om opnieuw het Katte-Meuter-Bosch in bezit te krijgen en onzen aanval in de flank te bedreigen. Maar de jagerkens van Bergen, die bevel hadden gekregen om stand te houden, klampten zich met heldenmoed aan hunne stellingen vast. Aan den Zuidelijken zoom van het bosch en op het naburige terrein tot dicht bij Epegghem ontplooid, boden zij hardnekkig weerstand, onder het bombardement en het geweervuur, ongevoelig voor de verliezen, die nochtans steeds zwaarder werden.

Een krachtige steun werd hun overigens gegeven door de flinke medewerking van de batterijen der brigade (de groep van commandant Reynaert) en die van de machinegeweren, op dat oogenblik onder bevel van luitenant Clooten. Hunne bedrijvigheid, vereenigd met die van het geweervuur, maakte bloedige gapingen in de Duitsche rangen. En als men zooveel vijanden zag vallen dacht men minder aan zooveelen van de onzen die reeds hun laatsten slaap sloepen.

De dood van luitenant Clooten vormde nochtans eene bijzonder pijnlijke episode. Met al zijn jeugdigen hartstocht, had de dappere officier voortdurend den moed van zijne mannen aangewakkerd. Zijne heldere stem klonk vast en vol vertrouwen, hoog boven al het geraas uit: « Vooruit! de jagers! Volhouden! Schiet ze neer! » Onverschillig voor het gevaar, en als wilde hij den dood trotseeren, stelde hij zich voortdurend bloot, liep van de eene groep mitrailleurs naar de andere en juichte de mannen toe, wanneer zij door een goed gemikt vuur den vijand neermaiden. Het

was juist op het oogenblik dat hij zijne mannen met een laatste « Bravo » toejuichte, toen een kogel hem in het midden van het voorhoofd trof. En bij de angstige mannen die toesnelden op den heldhaftigen, reeds door den dood verstevende officier, snikte een kleine jager hartstochtelijk: « Zij hebben mijn luitenant gedood, zij hebben mijn luitenant gedood! »

Behalve haar aanvoerder, verloor de sectie machinegeweren van luitenant Clooten, den sergeant foerier Richard; de twee stukoversten, de sergeanten Cloots en Lacroix waren gewond; twintig mannen op de twee en twintig bevonden zich op het einde van den dag buiten gevecht. Soldaat Decquévy, een van de roemrijke verminkten van de sectie, zal later kunnen zeggen dat hij daar de meest spannende oogenblikken van zijn leven heeft gekend.

In het Katte-Meuter-Bosch, was de toestand hachelijk geworden onder de steeds heviger drukking van den vijand. Het bataljon van majoor Delbauve was namelijk, aan den zuidelijken zoom, van nabij blootgesteld aan een hevige vuur, en bovendien aan het snelvuur van een Duitsche sectie artillerie, die, beschermd door een dekking, op nauwelijks 800 meters van het bosch was komen stelling nemen. Hare granaten, die de door onze jagers bezette stellingen letterlijk stuk schoten, woedden vreeselijk in onze rangen.

Onder de bevelen van zijn dapperen overste, die daar zijne eerste wonde zou ontvangen, hield het bataljon nochtans stand. Maar opdat deze weerstand nog langer zou kunnen duren, was het dringend noodig aan de jagers den onmiddellijken steun van onze eigen artillerie te bezorgen. Het is toen dat het 2de stuk van de 84^e batterij (kapitein Cheville), onder bevel van luitenant Mignon, zijne stellingen verliet om zich in aller haast naar het bosch te begeven en zich daar, met vermetele dapperheid, aan den zoom zelf in

batterij te stellen en een helsch vuur te openen. Dit bliksemsnelle ingrijpen had den gewenschten uitslag. Het ontlastte bataljon Delbauve kon stand houden, en onwrikbaar zijne loopgraven behouden.

Zijne verliezen waren helaas zeer zwaar. De 2de compagnie, onder kapitein Van Steenkiste, had niet minder dan veertig man verloren; zijn eenige officier, behalve den commandant, de heel jonge luitenant Letellier, werd door een kogel vlak in het hart getroffen, op het oogenblik dat hij zich over een stervende meende neer te buigen om hem te troosten. Anderzijds had luitenant Ampigny, insgelijks den dood in deze bloedige ontmoeting gevonden.

Anderzijds kostte het ware offer, gedaan door het dappere stuk van luitenant Mignon, ook zware verliezen: een brigadier gedood, twee kanonniërs zwaar gewond, negen paarden buiten dienst. Zijne zelfverloochening werd later erkend door het recht om den naam *Katte-Meuter-Bosch* op zijn schild te schrijven, wat zijn rechtmatige trots uitmaakt.

De inspanning welke men van onze jagers gevegd had liep gelukkiglijk ten einde. Inderdaad den 13^{en} September, toen de vijandelijke drukking nog heviger werd en men de zekerheid verkreeg dat de Duitschers, wel verre van troepen naar Frankrijk te kunnen sturen, hunne effectieven vóór Antwerpen nog hadden moeten versterken, besloot het Belgische commando, dat zijn doel bereikt achtte, het gevecht af te breken.

De terugtocht geschiedde zonder hindernis. De jagers keerden denzelfden avond terug tot hunne stellingen in de bescherming van de vesting, onder een plassenden regen, nat tot op de huid, uitgeput en beslijkt, zeker zwaar beproefd door het geweldige gevecht, maar bewust aan den vijand ongemeen hevige slagen te hebben toegebracht.

Na deze moeilijke dagen hadden de troepen wel wat rust verdiend. Maar verplicht lijk zij waren om deel te nemen aan het bewaken van, en het toezicht over den 4^{en} sector, konden onze jagers slechts eenige zeldzame oogenblikken werkelijke rust genieten. De posten, die vóór de fortelinie waren opgesteld, waren rechtstreeks in aanraking met die van den vijand, en er ging geen dag zonder schermutselingen voorbij.

Ondanks dat, heerschte er bij de jagerkens steeds dezelfde opgewektheid en goede luim. Al droegen zij ook het spoor van de vermoeienissen en kneuzingen van een veldtocht die nu reeds bijna twee maanden duurde, zagen zij nochtans de toekomst met vertrouwen te ontmoet. Men wist dat generaal Joffre de Duitschers eene bloedige nederlaag had toegebracht en ze voortdurend op de hielen zat. Nog een weinig geduld, en de Bondgenooten, zouden de Moffen die daar vóór Antwerpen genesteld waren er wel doen uitmuizen. En met de overtuiging dat de reusachtige vesting oninnembaar was, hield dit vertrouwen bij iedereen den moed hoog.

Het was dus heel opgewekt dat de jagers, nauwelijks tien dagen na dien hevigen uitval, deel namen aan het nieuwe offensief, het derde in een tijdperk van vier weken, waartoe ons commando het bevel gegeven had. Het was het oogenblik waarop de Franschen zich inspanden om de Duitschers uit de omstreken van Reims en Roye te verjagen. Het oogenblik scheen gunstig gekozen om het grootst mogelijke getal vijanden bezig te houden.

Het was de voornaamste reden van onze onderneming van 24^{en} tot 27^{en} September. Bijna geheel het leger werd op den linkeroever van de Senne gestuurd, met het doel een nog heviger slag dan de vorige aan de linkerzijde van de Deutsche stellingen ten Westen van Brussel toe te brengen. Maar onrustwekkende

inlichtingen, die een grooten Duitschen aanval tegen Antwerpen schenen aan te kondigen; dwongen ons de voorgenomen krijgsverrichtingen te beperken. Slechts de cavalerie-divisie, die te Aalst was aangekomen, de 4de divisie die van de Durme kwam, en de 5de die naar Puers naar het Bosch van Buggenhout werd gestuurd, voerden samen eene gelukkige beweging uit om Dendermonde waar eene Duitsche brigade zich had gewaagd, vrij te maken. Het scheelde slechts weinig of zij werd te Lebbecke omsingeld en vernietigd. Slechts de duisternis liet haar toe door eene haastige vlucht aan de ramp te ontsnappen.

E) GEDURENDE HET BELEG VAN ANTWERPEN

Met deze episode eindigde het tijdperk van onze offensieven onder Antwerpen. Een onder allen tragisch tijdperk ging beginnen. Nauwelijks waren onze jagers naar de omstreken van Willebroeck terug gekeerd; of de vijand begon de belegering van onze nationale wijkplaats. Op 28^{en} September troffen de eerste Duitsche granaten de forten van Waelhem en Sint-Kathelijne-Waver. De gebeurtenissen hadden eene nieuwe wending aangenomen, waarvan de belangrijkheid aan niemand ontsnapte.

Verontrust door de aanvallende houding van ons leger en de voortdurende bedreiging die het voor hunne verbindingsliniën daarstelde, hadden de Duitschers besloten ons leger buiten rekening te stellen, door het aan te vallen in de wijkplaats zelve waar het tot dan toe onaangetast was gebleven. De val van Maubeuge maakte de zware artillerie beschikbaar die er noodig was om de vaste verdedigingslinie door te breken. De aanval begon dus door het onmiddellijk

te werk stellen van hunne ontzaglijke middelen en werd tot aan het einde toe met onvermoeibare kracht doorgedreven.

Het is het oogenblik niet om al de roerende en wreede wederwaardigheden van deze belegering hier te schetsen, het was voor onze troepen een verschrikkelijke tijd. Wij hebben het reeds gezegd: tot dan toe waren zij vol vertrouwen: zeker, zij wisten dat de forten van Luik en Namen niet hadden kunnen weerstaan aan de reuzenartillerie van Krupp. Maar deze forten waren dertig jaar oud en de plaatselijke garnizoenen onvoldoende. Maar hoe had men ooit verondersteld dat Antwerpen hetzelfde lot zou ondergaan, de reuzenvesting die met een gordel van tallooze moderne werken was omringd en verdedigd door het leger dat steunde op een geheel van werken, welke door twee maanden onvermoeibaren arbeid nog waren vermenigvuldigd.

Ook maakte zich eerst eene werkelijke verbazing van de manschappen meester, toen de verschrikkelijke werkelijkheid zich voor hunne blikken vertoonde. Onder de ontzettende mokerslagen van de monsterprojectielen, stortten forten, redoeten, loopgraven, bepantseringen, betonwerken, stortte alles ineen, sprong aan stukken, vloog in de lucht, alsof eene duivelsche macht allen weerstand gebroken had.

Op de verbazing volgde de angst. De veiligheid die men tot nu toe gevoeld had bij het zicht van de logge, zware forten, die in hun pantser van beton en staal den vijand schenen uit te dagen, verdween nu plots. Het was alsof onze troepen den indruk gevoelden, van een man die vol vertrouwen op vasten grond meende te gaan en plots bemerkte dat de bodem onder zijne voeten wégzinkt.

Zooals bij dezen man, reageerde bij ons leger op dat verschrikkelijke gevaar eerst het gevoel van zelf-

behoud. En uit al zijne macht trachtte het te ontsnappen aan het dreigende, zich steeds scherper afteekenend gevaar, dat het langs alle kanten omvatte. Het begon dus een echte strijd op leven of dood en streed in deze werkelijke hel met bovenmenschenlijken moed.

Al de krachten waarover ons leger kon beschikken werden in het werk gesteld; slechts de 5^e divisie bleef in reserve, die van onze jagers. Zij stelde zich op in den 3^e sector; dien waar de Duitsche drukking zich het zwaarste voelen deed, en waar een succes van den vijand het meeste gevolg zou hebben.

Gedurende eene gansche, lange week, waren onze mannen in het gevecht, dag en nacht, onder een stortvloed ijzer en vuur. Aanval op aanval werd door hen afgeslagen. En deze kortstondige overwinningen, waren even zoo vele vluchtige lichtstralen in den somberen hemel. Bij iederen nieuwen vijandelijken aanval, die volgde op het verbreedten van de bres die de Duitsche stukken in de verdedigingslinie schoten, stortte de 5^e divisie hare jagers of infanteristen in het strijdgewoel, om hier of daar weer een punt te versterken, waar de linie dreigde te bezwijken.

Noch rust, noch duur. Men sliep niet meer, en men at haast niet meer; God weet waar of hoe. Bij het geraas van de granaten die dag en nacht, zonder ophouden ontploften, bij het donderen van onze eigen kanonnen die de ontzaglijke artillerie van den vijand trachtten te bestrijden; bij het akelige lawaai van de huizen die ineen stortten, mengde zich van tijd tot tijd den doffen dreun als van een uitbarstenden vulkaan: een nieuw fort dat in de lucht vloog en den grond uren ver in de ronde daveren deed.

Bij het doorstaan van deze verschrikkelijke gevechten, in eene atmosfeer van niet te overwinnen angst, moesten onze ongelukkige troepen stoffelijk en zedelijk

uitgeput geraken. Alsdan, gelijk een man die meer en meer in het drijfzand vast geraakt en de ijdelheid van zijn pogen inziet, plots een hartverscheurenden hulpkreet slaakt, zoo gevoelden onze troepen voor het eerst de behoefte om ondersteund te worden.

Zonder éene klacht hadden zij tot nu toe aangenomen alleen tegen den invaller te strijden. Het was hunne opdracht hem onder Antwerpen tegen te houden, in afwachting dat men ze kon verlossen. Maar van het oogenblik af dat de vesting belegerd werd, was het bestaan van het leger zelf in gevaar gebracht. Onze mannen, voelende dat hunne krachten hun ontbreken gingen, en niet wetende dat alles reeds voorzien was voor een aftocht naar de zee, konden zich slechts verloren wanen zoo geene spoedige hulp toekwam.

De hulp kwam in den nacht van 4^{en} October, toen de belegeraar reeds langs de Nethe trok, nadat hij de voornaamste verdedigingslinie van den 3^{en} sector stuk geschoten en doorbroken had.

Het was eene brigade Britsche marine-fusiliers onder de bevelen van generaal Paris, misschien 3.000 man, een druppeltje water in de zee.

Maar wat gaf het: men was niet meer gansch alleen. Het nieuws verbreidde zich als een loopend vuur: « De Engelschen zijn daar! » Het bracht in de harten der soldaten nieuwen moed. Onze jagers hadden de mariniers zien voorbij trekken, die vol moed den volgenden dag, 5^{en} October, de Duitschers zouden beletten langs Lier door te breken, van waar zij ze echter niet verjagen konden.

Dat zegt reeds hoe ernstig de toestand was. Tot overmaat van ongeluk was de vijand, door eene woedende krachtinspanning, er in gelukt tusschen Duffel en Lier over de Nethe te trekken. Als hij er zich kon staande houden was heel de verdediging van de nabu-

rige sectoren van ter zijde aangegrepen en zou moeten vallen. Het was met Antwerpen gedaan.

F) DE TRAGISCHE NACHT

Een laatste straal hoop bleef nog over. De aankomst van de twee andere brigades Engelsche mariniers was nakend; maar opdat hun ingrijpen nog werkelijk nuttig zou zijn, was het kost wat kost noodig den vijandelijken vooruitgang te beletten zich verder dan de Nethe uit te breiden.

In den namiddag zelf van den 5^{den} October, werd het bevel tot een eersten tegenaanval gegeven. Des middags hebben de 1ste en 3de bataljons van het 2de regiment jagers bevel gekregen er aan deel te nemen met andere troepen die zij moeten steunen, door zich naar Pullaer, half weg tusschen Linth en Lier, te begeven. Het 2de bataljon werd reeds naar Emblehem gestuurd, ten Noord-Oosten van Lier, waar het de loopgraven op den Westelijken oever van de Nethe ging bezetten, in verbinding met de Britsche mariniers.

De 1ste en 3de bataljons hebben zich ongehinderd tot aan den overgang van den spoorweg naar Herenthals kunnen begeven. Van daar moeten zij hun weg voortzetten naar het gehucht Den Hulst en daar stelling nemen. Nauwelijks zijn zij den spoorweg over of een hevig artillerie-vuur wordt op hen gericht. Een granaatkartets wondt de kapiteins-commandant Stievenart, regimentsadjutant-majoor, en Spruyt, die op dit oogenblik bevel voert over het 3de bataljon. Verscheidene mannen zijn getroffen; ook muzikanten vallen en moeten naar achter geëvacueerd worden, evenals de eerste sergeant secretaris Carlier, die zwaar gekwetst is.

De twee bataljons, gaan nochtans verder vooruit. Het eerste is, rond twee uur ontplooid in de loopgraven ten Zuiden van het gehucht Den Hulst gedolven; het derde bleef in reserve, verscholen in het bosch dat men ten Westen van het gehucht ontwaart.

Maar de toestand van de jagers werd ieder oogenblik moeilijker. De zware Duitsche artillerie dondert zonder ophouden; de doodelijke « marmitten » richten steeds vreeselijker slachtingen aan. Beschermd door dit helsche vuur waren de Duitschers, die van Duffel kwamen, verder naar het Noorden opgerukt, langs dien oever van de Nethe. Zij bezetten reeds het gehucht Lachenen, onmiddellijk ten Zuid-Westen van Den Hulst, en trachten de rechterzijde van de jagers om te trekken.

Bewonderenswaardig van vastberadenheid in deze tragische uren, storten de twee compagnieën dan op de vijandelijke groepen om de beweging tegen te houden. Het zijn de 1ste en de 4de compagnieën van het 1ste bataljon, respectievelijk onder de bevelen van kapitein Tasnier en commandant Tromont. Een ongenadig geweervuur begroet hen op korten afstand. Op eenige oogenblikken ziet de 1ste compagnie 40 van hare dapperen vallen, 4 korporalen, 2 sergeanten; en haar dapperen kleinen sergeant-majoor Hélen, wiens wonde zoo ernstig is dat men hem later het been zal moeten afzetten. Bij de 4de compagnie zijn de verliezen even wreed; de aanvoerder, commandant Tromont, wordt een van de eersten getroffen. Toch hebben de jagers hun strijd lust niet verloren en bij het vallen van den nacht bezetten zij de omstreken van Lachenen, waaruit de vijand werd verjaagd.

De gedane poging wordt echter niet voldoende geacht. Men moet kost wat kost, met eene uiterste drukking, zoo mogelijk de Duitschers van den westelijken oever verjagen en ze in de rivier terug drijven.

Men verzamelt dus alles wat er nog beschikbaar is, voor een wanhopigen tegenaanval, ten einde, in den donkeren nacht van 5^{den} October, te trachten bij verrassing den vijand tusschen Duffel en Lier voor goed achteruit te drijven. En 'om dit te doen zal men zich met het blanke wapen, met de bajonet, op den vijand storten; het is streng verboden de wapens te laden.

Het is 2 uur 's morgens. Kolonel Tiéhon, die op dit oogenblik aan het hoofd van het regiment 2de jagers stond, voert het bevel over de middenaanvalskolon, bestaande uit de 1ste en 3de bataljons van zijn regiment en het 2de vesting-regiment karabiniërs. Hij heeft aan zijne ondergeschikten de laatste bevelen gegeven: overwinnen of sterven!

Op zijn bevel: « Vooruit! » heeft de kolon zich in beweging gezet naar het kasteel Lachenen-Hof; zij bestaak uit drie op elkander volgende bataljons-liniën, per peletons, en voorafgegaan door een scherm verkenners. Deze waren juist voorbij den zoom van een klein boschje, toen plots de schorre kreten van een verschrikkelijken doodstrijd de stilte verbraken: de Moffen verwurgen verkenners die zij verraderlijk hadden verrast.

Deze kreten doen den aanval losstormen, die door kolonel Tiéhon, met den sabel in de vuist, wordt aangevoerd. Met geveldde bajonetten volgen hem de jagers, ondanks het hevig vuur van geweren en machinegeweren dat losbarst.

Onder dien hagel schroot, moet de 1ste linie (I/ van het 2de jagers), haar marsch nochtans vertragen; de tweede (III/ van het 2de jagers) haalt ze weldra in en

smelt met haar samen. De fluitende kogels en de dichte duisternis doen een oogenblik van wankelende aarzeling ontstaan. Luitenant Dengis, die het vaandel draagt, in het midden van de derde linie, snelt vooruit naar de eerste rangen; bevelen klinken boven het geweervuur uit; men doet een nieuwen sprong vooruit. Plots hoort men kreten: « English, vrienden! English, friends! » en men ziet armen die zich wanhopig in het duister uitstrekken... Wat! Wat is dat? Bevindt men zich werkelijk, door God weet welke dwaling, in tegenwoordigheid van de Engelsche mariniers die denzelfden dag zijn aangekomen? Eene aarzeling maakt zich van de eerste rangen meester. De onzekerheid veroorzaakt eenige wanorde in de eerste rangen die, verwonderd door deze kreten, niet weten wat te doen in de duisternis.

Maar plots dondert een kreet: « Vooruit! jongens! het zijn de Moffen! » Ongelukkiglijk heeft de sluwe list van den vijand den eersten aanloop gebroken. En uit zijne rangen, van vlak in de nabijheid, barst nu een razend geweervuur los, vergezeld van het verschrikkelijke geknapper van de machinegeweren.

Onder dit doodelijke vuur vallen de jagers bij tientallen neer, men struikelt over de lijken; gewonden huilen; de verschrikte manschappen storten op elkander te midden van de duisternis en de verwarring. Maar, aangemoedigd en medegeslept door hunne oversten, springen onze groepen op den vijand en dwingen hem, met de bajonet in de lenden te wijken. In den donkeren nacht worden homerische gevechten geleverd; overal stroomt het bloed; eene woeste razernij doet de tegenstrevers op elkander storten. En het wordt eene verschrikkelijke dooreenwarreling: gevechten van man tegen man, wanhopige worstelingen waarin sommige groepen, door de Duitschers omsingeld, zich met de bajonet of met den kolf een

uitweg trachten te banen. Een kleine jager met bebloed hoofd, schudt een vijandelijk lijk van zich af terwijl hij schaterlacht. Hij was gek geworden!

Toen de bleeke morgen aanbreek liep het gevecht ten einde. Bijna overal had de vijand moeten wijken. Bij Lier nochtans hadden de overstromingen en de hinderpaal van het bosch van Boosselaer, ons belet te gelukken. En daar bij het eerste daglicht het bombardement de onzen verpletteren kwam, bleef er hen die aan de slachting van dezen nacht waren ontsnapt, niets anders over dan terug te trekken.

Het bevel tot den aftocht bereikte het 2de bataljon van het 2de regiment jagers (majoor Leblanc) in de loopgraven van Emblehem, waar het heldhaftig had stand gehouden. Den 6^{den} October 's morgens, had kapitein Ancart, commandant van de 3de compagnie, er een roemrijken dood gevonden.

Van af dit oogenblik was het lot van Antwerpen beslist. De tragische tegenaanval, waaraan het 2° regiment jagers had deel genomen, was een der laatste stuiprekkings van de verdediging. Het gedrag van het regiment was zoo merkwaardig geweest dat later, in een verslag, generaal Paris het vermeldde, en daarbij de heldhaftige houding aanstipte van kolonel Tiéhon, die zijne troepen ten aanval voerde. Helaas! deze dappere aanvoerder was niet meer verschenen...

*
**

Gedurende dezen verschrikkelijken nacht, grepen er bewonderenswaardige tooneelen van moed en opoffering plaats, die, helaas! voor altijd onbekend zullen blijven.

Laat ons, bij zooveel andere voorbeelden, het schoone gedrag aanhalen van den ordonnans van com-

mandant Gilles. Hij had zijn officier, getroffen door een kogel aan den onderbuik, zien neerstorten, onbekwaam om te verroeren. Na hem zoo goed mogelijk te hebben beschut, gaat de dappere soldaat, zonder zich te bekommeren om de gevaren die hem omringen, een kruiwagen zoeken; hijscht er zijn ongelukkigen overste op en brengt met duizend voorzorgen zijn kostbaren last naar achter.

Elders is het de soldaat Claerbout, van het 1/1, die op zijn rug een verschrikkelijk gewond makker wegdraagt om de ambulancie op te zoeken. Aan commandant Borlée, aanvoerder ad interim van het bataljon, die ze hem aanduidt, meldt hij onbewogen: « Heel de 1/1 is gedood! » Dan, na zijn reeds stervenden makker in den hulppost te hebben neergelegd, keert hij terug naar voren, in den verschrikkelijken nacht, en zegt tot hen die hem aanspreken: « Ik ga mijn kapitein opzoeken! » En deze dappere soldaat, een eenvoudige jongen van het Vlaamsche land, een zachtmoedige en vreedzame reus, gaat door de duisternis welke de gewerschoten doorflitsen, zonder te letten op de kogels die hem schijnen te achtervolgen, weet overal de valstrikken die door den vijand gespannen worden te ontwijken tot dat hij, rond drie uur, zijn overste nog steeds levend terug vindt. En dan zal hij op kinderlijke wijze zijne vreugde laten blijken, door zachtjes met zijne ruwe hand op de wang van den officier te tikken en hem met de tranen in de oogen te zeggen: « Proficiat! kapitein! Ge zijt dan toch nog niet dood! »

Het is insgelijks de jager Majois, die als hij zijn compagnie commandant ziet aarzelen om het vuur te openen op een vijandelijken troep, die hem van vlak nabij beschiet, als een nieuwe d'Assis, heldhaftig en bewonderenswaardig uitroept: « Schiet, kapitein, het zijn de Mofsen! »

Het is verder de soldaat Carette, een oorlogsvrijwilliger, ingelijd bij eene der eenheden die, gedurende dezen tragischen nacht, ondanks alles, er in zal gelukken de boorden zelf van de Nethe te bereiken, zich zelf als verkenners aanbiedt, zijne gevaarlijke taak met merkwaardige kalmte volbrengt, en gedurende den noodlottigen aftocht voortgaat met zijne makkers te geleiden, door velden, door bosschen, langs modderige slooten en gevaarlijke rivieren heen, tot aan de redding.

Laat ons eindelijk nog de roerende episode aanhalen, welke ons wordt verhaald door luitenant Dengis, vaandeldrager van het 2de regiment jagers te voet. Wij hebben gezien hoe deze, op het oogenblik dat het doodelijk geweervuur eenige aarzeling te weeg bracht in de eerste rangen van de aanvalskolon, dapper met het kostbare zinnebeeld vooruit snelde.

« Mijne twee vaandelwachten, zoo vertelt hij, korporaal Hublard en soldaat Cherton, snellen met mij mee vooruit, alsook een klein groepje vast besloten mannen. Wij gaan door een boschje, dan door een weiland, om vervolgens een kleinen waterloop te bereiken — zeker eene bijrivier van de Nethe, — die wij doorwaden. Van de dapperen die mij hebben vergezeld, blijven er op dit oogenblik slechts een handvol meer over; mijne getrouwe Hublard en Cherton, een tiental soldaten en adjudant Wery die zich onder mijne bevelen had gesteld:

« Aan gene zijde van de rivier, strekten zich bebouwde velden uit, die tot aan den steenweg, geen de minste beschutting aanboden. Om, in de dichte duisternis iedere verrassing te vermijden; stuur ik twee verkenners vooruit, en twee anderen op de beide flanken. De eenige bajonetten die er over blijven verzekeren zoo de onmiddellijke verdediging van het vaandel.

« Nauwelijks zijn de twee mannen langs voor, een honderdtal meters gevorderd, of zij verjagen van uit eene voor een Duitscher, die blootshoofds en zonder wapens wegvlocht, luidkeels roepend: *Nicht schiessen! Nicht schiessen!*

« Weldra verheffen twee, drie, en dan een geheele groep schaduwen in lichtgrijze uniformen de armen, en roepen uit al hunne macht: *English! English!* zonder ophouden. Wetend dat eene Britsche marinebrigade sedert twee dagen het terrein in de omstreken van Lier bezette, beeldde ik mij in dat het inderdaad Engelsche mariniers waren, die gedurende den nachtelijken aanval verdwaald waren, en zonder argwaan ging ik verder.

« De groep werd steeds grooter. Hij telde minstens een twintigtal mannen, aan wier hoofd ik twee schaduwen zag bewegen, wier houding ze als officieren scheen te doen kennen.

« Wij waren op nog slechts eenige stappen van hen; ik meende ze aan te spreken toen plots een van mijne mannen mij zachtjes toefluisterde: « Mijn luitenant, pas op voor het vaandel; ik meen een pinhelm te onderscheiden. » Inderdaad, bij het licht van wat vage klaarte, zag ik toen het verraderlijke punt van een Duitschen helm glimmen, die een van de vijanden trachtte achter zijn rug te verbergen. Het oogenblik was hachelijk; wij stonden bijna vlak vóór elkaar.

« Zich rekenschap van onze minderheid gevende, en nog steeds versterkt door gewapende nieuw aangekomenen, was de groep overigens plots van houding veranderd: hij riep ons toe ons over te geven en beloofde dan niet te schieten.

« Geen oogenblik had ik het hoofd verloren, en ik besloot het onmogelijke te doen om het vaandel te redden. Moesten wij den strijd aanvangen, wij zouden onvermijdelijk onder de overmacht verpletterd wor-

den. Men moest dus list gebruiken. Ik stuurde een van mijne manschappen naar de Mofsen met de opdracht om te parlementeeren, ten einde hunne aandacht af te leiden. Op mijn geroep moest hij dan, zooveel hij loopen kon, ons komen verwoegen. Ikzelf, terwijl ik een groot vertrouwen veinsde, wendde mij met langzame stappen, als om mijne soldaten te raadplegen, naar de vijf of zes bajonetten die geheel onze macht uitmaakten, maar in het duister van den nacht toch op indrukwekkende wijze flikkerden.

« Dan plots, op mijn bevel, maakten wij rechtsomkeeren waren met één sprong aan de nabije rivier, waar wij ons zonder aarzelen in stortten. Eerst door onze plotse beweging verrast, hadden de Duitschers spoedig begrepen. Vlug raapten zij hunne wapens op en openden een snelvuur in onze richting... Maar het was te laat. Met het water tot aan het midden, maar goed beschut, waren mijne mannen en ik een gedeelte van den stroom opgewaad, in de bedding zelve van de rivier, alvorens weer op den bevrienden oever te stappen. En de vijand vuurde in de lucht.

« Zoo bereikten wij, nog volledig in aantal, den loopgraaf waaruit wij vertrokken waren. Ik kwam er van af met een kogel in mijn ransel en een andere in den stok van het vaandel. »

IV

DE AFTOCHT NAAR DE KUST

Na den verschrikkelijken nacht van 5^{en} op 6^{en} October, zoo angstvol met al zijne tragische gebeurtenissen, gelukten de verstrooide elementen van het 2de regiment jagers, die door den strijd in den donkeren nacht zoowat naar alle kanten waren uiteen geraakt, weer in den loop van den dag te Bouchoute bijeen te komen, dank vooral aan de bewonderenswaardige wilskracht van de officieren. De houding en de toewijding van hunne oversten brachten langzamerhand weer wat kalme bij de diep beproefde eenheden terug, en gelukten er in het wonder te verrichten dit zoo zwaar gekneusde regiment weer ongeveer geheel in te richten, vóór dat het bevel tot den aftocht kwam, waartoe het commando besloten had.

Het was rond 10 uur 's avonds, op 6^{en} October, nadat de mannen om zoo te zeggen sedert 26^{en} September geen oogenblik rust meer genoten hadden, dat het 2de regiment jagers Bouchout verliet, om te ontsnappen aan die hel, waarin het reeds sedert tien eindelooze dagen had geleden en gestreden.

Den 7^{den} 's morgens bereikte het de oevers van de Schelde, in een staat van uitputting dien men zich wel verbeelden kan, en trok om 5 uur langs de brug te Burght den stroom over. Geschokt en dooreengehost, met den hoop die zich langs dien smallen overgang samendrong om zich daarna over de wegen uit te breiden, kwam het regiment na tien uur uitputten-

den marsch te Melsele aan, dicht bij Beveren-Waes; om 8 uur 's avonds kantonneerde men daar. De vermoeide manschappen vielen in een zwaren slaap, geheel gekleed, het geweer in het bereik van de hand, te midden van al het gewoel dat er nu in dit anders zoo vreedzame Vlaamsche plaatsje heerschte.

Het was nauwelijks 3 uur, op Donderdag 8sten October, toen de reveille, in den donkeren nacht, de mannen weer op de been riep.

Verstompt, uitgeput door de vermoeienis, laten zij zich leiden door de officieren, die vruchteloos beproeven ze uit hunne verdooving te wekken. Onverschillig voor alles, gaan zij naar het onbekende en begrijpen slechts dat zij een dreigend gevaar ontvluchten, daar men geene minuut verliezen mag.

En zoo gaan zij langs de Hollandsche grens, op slechts enkele kilometers daarvan verwijderd, in de richting van het Westen, zonder te weten waar of wanneer men zal halt houden. Zij gaan langs de smalle wegen, nog versperd door de onafzienbare rijen caissons, kanonnen of daverende autos die voorbij de moeilijk vorderende jagers rijden, te midden van al de verwarring, van de kreten en vloeken die overal weerklinken.

Onze jagers trekken steeds verder; mijlen volgen op mijlen, dorpen op dorpen. Soms blijft men staan om een tijdje halt te houden; dan strekken zij zich neer in de velden langs den weg, in de hoop een oogenblik rust aan hunne versteven ledematen te gunnen. Een sluitsignaal klinkt en de lijdensweg herbegint. Tot zelfs de dappersten slepen zich weldra nog slechts uitgeput voort; zij kunnen niet verder. Het duurt nu reeds tien uren lang dat men marscheert; het worden er vijftien; de avond valt en nog gaat men steeds vooruit. Nu wordt het nacht; pijnlijk strömpe-len zij verder; anderen kreunen van vermoeienis;

hier en daar valt er een in zwijm en zakt neer in een gracht langs den weg.

Eindelijk, na twintig uren marsch, na meer dan vijftig kilometers in eens te hebben afgelegd, bereikt het 2^e regiment jagers, een weinig vóór middernacht, het einde van deze verschrikkelijke etappe; men is te Assenede. Men zal het er, gelukkiglijk, den ganschen 9^{den} October laten rusten, en den volgenden dag, bij het eerste grauwe morgenlicht, zal het regiment in het kleine station van Assenede in de wagons stappen die, langs Eekloo en Brugge, onze jagers naar Thorhout zullen brengen.

In het kleine Vlaamsche stadje dat nu van troepen krioelt, en langzamerhand verwonderd en ongerust wordt, volgt op het ontschepen eene nieuwe rust. Dan, op maandag 12^{den} October, zet het 2^e regiment jagers den aftocht voort naar Vladsloo, langs eene baan nog steeds belemmerd door lange stoeten ongelukkigigen die vóór den inval vluchten.

En toch, het schijnt hier zoo lachend en kalm, in dit vruchtbare, groene landschap door eene bleeke herfstzon beschenen, dat de zenuwen langzamerhand minder overspannen worden. De angst, die de kelen dicht schroefde, neemt af. Plots merkt men dat men vrijer de frissche lucht inademt die van de zee tot hier overwaait; men eet naar hartelust, met razenden appetijt; de vermoeienis vermindert.

En daar de officieren met hunne manschappen lachen en praten; daar zij vol vertrouwen en zeker van de toekomst schijnen, begint men te gelooven dat, als bij mirakel, het groote gevaar dat ons leger bedreigde nu afgewend is.

In ieder geval schijnt het wel dat de aftocht ten einde is. Want op Dinsdag, 13^{den}, krijgen de jagers bevel Vladsloo in staat van verdediging te stellen. Zij vorderden het materieel op dat hun ontbrak — er

was er zooveel in de looograven vóór Antwerpen gebleven, — en zetten zich aan het werk. Dien zelfden dag verneemt men dat de aftocht inderdaad een einde heeft genomen, dat het leger op den Yzer zal stand houden, ten einde de hand te reiken aan de Bondgenooten en zoo eens te meer front te maken tegen den vijand. Zij zullen niet langer alleen staan. Allen te saam nu, Franschen en Engelschen en Belgen, gaan ze den Duitschen stormloop-tegenhouden. De Koning bevestigt het; de Koning geeft het bevel. Eene daverende toejuiching weerklinkt, en al de hoop en al de strijd lust die weer trillen in de ziel van onze kleine jagers, zoekt eene uiting in dien daverenden kreet.

En daar men dus nogmaals gaat strijden, worden er onmiddellijk maatregelen genomen, om aan de verzwakte eenheden, waarvan vooral de kaders vreeselijk zijn gedund, weer wat nieuwe kracht te geven. Den 14^{den} besluit men, vóór het aanstaande gevecht, het 2e en het 5e jahers tot één regiment samen te smelten; deze broeder-regimenten hadden tot nu toe, naast elkander, hun bloed in dezelfde gevechten vergoten.

Het is alsof het dappere regiment zoo nieuwe kracht gekregen heeft: men voelt zich zoo veiliger, schouder aan schouder; men weet dat men oversten heeft vol ondervinding, die hunne nieuw gevormde eenheden in den geweldigen strijd zullen voeren. Met de groep Reynaert, die hen niet verlaten heeft, vormt het 2de jagers aldus voortaan de 16de gemengde brigade, onder de bevelen van kolonel Sults.

*
*
*

Laat ons hier, om deze korte historische schets te besluiten, nog een woordje reppen over de wederwaar-

digheden van de financieele en administratieve diensten van het corps. Op 3^{den} Augustus had het zich gevestigd te Contich, in de kazerne van het depôt, waar men de voornaamste archieven had naar toe gevoerd, terwijl de strijdenden zich naar de Geete begaven.

De kapitein-kwartiermeester Radelet en zijne secretarissen bleven tot den 2^{den} October in de kazerne van Contich. Dien dag kwam er bevel om het depot en al de diensten, personeel, approviandering en archieven, per spoorweg naar Oostende te sturen.

De bureelen van den kapitein-kwartiermeester werden op 3^{den} October te Oostende, in de lokalen van den Volksbond, gevestigd. Den 12^{den} kwam het bevel tot vertrek langs zee. Den volgenden dag 's morgens, verliet het stoomschip *Lagstón* de haven van de « Koningin der Badsteden » met het personeel, de archieven en de voorwerpen van verscheidene divisie-depôts aan boord.

Eerst naar Boulogne gestuurd, werd het schip daarna naar Kales gewend, waar de onscheping plaats greep, nadat men twee dagen en twee nachten aan boord had doorgebracht.

Nadat de operatie geëindigd was en geheel de inhoud van het schip op de kaai gestapeld en daarna geklasseerd, werden de administratieve en financieele diensten van het regiment, op 19^{den} October, in eene plaats in het gebied van Kales gevestigd, waar zij verder zonder onderbreking werkzaam zijn gebleven.

AAN DEN YZER

Op het oogenblik dat het Belgisch leger op den Yzer stelling nam, was het tot op 80,000 man gekrompen, waarvan slechts 48,000 geweren; ondanks zijne zwakheid was het eerst verplicht een front van 36 kilometers te bezetten, dat zich uitstreckte van de zee tot aan Boesinghe, waar het met de Fransche territorialen in verbinding stond.

Van 15^{den} tot 18^{den} October, bezette de 5^e divisie het gedeelte van dit front aan de Yperlee, ten Zuiden van Dixmuiden. Het 2^e jagers begaf zich eerst naar Wercken, daarna naar den noordelijken zoom van het bosch van Houthulst, waar het op 15^{en} October te Jonkershove verbroederde met de Fransche marinefusiliers. Fransche en Belgische soldaten juichten elkander toe, den lach op de lippen, en dachten op dat oogenblik niet dat zij eenige dagen later samen hun edel bloed in de loopgraven voor Dixmuiden zouden vergieten.

Den volgenden dag, den 16^{den}, liet de vijand voor het eerst zijne aanwezigheid voelen. In de eerste uren van den nacht werd de wielrijders-compagnie van de 16^e brigade, die onder de bevelen van kapitein Demart als hoofdwacht dicht bij het bosch had stelling gevat, door eene Duitse auto-mitrailleuse, op verkenning, aangevallen. Een levendig geweervuur joeg ze spoedig op de vlucht.

Nauwelijks was dit kleine alarm voorbij of het

2^e jagers trok terug op de Yperlee, om daar, in de nabijheid van Luighem, een bruggenhoofd aan te leggen. Twee dagen lang arbeidden de mannen uit al hunne macht om loopgraven te delven die zij overigens zelf niet zullen moeten verdedigen. Want, daar op Zondag 18^{den} de algemeene toestand had toegelaten de 5^e divisie in reserve naar het Noorden te roepen, verliet het 2^e jagers Reninghe, waar het gekantonneerd was geweest, om zich langs Lampernisse en Loo, naar Oostkerke te begeven.

De mannen hadden tot dan toe nog niet veel van den vijand gezien. Dien dag kregen zij als het ware een voorgevoel van den dreigenden storm. Reeds sedert den morgen donderde het kanon ten Noorden van Dixmuiden. Keyem werd aangevallen en met vertwijfeling verdedigd: De slag aan den Yzer ging beginnen.

Het gevecht woedde onmiddellijk met ongewoone hevigheid. Ofschoon Keyem, dat eerst door de Duitschers was genomen, hun daarna door de onzen weer werd ontruikt, moesten de zwaar beproefde verdedigers toch een offensieven terugkeer vreezen.

Ook werd op 19^{den} October, 's morgens vroeg reeds, het 2^e regiment jagers naar de streek van Stuyvekenskerke gestuurd om er desnoods de 4^e divisie te ondersteunen. Maar eene andere opdracht deed het zich weldra in de omstreken van Caeskerke verzamelen, ten einde met hare eigen divisie, de 5^e, deel te nemen aan eene stoutmoedige beweging die, beter dan alle versterkingen, de wapenbroeders die met steeds groeiende moeilijkheden te kampen hadden, wat zou verlichten; een uitval uit Dixmuiden om, te saam met de marinefusiliers, den vijand, die in de richting van Keyem en Beerst vooruit rukte, in de flank aan te grijpen.

Aan het hoofd van de 5e divisie, trokken de 17e en

de 1e gemengde brigades voorbij het 2e regiment jagers dat zich, op zijne beurt, rond 3 uurs 's namiddags op marsch stelde, langs de brug over den Yzer trok en door het reeds gebombardeerde Dixmuiden te Eessen kwam, terwijl de aanval van de marinéfusiliers, van het 3e jagers en van het 1e linie zich aftekkende.

Men weet dat het gelukkige begin van deze beweging, verwarring onder den vijand teweeg bracht. Maar men zal zich ook herinneren dat de aankomst te Roeselaere van aanzienlijke Duitsche strijdmachten, de Fransche mariniers en de troepen van onze 5^e divisie, verplichtte naar den linkeroever van den Yzer terug te trekken, onder de bescherming van de brigade Meiser (11^e en 12^e linieregiment) die het bruggenhoofd van Dixmuiden bezette. Deze gedwongen terugtocht bracht onze jagers tegen middernacht te Lampernisse. Dien namiddag was hun oog verblijd geweest door het schilderachtige schouwspel van de Marokkaansche ruiters, op hunne kleine zenuwachtige paardjes en in hunne bonte kleurrijke uniformen gedrapeerd. Hun terugkeer in dezen donkeren, akeligen nacht, werd verlicht door den rooden gloed van Vladsloo, dat in lichte laai stond.

Den volgenden dag, op 20sten October, kwam het 2^e regiment jagers, als reserve, de verzamelingen in de nabijheid van het station van Oostkerke weer bezetten. Te Dixmuiden kwam het geluid toe van den veldslag, die gedurende den namiddag nog in hevigheid aangroeide. Het Duitsche legercorps dat van Roeselaere gekomen was, begon zijne aanvallen, die het met ongehoorde hevigheid gedurende gansch eene week tegen het bruggenhoofd ging voortzetten.

Dit was op den Oostelijken oever van den Yzer slechts verdedigd door het 11e en het 12e linieregiment, en op den Westelijken oever door de brigade Ronarc'h.

In het Zuiden, om iederè omsingeling af te weren, bezette het 3e regiment jagers de gekanaliseerde rivier in de omstreken van Sint-Jacobs-Cappelle. Op 20sten October, om 14 uur, voegde men er het eerste bataljon van het 2e regiment jagers bij, onder bevel van den dapperen majoor Delbaue.

A) HET 1ste BATALJON TE SINT-JACOBS-CAPPELLE

EN TE PERVYSE

Het 11ste bataljon nam eerst stelling in de wijkloopgraven bij Nieuwcappelle; den 21sten ging het, met twee compagnieën op eerste linie en twee in reserve, over een front van 400 meters, de loopgraven van het kanaal bezetten, van af mijlpaal 21 tot aan de ingebeeelde lijn die van den toren van Sint-Jacobs-Cappelle naar dien van Woumen zou loopen. Het bataljon Delbaue bleef er tot den volgenden dag, laat in den nacht, blootgesteld aan de menigvuldige bombardementen van de vijandelijke artillerie, die overigens door de onze krachtig werd beantwoord.

Ondanks de verplichting om des nachts in de loopgraven zelve te bivakkeeren, verloren de dappere jagers niets van hun goede luim. Men had ze moeten zien, hoe ze, toen verscheidene granaten die in het kanaal waren gevallen er de visschen hadden verdoofd, tegen het vallen van den avond, met kinderlijke vreugde aan het visschen gingen en met eene vangst terug kwamen die even overvloedig als onverwacht mocht heeten. En of men dien nacht lekker gebakken visch in de loopgraven smulde!

Maar er gingen tragische uren aanbreken. Inderdaad, op 22^{en} October, had er aan den Yzer eene gebeurtenis van uiterst belang plaats gegrepen. De

vijand, waarvan al de pogingen om zich meester te maken van Nieuwpoort en Dixmuiden waren verijdeld geworden, was er in gelukt, na de ydedigers van Tervaele onder een samentrekkend vuur te hebben verpletterd, op een punt op den linkerover door te dringen. Gevechten van ongehoorde hevigheid, waarin onze soldaten blijken gaven van bijna bovenmenselijke dapperheid, werden van af dit oogenblik geleverd over het geheele front dat van Schoorbakke tot Oud-Stuyvekenskerke loopt, om een dam op te werpen tegen den Duitschen stortvloed, die langs de bocht van Tervaele binnenstroomde. Het commando riep alle beschikbare reserves naar de zoo zwaar bedreigde streek.

* * *

Het is zoo, dat den 23sten vroeg in den ochtend, het bataljon Delbauve in zijne loopgraven te Sint-Jacobs, door het 2de jagers te paard werd afgelost en in alle haast naar het Noord-Oosten van Pervyse gestuurd. Na den dag, in nauwelijks begonnen loopgraven, als reserve te hebben doorgebracht, werd het des avonds op de eerste linie, vóór de bocht van den Yzer, ten Noorden van Stuyvekenskerke, geroepen. Het arbeidde er geheel den nacht om zijne stellingen te verbeteren, te midden van het geraas van de granaatontploffingen en de losbrandende granaat-kartetsen, waarvan de weerlichten door de sombere lucht slipten.

Den 24sten October, bij het aanbreken van den dag, verdubbelde het artillerie-gevecht in hevigheid en deed een nakenden aanval voorzien. Inderdaad, het was nauwelijks half acht toen het vijandelijk geweervuur tegen de vooruitgeschoven troepen begon te

knetteren, en vooral op hunne rechterzijde bijzonder hevig was. Onder de Duitsche drukking die steeds heviger werd, moesten de erg blootgestelde eenheden grenadiers, langzamerhand wijken. De vijandelijke poging was blijkbaar op Stuyvekenskerke gericht, en dreigde het bataljon Delbauve den aftocht af te snijden. Het dorp zelf stond reeds in brand; eene reusachtige toorts gelijk. De mannen vielen bij tientallen onder dit razende geweervuur. Door een kogel getroffen moest kapitein Lécief, de commandant, zich doen evacueeren en het bevel van zijne compagnie aan onderluitenant Michaux overlaten.

Majoor Delbauve, ziende hoe hachelijk de toestand werd, had zoo juist zijn adjudant-majoor, luitenant Biévez, weggezonden om zijne ondergeschikten te verwittigen, toen een granaat vlak bij hem ontplofte en hem met geweld op den grond wierp. Onder de hevigheid van den schok en de verstikking veroorzaakt door de schadelijke gassen, had zijne nauwelijks geheelde wonde zich opnieuw geopend. Eene inwendige bloeduitstorting greep plaats en ondanks zijne hevige protesten moest de dappere aanvoerder achter het front gebracht worden. Het duurde niet lang of hij blies daar den laatsten adem uit, terwijl hij liet tot het laatste oogenblik bleef betreuren, zoo tot onmacht gedoemd te zijn tegenover het steeds grooter wordende gevaar. Het regiment verloor aan hem een van de beste en dapperste officieren, die zich met hart en ziel, met eindeloze zelfopoffering, aan de moeilijke en roemvolle taak hadden gewijd.

Aan commandant Borlée werd dan, op dit hachelijk oogenblik, het bevel over het 1ste bataljon toevertrouwd. De heel jonge onderluitenant Beyaert, nam zijne plaats aan het hoofd van de 3de compagnie in. Deze uitstekende officier, die als bij mirakel te Pervyse gespaard bleef, moest eenige weken later

als een held in de loopgraven van Dixmuiden vallen, op 4^{den} Maart 1915.

Gezien de onmogelijkheid om op de bezette stellingen stand te houden, gaf commandant Borlée aan zijn bataljon bevel terug te trekken achter het spoorwegtalud, onder de dekking van de 4de compagnie (kapitein Marquette). Daar nam hij, in de haastig aangelegde loopgraven die hij vroeger ten Noord-Oosten van Pervyse had gedolven, opnieuw plaats en bleef er den 25sten en 26sten October, in verbinding met de troepen die op zijne rechterzijde, heldhaftig den voornaamsten schok van de Duitschers doorstonden. Een voortdurend bombardement, van ongehoorde hevigheid, belette gedurende twee dagen lang iedere betrekking van het bataljon met het gedeelte achter het front. Het was als afgezonderd van het overige van de wereld; in hunne kleine loopgraven verscholen schenen de mannen slechts te wachten dat de dood hun van de foltering kwam verlossen. Vóór hen, op nauwelijks 500 meters afstand, knapperde een machinegeweer, zoohaast een hoofd boven de borstwering te voorschijn kwam.

Sedert eene week lang, dag en nacht, had het bataljon geene andere schuilplaats gehad dan de modderige loopgraven waar het geleefd had onder het vijandelijke schroot, blootgesteld aan weer en wind, lijdend aan honger en dorst, met niets anders om te drinken dan het verdachte water van de modderige grachten. Rondom was alles slechts puin en verwoesting. Pervyse, waarop men het bijzonder scheen gemunt te hebben, kruimelde letterlijk weg onder de reusachtige granaten, die als met steeds aangroeiende razernij op het nederige dorp bleven neerkomen. Nergens misschien, liet de vernielingswoede van de Duitschers zich beter en hardnekkiger zien. Een Fransch officier, die denslag aan de Marne had meege-

maakt, en zich te Pervyse bevond tijdens de uren welke wij hier beschrijven, kon met reden tot kapitein Marquette zeggen: « Nog nimmer heb ik eene dergelijke woede in het bombardeeren en het vernielen gezien. »

De uitgeputte jagers hadden, om hun moed hoog te houden, het bewonderenswaardige schouwspel van onze artillerie die behendig en met schitterende dapperheid, het hoofd bood aan de monsterkanonnen van Krupp. Langzamerhand keerde hun vertrouwen weer terug. En door zich nog steeds in leven te bevinden, en vast te stellen dat de vijand niet meer vooruit rakte, werden zij op het einde overtuigd dat zij, door het een of ander mirakel, nog vroeg of laat aan deze hel zouden ontsnappen. Men zag mannen die, niet langer kunnende weerstaan aan de vermoenissen, te midden van het verschrikkelijkste geraas dat men zich voorstellen kan, in een vasten slaap vielen.

Kapitein Marquette haalt een treffend voorbeeld aan om te bewijzen in welk een staat van verdooving, de vermoenissen ten slotte de meest krachtadige mannen gedompeld had. Hij bevond zich op zijn commandopost in den loopgraaf; bij hem was zijn eenige officier, onderluitenant Gillet, geheel uitgeput, ingesluimerd. Het was volop dag; soldaat Marquebreucq was bezig met de schop den loopgraaf wat in te richten om hem wat minder ongemakkelijk te maken. Plots, voorafgegaan door zijn eigenaardig geschuifel, komt er een groote granaat vlak bij hen ontploffen en slaat een half dozijn dwarsliggers, die vóór de borstwering opgestapeld liggen, tot splinters. Marquebreucq, te midden van de wolk stof en rook, draait verscheidene malen op zich zelf rond, doch komt er met eenige kneuzingen af. Wat de twee officieren betreft, die onder de neerstortende aarde bedolven worden, zij konden slechts met behulp van hunne

manschappen uit hunne hachelijke positie verlost worden. Toen deze luitenant Gillet ontgroeven, *sleef hij nog altijd even vast en vreedzaam voort, zonder iets te hebben gehoord of gevoeld.*

* * *

Op 27sten October, 's morgens vroeg, na des nachts eene poging tot aanval te hebben afgeslagen, sloot het 1ste bataljon van het 2de jagers, ten einde plaats te maken voor Fransche territorialen die ter versterking waren aangekomen, in het Zuiden van Pervyse aan; nog steeds op de stelling door den opgehoogden spoorweg gevormd. Des avonds kreeg het bevel het station en den spoorwegovergang te bezetten, om er kost wat kost den toegang van te verdedigen. Het is daar dat het zwaar beproefde bataljon, ten einde kracht, eindelijk zal afgelost worden, na op prachtige wijze zijn plicht te hebben gedaan en zich verdienstelijk te hebben gemaakt ten opzichte van het Vaderland.

De compagnie Marquette had aan de linkerzijde van de aangewezen stelling plaats genomen, in verbinding met de Fransche troepen; die van kapitein Van Steenkiste, in het midden, verdedigde den spoorwegovergang zelf, en had achter zich de compagnie van onderluitenant Beyaert, die een groep huizen bezette; aan den rechterkant eindelijk, bevond zich de compagnie aangevoerd door onderluitenant Michaux.

Aan deze van vermoeienis reeds uitgeputte eenheden, waarvan de effectieven reeds verschrikkelijk waren gedund, moest men nog gedurende den ganschen langen nacht, de onontbeerlijke inspanning vragen om de stelling iets of wat in te richten. De eenige overlevende officieren, moesten onophoudelijk

alle middelen aanwenden om hunne mannen aan het werk te houden en er voor te zorgen dat men waakzaam bleef. De jagers waren zoodanig vermoeid dat de geringste verrassing, den geheelen toestand in gevaar kon brengen. Men wist dat vijandelijke machinegeweren in een huis in de nabijheid waren opgesteld; een oogenblik dacht men er aan het in brand te steken en zoo een dubbel doel te bereiken: het doodelijke tuig te vernielen en den omtrek te verlichten. Maar de stoutmoedigheid zelf van de onderneming deed er van afzien. De officieren besloten ten slotte op den weg, een vijftigtal meters vóór het station, een brandstapel op te richten en er eenige mannen van goeden wil bij te laten om hem op het eerste alarmteeken in brand te steken.

Zonder langer te wachten en zelf het voorbeeld gevende, gaan luitenant Tahir en Gillet in de duisternis vooruit, ieder een geweer met bajonet in de hand, vóór hunne soldaten met de mutsaarden en het ander materiaal. Als de brandstapel is opgericht laat men er een wacht en luisterpost bij, onder bevel van korporaal Verreghen.

Deze voorzorg zou niet nutteloos zijn: het was ongeveer vijf uur 's morgens, de koks, die men in geene vier dagen meer gezien had, hadden eindelijk weer eens warme koffie en levensmiddelen gebracht, toen plots eenige schoten weerklonken.

Volgens het ontvangen bevel steekt de korporaal den hoop stroo en hout in brand. De opstijgende vlammen verlichten grijze schaduwen, die eerst nauwelijks zichtbaar zijn in den opkomenden dageraad. En in de omstreken van het station van Pervyse knettert onmiddellijk het geweervuur. De aanval is ontdekt, de eerste aanloop gebroken; weldra trekken de vijandelijke tirailleurs hunne gewonden medevoerend, haastig naar hunne loopgraven terug; die zij

des nachts gedolven hebben. Gedurende gansch den morgen beschiet men elkaar, eenige pogingen worden nog door den aanvaller gedaan die onze jagers blijft bestoken. Maar allen zullen mislukken. Dan zal het bombardement van het station geweldig en bij vlagen hernemen. Het is verloren moeite. Tegenover het dreigende gevaar hebben onze mannen eene nieuwe bewonderenswaardige opwelling van wilskracht en blijven onwrikbaar. Ondanks de granaten, die als donderslagen ontploffen, de uitgerukte straatsteenen, die rondom hen wegspringen, de keien en baksteenen die door de ontploffingen in alle richtingen worden geslingerd, gaan de jagers, met de grootste koelbloedigheid, den ganschen dag voort met hun langzaam maar goed gemikt vuur, maaien de vijandelijke rangen neer die zich buiten de loopgraven wagen en schieten soms de Mofen op twintig meters afstand neer.

Men zou, zoals een getuige het schrijft, de namen willen aanhalen van al de dapperen, wier houding dien dag inderdaad prachtig was. Maar dat is onmogelijk. Drie van hen nochtans verdienen een bijzondere vermelding. Het zijn korporaal Tuypens en de soldaten De Meulemeester en Huyghe, van de 2de compagnie. Daar het uitstekende schutters waren, had men hun een eerepost toevertrouwd, achter den bareel van den spoorwegovergang. Tot tegen den nacht hielden zij daar stand en beletten door hun krachtadig vuur de bevoorrading aan munitie van den tegenstrever.

Met hoeveel vreugde, al zagen zij dan ook bleek van vermoeienis en al blonken hunne oogen van koorts, vertelden zij des avonds hunne heldendaden: « Ik zie een Mof met twee zakken patronen naar den loopgraaf snellen. Rustigjes leg ik den loop van mijn geweer op den bareel neer, ik zet mijn vizier op hon-

derd meters, mik heel nauwkeurig, en... paf! Zoosla in het kamp van Beverloo was het roos! Voor mij den tweede, zegde Huyghe. » Wat de derde betreft, de korporaal zorgde er voor dat hij het lot van de twee anderen ging deelen. Zoo moesten allen er aan! ook verdeelden de drie dapperen het werk onder elkander, al waren zij toch een weinig ontroerd door den werkelijken moed waarmede de vijand zich aan het gevaar bloot stelde. « Maar wij konden ze toch niet laten doen », zoo besloot Huyghe en dank aan onze drie waakzame jagers, moest gansch eene lange vijandelijke linie den geheelen dag werkeloos blijven.

Aan hun overste, dië hen geluk wenschte, antwoordden zij eenvoudig, tevreden over hun werk: « Het is niet voor niets, kapitein, dat wij het eeretekken van keurschutter dragen. »

Vermelden wij ten slotte nog bij de dapperen wier gedrag te Pervyse van treffende schoonheid was, dokter Vandermalen en aalmoezenier Walravens. Het was in den loopgraaf zelf dat zij den hulppost hadden moeten oprichten; geen enkel oogenblik hebben zij hem verlaten, zonder zich te bekommeren om het gevaar, steed hunne zorgen aan de gewonden wijdend, en aller moed hoog houdend door hun bewonderenswaardig gedrag. De aalmoezenier, onderpastoor te Molenbeek bij Brussel, had aan de Nethé reeds tragische uren beleefd, waar hij onwillekeurig sidderde bij het oorverdoorend geraas van de verschrikkelijke losbrandingen. Pervyse zag hem onverstoorbaar zijn ambt uitoefenen onder het schrōot dat op meer dan eene plaats zijn breeden mantel doorboorde. Vier maanden later, in Januari 1915, zal men hem in de loopgraven te Dixmuiden zien, nog kalmer als het mogelijk ware, terwijl hij onder het verschrikkelijke bombardement de stervenden bijstaat, de lijdenden vertroost, en overal het goddelijke Woord

van verzoening en hoop doet hooren, zeker veel minder ontroerd dan op den dag toen het kruis der dapperen zijne oude soutane kwam tooien.

B) HET 2de EN HET 3de BATALJON TE DIXMUIDEN
EN OUD-STUYVEKENSERKE

Het bombardement van Dixmuiden was den 20sten October 's morgens begonnen en werd met klimmende hevigheid voortgezet. Het 12^e linie-regiment, dat over de loopgraven van den Oostelijken oever was verdeeld, had eerst in den voormiddag, met den steun van onze prachtige kleine kanonnen, eene poging tot aanval doen mislukken, die tegen de Noordelijke en Noord-Oostelijke sectoren van het bruggenhoofd gericht was (1).

Voorafgegaan van een hageljacht schroot, was de vijand tegen 15 uur weer vooruit gerukt. Daarop onstond een hardnekkig gevecht dat tot tegen het vallen van den avond duurde, en kolonel Jacques verplichtte de compagnieën van het 11^e linie, die hij in reserve hield, ook in den strijd te brengen. Ondanks deze eerste versterking was op een zeker oogenblik de toestand hachelijk. Onder een doodelijk enfileervuur genomen, dat alle officieren buiten gevecht had gesteld, hadden de verdedigers van een loopgraaf langs den weg naar Beerst, moeten wijken. De vijand stortte zich op de stelling en de linkerkant van het bruggenhoofd bevond zich zoo in groot gevaar.

(1) Voor meerdere bijzonderheden over de verdediging van Dixmuiden, raadplege men *De Roemrijke Bladzijden van het Belgisch Leger*, door commandant Willy Breton (Krijgsboekhandel Berger-Levrault, Parijs-Nancy).

Om den toestand te herstellen was het noodig dat de zes laatste compagnieën van het 11de linie-regiment ingrepen. Onder het bevel van luitenant-kolonel Leestmans waren zij toegesnel, in stormpas over de brug op den Yzer getrokken waarop het schroot hagelde, dan door het gebombardeerde Dixmuiden geloopt om zich, zonder één oogenblik rust, door een zegevierenden tegenaanval in het heetst van het gevecht te storten. Vier compagnieën mariniers waren insgelijks door admiraal Ronarc'h naar Dixmuiden gestuurd, zoodat nog vóór den nacht de toestand hersteld en de vijand verslagen was.

Maar het alarm was dringend en het gevecht bloedig geweest. De bataljons van het 12de, die reeds sedert den vorigen dag op de eerste linie ontplooid waren in hunne kleine loopgraven zonder beschutting en bovendien door het bombardement even zwaar beproefd als door het gevecht, moesten noodzakelijk afgelost worden.

Daar kolonel Meiser geene reserves meer tot dit doel beschikbaar had, kreeg de 5de divisie, in den nacht van 20sten op 21sten, bevel hare troepen tot de beschikking van admiraal Ronarc'h te houden. Deze roemrijke opdracht viel aan het 2de regiment jagers te beurt. Men zal zich herinneren dat het 1ste bataljon er van naar Nieuwcapelle vertrokken was; de twee anderen, onder majoor Lefèvre, die ad interim regimentscommandant was sedert kolonel Sults over de 16de brigade bevel voerde, bevonden zich te Oostkerke in alarm-kantonnement.

Twee compagnieën van het 3de bataljon, die van de kapiteins Deudon en Hans, verlaten het eerste, bij het dagaanbreken, den 21sten, de Groot-Cambron-hoeve en; daar het bombardement van Dixmuiden herbegint, bereiken zij langs de grootte baan de nabijheid van het kerkhof.

Het is nu heelemaal dag geworden, en de gansche strook die men doortrekken moet om de loopgraven te bereiken wordt als door de granaten doorploegd. Toch moet men er door; de twee laatste compagnieën van het 3de bataljon — commandant Dupuis — zetten zich op hunne beurt zonder aarzelen in beweging.

Het is eindelijk nog geen 11 uur als majoor Lefèvre bevel krijgt zich met zijn laatste bataljon, het 2de, onder majoor Leblanc, in dien gloed te storten. Langs denzelfden weg waarover den vorigen dag de heldhaftige compagnieën van kolonel Leestmans trokken, rukken onze jagers met flinken, lenigen stap vooruit. Zij weten dat de troepen die zij moeten aflossen uitgeput zijn en men spoedig handelen moet. Heldhaftig en onbewogen stappen zij onder dat geweld van projectielen, te midden van een voortdurend gedonder als van in razende vaart voorbij stuvende treinen. En, daar er juist op hunne rechter zijde, niet ver van den spoorweg, eene groote « marmit » ontploft, roept een spotvogel: « Dixmuiden! alleman afstappen!... »

Toch maakt de ontroering zich een oogenblik van de harten meester als men aan de brug komt waar de ontploffingen met helsch geraas op elkander volgen. Maar met een paar vlugge sprongen is men er over, onder de geestdriftige toejuichingen van de marinefusiliers. Zonder zich te bekommeren om de wreede verliezen; bezetten de twee bataljons jagers, dien middag 21sten October, in den Zuidelijken sector van het bruggenhoofd, de stellingen die hun aangewezen zijn.

Het 3de bataljon is ontplooid in de loopgraven, gedolven van af het kerkhof tot aan den weg naar Eessen. Tusschen zijne eerste compagnie, onder commandant Seeldrayers, en zijne vierde, — kapitein Hans, — bevindt zich eene compagnie marinefusiliers. Eene sectie machinegeweren, onder de bevelen van

luitenant Desmedt, houdt den weg naar Eessen onder vuur.

Respectievelijk aan het station van Dixmuiden, en op den weg naar Woumen, aan de groote herberg *in 't Tafelrond*, bevinden zich de 1ste en de 4de compagnie van het 2de bataljon, onder de bevelen van kapitein Favier en van commandant Labiau. De staf van het 2de jagers (majoor Lefèvre, commandant Williams en kapitein Tasnier) zal gaan plaats nemen aan het kruispunt, op ongeveer 300 meters ten Zuiden van de Groote Markt van Dixmuiden.

De twee andere compagnieën van het 2de bataljon, de 2de onder kapitein De Trøy, en de 3de onder commandant Delmotte, heeft men naar het Noorden van de stad moeten sturen, naar de plaats gezegd Keizershoek, om er eenheden van het 12de linieregiment te vervangen. Majoor Leblanc vergezelt ze. Om de aangeduide plaats te bereiken, hebben deze twee compagnieën zich in die verschrikkelijke hel van Dixmuiden moeten wagen dat geweldig wordt gebombardeerd terwijl overal de brand reeds woedt. Maar met bewonderenswaardigen, bovenmenschenlijken moed, zijn de mannen er nochtans volstrekt in orde doorgetrokken, in kolonnen van vier man, met het geweer op den rug. Zij zijn over de Groote Markt getrokken, waar er als een hevige storm woedt, terwijl de granaten van 15 en 21 onophoudelijk den grond doorploegen. Vastberaden en kloek van hart, zijn zij de doodelijke strook door gegaan, onder een regen schroot, pannen en baksteen, terwijl zij ieder oogenblik een van de hunnen, doodelijk getroffen, badend in zijn bloed, zien neerstorten, het lichaam opengereten of den schedel verbrijzeld. Toch gingen zij verder. En terwijl de laatste jager over den weg naar Beerst stapt, doet een onbeschrijfelijk lawaai hen een oogenblik opschrikken; het is het stadhuis,

dat door een monsterachtig grooten granaat getroffen, ineens stort te midden van wolken stof en rook.

* * *

Binnen in het voor drie vierden vernielde gebouw, greep er een ijselijk drama plaats. De officieren die de staven uitmaakten van de 16de gemengde brigade en van het 2de jagers waren nauwelijks — het was ongeveer 2 uur 's namiddags — het stadhuis binnen getreden om er den dienst over te nemen van de staven der 11de en 12de linie-regimenten, die rondom kolonel Jacques geschaard stonden, of een granaat van 21 ontploft in de groote zaal, juist naast die van het schepencollegie, waar de officieren zich bevonden.

De ontploffing weergalmde lijk een verschrikkelijke donderslag. De luchtverplaatsing was zoo geweldig dat in de schepenzaal deuren en vensters werden afgerukt, terwijl stoelen en tafels tegen den muur werden geslingerd. Als bij mirakel, is er niemand van de staven getroffen, en het eerste oogenblik van schrik voorbij, storten allen naar de naburige zaal. Het ijselijkste tafereel dat men zich voorstellen kan, trof daar hunne oogen.

Een vijftigtal mannen, gegradeerden en soldaten, waren in de zaal op het oogenblik van de ontploffing. Op den slag gedood, ofwel verschrikkelijk verminkt en gewond, lagen zij daar nu te midden van eene vormeloozen hoop puinen, onder de overblijfsels van de ingestorte zoldering. Hersenen en bloed bedekten de waggelende muren. Men kon geen stap doen; zonder op eenen menschelijken romp of stuk gereten ledematen te trappen.

Uit dien hoop overblijfsels, stegen er nog verdoold gekreun en smartkreten op. En luider dan al deze hartverscheurende klachten, klonk bij tusschenpoozen

een vreeselijk gehuil, de kreet van een verschrikkelijk gefolterd wezen. Om dezen ongelukkigen lijder te vinden, konden de redders, die naar de plaats van waar deze wanhopige roep was opgestegen, zich slechts richten op de bloedige sporen die op het kalkpuin zichtbaar waren.

Bij het opruimen van dien afval, zagen zij het verschrikkelijk verpletterde lichaam van een jong soldaat te voorschijn komen; het hoofd was nog slechts een bloedige klomp vleesch; de buik, die door eene verschrikkelijke granaatscherf open gereten was, liet de verscheurde ingewanden bloot. En daar de redders den ongelukkige verder vrij maakten, zette een laatste zucht een einde aan zijn lijden.

Half zinneloos, onbekwaam om dit verschrikkelijke schouwspel langer aan te zien, stort een der aanwezigen naar de deur, die een marine-fusilier, op schildwacht, nog schijnt te bewaken. Hij staat onbeweeglijk tegen den muur, het hoofd een weinig gebogen, het bovenlichaam wat ineengezakt en steunende op het geweer, dat tusschen zijn beenen recht staat. De man die deze plaats van verschrikking wil ontvluchten, heeft den kolf van het wapen even aangeraakt, en dan achter hem, stort plots het lichaam van den marine-fusilier met een dof geluid op den grond: de schildwacht was nog slechts een lijk.

Dicht bij hem zijn twee soldaten, die er in gelukten zich vrij te maken uit de overblijfsels waarmede zij bedekt waren, tot aan den muur gekropen; te midden van een plas bloed. Aan een van beiden is een been afgerukt, de andere heeft den arm op de hoogte van den schouder verbrijzeld. Zij kreunen jammerlijk. Met snikken, die hij vruchteloos tracht te weerhouden, in de stem, is een officier bij de arme jongens gekomen om hun met een paar woorden van hoop en troost wat op te beuren:

« Nog wat moed, vrienden; de geneesheer zal gaan komen; hij heeft het zoo druk. »

En terwijl de officier het hoofd afwendt en tracht de tranen te verbergen die hij niet weerhouden kan, laat de man met den verminkten arm zich gelaten de woorden ontvallen :

« Ach God, ja; hij zal zeker nu wel werk hebben, de dokter. Wij zullen onze beurt wel afwachten, kapitein. Gij moet niet weenen... »

En zonder eene verdere klacht zullen de twee soldaten daar blijven, en trachten de koorts te bedwingen die zich langzamerhand van hen meester maakt; terwijl zij om beurten eën slok doen uit eene flesch wijn die als door een wonder te midden van al die verwar- ring heel gebleven is!

En een weinig later, door een waandenkbeeld ge- dreven, zal de man met één arm, zijne laatste krach- ten bijeen rapen om het verloren lichaamsdeel te gaan opzoeken uit den vormeloozen hoop overblijfsels. In de zinsverbijstering die zich meer en meer van hem meester maakt, hoort men hem steeds hardnekkig hetzelfde herhalen; terwijl de gezonde hand zich op het verminkte lichaamsdeel vastkrampst : « De Mofsen zullen hem niet hebben; de Mofsen zullen hem niet hebben. »

Nooit zal men kunnen verhalen door welke wonde- ren van opoffering en toewijding, men er in gelukte de gewonden te helpen. Bij de slachtoffers bevond zich ongelukkiglijk dokter Thieren, eene dappere onder allen, die te Epeghem door de Duitschers gevangen, er in gelukt was te ontsnappen, en pas sedert eenige dagen het regiment 2de jagers op den Yzer had ver- voegd; dokter Hendrickx stond dus bijna alleen om al die lijdens te helpen, in afwachting dat de gevraagde ambulance de gewonden uit deze hel kwam verlos- sen. Hij toonde zich verheven; wijdde overal en aan

allen zijne zorgen tot laat in den nacht, om nog al deze ongelukkigen te redden die reeds door de dood wer- den beloerd.

Op Dixmuiden wordt het bombardement nog steeds onvermoeibaar voortgezet. Overal woedt de brand. Zonder ophouden regeit het granaten rondom het stadhuis dat reeds in puin ligt en ieder oogenblik nog dreigt de laatste overlevenden te bedelven. Met behulp van eenige heldhaftige redders deed dokter Hendrickx dan de gewonden naar de kelders van het oude gebouw dragen waar men, meer dood dan levend, den ouden portier ontdekt, die daar eene schuilplaats had gezocht van af dat de eerste kanonschoten zich boven de stad lieten hooren.

Des nachts eindelijk, na uren van onuitsprekelijken angst, rijdt een Engelsche ambulance door de straten van het brandende Dixmuiden en, onder den voortdu- renden hagel granaten, te midden van het opeenge- stapelde puin, in den laaienden gloed der branden, kwam zij aan het stadhuis de laatste gewonden weghalen en een einde aan al het onzeglijk lijden stellen.

Eenige weken later, alsof het verschrikkelijke treur- spel slechts een booze droom ware geweest die nu reeds half vergeten was, zullen de verminkten die als door een wonder aan deze verschrikkelijke dood zijn ontsnapt, reeds al hun zielssterkte hebben terug ge- vonden, en in hun vreugde van nog in leven te zijn, zelfs spotten met het verschrikkelijke avontuur.

De sergeant Van de Weyer, een der adjuncten van majoor Leblanc, die zwaar aan den arm gewond dit lichaamsdeel moest laten afzetten, zal uit Engeland, waar hij geëvacueerd werd, het volgende schrijven aan een zijner makkers, die zich in de loopgraven aan den Yzer bevindt :

« Wees maar niet verwonderd als ge mijn geschrift

niet meer herkent. Ik schrijf u met de linkerhand en ben dat nog niet gewend. Want ik moet u zeggen dat men mij den rechterarm heeft afgezet. Dat is het gevolg van het ongeval dat mij te Dixmuiden is overkomen; ge zult het u wel herinneren, op den dag dat er een tram ⁽¹⁾ ontspoorde in de groote zaal van het stadhuis. Maar ik heb geluk gehad er met één arm minder af te komen. Ook stel ik het zeer goed en hoop u allen weldra in goede gezondheid terug te zien. »

« Een tram! » zoo zegde tot besluit de jager, die dezen brief van den afwezige aan de makkers luidop voorlas, terwijl eene rilling hem nog door de leden voer bij de herinnering aan dien verschrikkelijken dag, « de sergeant had wel kunnen zeggen « een blok-trein! »

* *

Ofschoon minder tragisch dan op het stadhuis, was de toestand niet minder hachelijk in den Zuid-Oostelijken sector van het bruggenhoofd, waar onze jagers de loopgraven bezetten, gedolven tusschen de wegen naar Eessen en naar Woumen. Een voortdurend en stelselmatig bombardement, in het front en in de flank, deed een regen granaten op de nauwelijks beschermde stellingen neerkomen die men, volgens het bevel ontvangen toen men de makkers kwam aflossen, kost wat kost moest behouden.

Den 21sten October, van af het begin van den namiddag, was een eerste aanval van de vijandelijke infan-

(1) Men moet weten, dat het eigenaardige geluid, door de zware granaten (21, 28, enz.) in hunne vlucht voortgebracht, en dat heelemaal doet denken aan het rollen van een trein in volle vaart, aan deze projectielen de vreemde benaming van tram en blok-trein heeft doen geven.

terie, die langs Eessen was doorgebroken, op den hardnekkigen weerstand komen stuiten van de 2de compagnie van het bataljon Dupuis. Het goed gemikte geweervuur van onze kleine jagerkens, het geregeld schieten van onze kanonnen en eenige doodelijke vlagen van de machinegeweren die den weg schoon vaagden, hadden de Duitschers al spoedig zoodanig neergemaaid dat hun ijver gauw begon te verminderen. Zoodat luitenant Poignard, de jeugdige en dappere adjunct van commandant Dupuis, die zich op het oogenblik van den aanval ter plaats had begeven om zich rekenschap van den toestand te geven, weldra aan zijn overste kon melden :

« Onze mannen houden zich prachtig, mijn commandant; ik geloof dat de Mofsen daar hebben geweten aan welken prijs. »

Maar, dat was slechts een begin. De voortdurende hevigheid van het kanonvuur, de overvloedige regen projectielen van allerlei kaliber, bijzonderlijk in den omtrek van het kerkhof, de troepenbewegingen die men wel raden kon, dat alles deed voor binnen kort een geweldigen aanval voorzien.

In hunne kleine loopgraven neergedoken, beschutten onze mannen zich zoo goed als het ging tegen de hevigheid van het bombardement. Ondanks alles kwam er van tijd tot tijd een granaat eene verschrikkelijke slachting in de eene of andere groep verdedigers aanrichten. Noch bij de jagers, noch in de compagnie marine-fusiliers, die tusschen hunne liniën ingelascht waren, kon iemand er aan denken met eenig nut een schot te lossen op de tallooze vijandelijke patrouilles, die in de omstreken der banen naar Woumen en Clercken, rondwaalden.

Tegen het vallen van den avond verzwakte het kanonvuur. Daarentegen deed een hevig geweervuur de kleine veld-posten terug trekken, die zich stout-

moedig aan gene zijde van het kerkhof hadden gewaagd. Weldra teekende een geweldige en hardnekkige aanval zich af tegen dit steunpunt, dat verdedigd werd door de compagnie Deudon, op hare rechterzijde ondersteund door eene compagnie mariniers met machinegeweren. Ter zelfder tijd breidde het Duitsche offensief zich naar het Noorden uit; over geheel het front dat door het bataljon Dupuis was bezet.

Tegen 11 uur 's avonds, bereikte het zijne volle hevigheid. Vastgeklampt aan hunne half stukgeschoten loopgraven, strijdende één tegen drie en dat sedert verscheidene uren, hielden de mariniers en de jagers nochtans overal stand. Aanval op aanval werd afgeslagen, alleen dóór het helsche vuur, dat telkens de aanstormende vloedgolven, op enkele meters afstand van de verdedigers had gebroken.

De lichtgevendende vuurpijlen welke door den vijand werden afgeschoten verlichtten vóór onze stellingen een onbeschrijfelijk slagveld, waarboven de hartverscheurende jammerklachten van de Duitsche gewonden opstegen.

En de onzen vuurden maar steeds, als door eene dolle moordlust bezeten, zoodat de loop van het geweer hun in de vingers brandde, terwijl zij de wapens van de dooden en gewonden opraapten, wanneer het hunne, dat al te veel gebruikt was, niet langer wilde werken.

In allerhaast, met vragen van zijne ondergeschikten overstelpt, krabbelde commandant Dupuis, voor zijn corpsoverste, majoor Lefèvre; het volgende briefje:

« Mijn bataljon heeft onophoudelijke aanvallen te doorstaan; wij houden stand en wij zullen houden ondanks alles. Maar om Gods wil, stuur ons patronen en nog patronen!»

Behalve die welke zij op zich droegen, verschoten

de jagers dien nacht de munitie van zeven caissons, of gemiddeld 400 patronen per man.

Op een zeker oogenblik nochtans, onder eene wanhopige drukking, was de vijand, terwijl hij zijne dolle « Hoch »-kreten uitbrulde, er in gelukt de borstweering zelve van sommige loopgraven te bereiken. En daar, in den donkeren nacht greep er een verschrikkelijk gevecht van man tegen man, met kolfslagen en bajonetsteken plaats. Slechts op één punt weken de verdedigers, verpletterd onder de overmacht en zelf ten einde krachten. Een aanvalskolonne stortte onmiddellijk door de geopende bres; zonder dat men aan de rechter of de linker zijde een voetbreed week.

Op hetzelfde oogenblik overigens, kwam eene bijzonderlijk goed gepaste versterking ingrijpen. Het was eene compagnie marine-fusiliers, die degene welke aan de zijde van onze jagers streed, kwam aflossen. Met gevelde bajonet, het geweer stevig in de stoere vuisten geklemd, stortten de dappere Fransche mariniers in het gevecht, terwijl zij onze mannen aanmoedigden met mannelijke en vastberaden stem: « Volhouden! de Belgen; wij zijn hier! Wij gaan ze aan hun vel zitten!»

Zij deden het inderdaad, en wel op zoo krachtige manier, dat de vijand onmiddellijk wankelde. En daar op dit oogenblik eene reserve jagers kwam toesnellen, welke in allerhaast door commandant Dupuis verzameld was, stormden Franschen en Belgen met één prachtige aanloop tot den tegen-aanval vooruit en wierpen de Duitschers overhoop, die met schrik geslagen nog slechts aan vluchten dachten. De verloren loopgraaf was terug veroverd. Nog vóór den dag aanbak was de vijand verdwenen en alle geluid van den veldslag uitgestorven.

Het tafereel dat het eerste bleeke morgenlicht bestraalde, toonde duidelijk genoeg hoe geweldig en hoe bloedig het gevecht was geweest.

In hetgeen er van onze loopgraven overbleef, heerste eene tragische wanorde. Door het woelen van den strijd, waren mitrailleurs van het 12de linie, marine-fusiliers en jagers, door elkander vermengd geraakt; men kon ze nauwelijks van elkander herkennen onder hunne verscheurde uniformen, vol bloed en slijk. Fransche Lebelgeweren, Belgische Mausers en zelfs Deutsche geweren, vormden in de handen van die dapperen de meest vreemdsóortige bewapening die men zich denken kan. Want al wat onder de hand viel, achtte men goed om de wapens die in het vuur van den strijd onbruikbaar geraakten te vervangen, en den tegenstrever achteruit te drijven. Aan het uiteinde van de geweren, verhaalden de gebroken of krom gewrongen bajonetten van woeste gevechten, man tegen man. Stompen van wapens lagen op den bodem van de loopgraven, te midden van onze doden en gewonden; waarvan het getal helaas! groot was.

Maar niets kan het uitzicht beschrijven van het terrein dat de Deutsche aanvallen doorloopen hadden en dat door een cycloon scheen verwoest. Het was bij hoopen; door de grauwe kleur van de uniformen bijna niet te onderscheiden van den grond, dat de vijandelijke doden en gewonden, daar vóór onze zoo hardnekkig verdedigde liniën lagen.

En het was verbazend, maar men ontdekte ze ook bij tientallen, achter onze eigen liniën, in de kleine loopgraven, die men des nachts had moeten aanvangen, op het oogenblik van de tijdelijke doorbraak.

Een gevoel van afgrijzen en medelijden maakte zich van onze jagers meester bij het zien van al die verwoestingen. En uit eigen beweging, terwijl de eenen

bezig waren de onzen te helpen, kwamen de anderen uit hunne loopgraven om de bloedige lichamen van den vijand weg te brengen.

« Men kan ze daar toch niet lijk honden laten kreveeren! » zegde de jager Baudour, en hij alléén zou 49 Deutsche gewonden naar onze liniën terug brengen. En misnoegd, zal hij slechts ophouden, bij het uitdrukkelijk bevel van zijn overste die aan dezen dappere verbod langer zijn leven te wagen.

Want de vijand is natuurlijk onbekwaam om zooveel verheven zelfverloochening anders dan met eene nieuwe lasheid te beantwoorden: hij tracht de heldhaftige redders te treffen. Weldra hernemen ook granaten en granaatkartetsen hun helsch werk.

Het is onder het vuur, dat de jagers dan de orde in hunne door elkander gemengde eenheden herstellen; dat zij hunne loopgraven herstellen of er andere delven, dat zij de gewonden verder evacueeren, met al de eindelooze zorgen die deze ruwe strijders weten te vinden.

Ondanks de granaten die hen achtervolgen, zal de ingeboren goedheid van onze soldaten, zich toch nog voor den buiten gevecht gestelden tegenstrever blijven vertoonen. Die gewonde en bevende Moffen zijn voor hen nog slechts lijdende menschen. Hoogstens is hun medelijden wat misprijzend voor die lange rekels wien het angstzweet uitbreekt en die smeeken en kermen lijk een kind.

Een jager-brankardier heeft het op zich genomen om een dikken Beiërschen landstormer, die aan het been werd gewond, in veiligheid te brengen. Uit al zijn gewicht leunt de reus op den schouder van den kleinen Belg, die hem nauwelijks tot aan de borst reikt, en strompelt al kreunend verder, van schrik opspringend telkens een projectiel in de nabijheid ontploffen komt. Ten slotte zal de landstormer aan

den rand van een gracht neerzakken en door gebaren doen begrijpen dat hij al te veel lijdt om nog verder te gaan. En de jager, ziende dat het onmogelijk is die zware massa op zijn rug verder te dragen, gaat een kruiwagen zoeken op de binnenplaats van eene verlaten hoeve, helpt den Mof er op kruipen, en met de pijp in den mond, stoot hij den reusachtigen last vóór zich uit, scheldend op de warmte die hem het zweet bij dikke druppelen doet uitbreken.

Het is dienzelfden dag dat de Duitsche kanonnen, hardnekkig het Sint-Jans Gasthuis zullen blijven beschieten, een van de hoogste gebouwen van Dixmuiden, van overal zichtbaar en waarboven reusachtige Roode-Kruisvlaggen wapperen. Het is volgepropt met gewonden, die men er van alle kanten heeft naar toe gevoerd, in afwachting dat men ze naar beter beschutte plaatsen zou kunnen evacueeren. Terwijl een automobiël vóór het gasthuis stil staat, met een gewond Duitsch officier die door een der onzen op eigen levensgevaar werd gered, knalt er vlak in de nabijheid eene lading schroot. Bleek van angst, klemt, de officier zich dan vast aan de kussens van het rijtuig waar men hem wil doen uitstijgen, smeekend dat men hem verder zou voeren, en roepend met eene stem schor van angst: « Nicht hier! Nicht hier! Boem! Boem! Alles Kapoet! »

In de door onze jagers bezette loopgraven ten Zuiden van Dixmuiden, zette men, zooals wij gezegd hebben, den arbeid met koortsige haast voort, en dat ondanks het bombardement, want men kon er niet aan twijfelen of de vijand, op nauwelijks eenige honderden meters van daar verschanst, zou bij de eerste gelegenheid zijne aanvallen herbeginnen.

De manschappen stelden er om zoó te zeggen ook eer in om, onder den neus van den vijand weg, den buit in te zamelen dien de Duitschers achter

gelaten hadden. Sergeant Gilmon, van de compagnie van kapitein Hans, vergezeld door eenige jagers en eene patrouille marine-fusiliers, bracht alzoo twee Duitsche machinegeweren mee welke D. Van der Ghinst, terwijl hij vijandelijke gewonden ging oprapen, had ontdekt onder eene stroomijt waar zij verborgen waren. Ook werden er meer dan 250 geweren opgeraapt, vóór het front van de compagnie Hans alleen, zonder zelfs de helmen, ransels en nog volgepropte patroontasschen te rekenen. Deze overvloedige oogst van trofeeën verheugde het hart van onze mannen genoeg om hun voor een oogenblik al het hachelijke van hun toestand, die weldra nog pijnlijker zou worden te doen vergeten.

Want de jagers begonnen honger en dorst te lijden. Men had tot dan toe het ravitailleeren in levensmiddelen, en vooral in drank, niet kunnen inrichten; men had reeds wonderen moeten verrichten om aan de strijdende eenheden de noodige patronen te brengen.

De mannen hadden dus niets te eten gehad sedert de 24 uur dat zij zich in de loopgraven bevonden, dan de reserve-levensmiddelen, die sommigen van hen nog in bezit hadden. Zij deelden ze als broeders onder elkander en dreven zelfs den spot met hunne armoede. Achter een graf neergelurkt op het kerkhof van Dixmuiden, waarboven de granaatkartetsen voortdurend ontploften, was een kleine jager bezig met de punt van zijne bajonet eene doos « Plata » te bewerken, die hij nog in zijn zak gevonden had. Plots hoorde men hem een lustigen vloek slaken: « Nonde... dat is niet in orde; daar hebben ze nu blauwe boonen bij gestopt! » En vroolijk ging hij aan zijn kapitein het vleeschblikje toonen waar twee kartetskogels in zaten.

Daar, ondanks alles, de geringe middelen waarover men beschikte nog veel hongerige magen overlieten, gingen eenige dapperen op zoek of er niets meer te vinden was in de meest nabije en door de granaten half stuk geschoten huizen. Tusschen de Duitsche liniën en de onze stonden nog de berookte muren van eenē voor drie kwart vernieldē hoeve.

Om tot daar te sluipen met de listen van een Indiaan die zich op het oorlogspad bevindt; was niet meer dan kinderspel voor een onzer patrouilles, onder leiding van een officier. Zonder de aandacht van de Moffen te hebben op zich getrokken, kwamen zij tot daar en begonnen de puinen te onderzoeken. Men vindt eene valdeur die naar den kelder voert; bij het licht van een lucifer zet men de ontdekkingsreis voort. Maar de Moffen moesten reeds hier zijn geweest, want eerst was er niets te vinden.

Plots, bijna verborgen achter een hoop strō, vestigde een reusachtige aarden pot de blikken van den officier. Men kan denken hoe verheugd hij was toen, met de hand in den pot tastende, uit het groote ding eenige stukken gezouten varkensvleesch aan het licht bracht, dat daar ongetwijfeld als wintervoorraad door den pachter zorgvuldig was bewaard.

Bij deze ontdekking kon een der jagers, een Vlaamsche boer uit de omstreken van Poperinghe, een kreet van triomf niet onderdrukken. Vlug zijne kapot uitgeschoten en de hemdsmouw tot tegen den schouder opgestroopt, spoedde hij zich naar den luitenant en duwde hem in zijne haast bijna ter zijde: « Lā mi moor ne kier doen, luitenant; wulder, wi kenne da! wee-je! » En met den geheelen rechter arm in den reusachtigen pekelpot delvende, zoodat hij er bijna heelemaal in verdween, bracht hij triomfantelijk eene groote hesp voor den dag, uitroepende: « Hē 'k je het

ulder nie gezeid! Bi oens thuis stekken ze zi unuk altid het beste van oendere.... » Het is niet noodig te zeggen hoe er dien avond gesmuld werd in de compagnie

*
*

Soldaat Payen, die naar Dixmuiden was vertrokken om wat drank te zoeken, beleefde meer avonturen op zijn tocht. Hij ook vond onderweg ergens een deftig uitzierend huis, en, ziende dat alle deuren open waren en het huis verlaten scheen, trad hij zonder aarzelen binnen om eerst en vooral den kelder op te zoeken. Maar nauwelijks had hij den voet op de eerste trede gezet, of de ontploffing van een granaat, weldra door een tweede gevolgd, deed hem de trappen veel vlugger afdalen dan hij zelf het zou hebben gewenscht.

« Toch », zooals hij het later zelf aan de makkers zal vertellen, « kon ik voor zoo'n kleinigheid niet achteruit deinzen, te meer daar ik nu juist aan den wijnkelder gekomen was ». Achter een ijzeren traliwerk, zorgvuldig met een hangslot voorzien, lagen de wijnflesschen mooi op orde en in rei. Eerst aarzelde ik wel een weinig bij het gedacht dat ik, om aan die kostbare flesschen te geraken, een slot moest openbreken, precies gelijk een dief. Maar als ik dan weer dacht aan de makkers, die ginder onder de Duitsche granaten lagen te stikken van dorst, en ik bij me zelve zegde dat zoo de Belgische eigenaars van den wijn daar waren geweest, zij mij gaarne gegeven hadden wat ik vragen kwam, begon ik toch maar met mijne bajonet het slot te bewerken...

« Welnu, toen heb ik toch plots een schrik gehad, gelijk ik er van mijn leven geen heb uitgestaan! Niet van de granaten, die daar rondom bleven neerkomen

zodat het huis er van schudde en dreunde. Neen, daarvan niet, maar ik hoorde stappen op den trap. Ik spits het oor en luister. Ja, daar komt iemand en gaat me hier verrassen, gelijk een dief, bezig met een slot open te breken. Toen ben ik bleek geworden gelijk een doode; mijne handen beefden zoodanig dat ik de bajonet heb laten vallen. En mijne vrees ging slechts over toen ik de grove, goedmoedige stem van een marine-fusilier mij hoorde aanspreken: « Welnu, kerel, gaat het niet? Wacht, laat mij eens probeeren! » En met zijne stevige vuist heeft hij op een twee drie het slot open doen springen.

« Hij ook was drinken komen zoeken voor zijne makkers. Met ons getweeen dan, hebben wij onze zakken vol flesschen gestopt, zooveel er maar in gingen, wij namen er nog zooveel onder den arm als wij dragen konden, en liepen dan terug naar de loopgraven, zoo spoedig als wij maar konden. En daar ik tegen een makker zegde: « Maar, denk eens, dat trekt toch erg veel op diefstal, wat we daar gedaan hebben, » trok hij een pinkoogje en antwoordde al lachend: « Maak u maar niet ongerust, jongen, wij zullen aan den heer aalmoezenier ook een glas presentteeren, en dan krijgt gij zeker de absolutie... »

Toen een weinig later onze twee kerels, na al de dapperen te hebben geravailleerd; die hen onthaalden met eene geesdrift die men zich wel voorstellen kan, wilden terugkeeren naar den gastvrijen wijnkelder om hun voorraad te vernieuwen, vonden zij nog slechts een hoop rookend puin, daar waar eens het huis met den goeden wijn had gestaan. De Duitsche granaten hadden alles stuk geschoten.

* * *

De weinige levensmiddelen, die men zich aldus hier en daar wist aan te schaffen, waren helaas slechts een mager kostje voor de verscheidene honderden jagers die daar in hunne loopgraven gedoken zaten; en waarvan al de zenuwen steeds gespannen waren door de hevigheid van het voortdurende bombardement en het wreede schouwspel van de dooden en gewonden die overal rondom lagen uitgestrekt.

Bovenmenselijke pogingen waren door majoor Lefevre en zijne moedige adjuncten aangewend om in dit gebrek aan levensmiddelen te voorzien. Men had eenige ravitailleeringsvoertuigen tot in Dixmuiden kunnen brengen. Maar de bespanningen lagen neergeschoten op den grond; de voertuigen waren voor drie kwart stuk geschoten en versperden de straten. Anderzijds vaagde eene stormvlaag schroot voortdurend het terrein schoon dat begrepen was tusschen de stad en de bezette stellingen. Ook waren er echte wonderen van wilskracht en opoffering noodig om eenige blikken conserven of eenige beschuiten tot aan de loopgraven te brengen. Dat was alles wat de uitgeputte jagers te verorberen kregen. Daardoor oordeelden men over de stoieke houding van onze mannen, die ondanks de folteringen van den honger, onwrikbaar in deze hel bleven, gereed om de steeds dreigende aanvallen van den vijand af te slaan.

Maar nog meer dan de honger veroorzaakte de dorst onuitstaanbare folteringen aan onze manschappen. Een wrange en stikkende atmosfeer, vol van den rook der granaatontploffingen, verdroogde de kelen en schroefde de longen. In deze niet in te ademen lucht, gevoelden de soldaten soms den indruk van eene langzame verstikking; en men zag jagers die beproefden hun dorst te lesschen aan de kleine modderplasjes, die op den bodem van de loopgraven stonden,

of zelfs het stilstaande en bedorven water van de naburige slooten drinken.

Noch de ontberingen noch de koude vermochten het hun moed te doen zakken. Om, zooveel mogelijk, alle nachtelijke verrassingen die in de gewoonte van den vijand lagen, te vermijden, nam men den 22sten October, bij het vallen van den avond, het besluit de talrijke stroomijten in brand te steken, die daar nog in het midden van het veld stonden, op 300, 400, en zelfs 500 meters afstand van onze liniën.

De onderneming was gevaarlijk; commandant Dupuis vroeg eenige vrijwilligers om ze tot een goed einde te brengen; tienmaal meer dan hij er noodig had stelden zich voor. En zoo er, bij de gekozen mannen, ook enkelen nooit van dien tocht terug kwamen, zag men weldra, de eene na de andere, de reusachtige toortsen in den nacht flakkeren, die heel het omgevend terrein met hunnen akelige gloed beschenen.

Achter onze jagers, had het schouwspel van den brand van Dixmuiden eene tragische grootheid aangenomen, met niets te vergelijken. De brand had zich over de geheele stad voortgeplant; nieuwe brandstapels voegden ieder oogenblik hunne nieuwe klaarten bij die van den naburigen vuurgloed; en van overal stegen, te midden van de stormwolken zwarten rook die schitterden van de opflakkerende gensters, de reuzenvlammen naar den hemel, bij wier licht de verminkte overblijfsels van onze oude pronkjuweelen; het stadhuis en de kerk van Dixmuiden, zich scherp op den rooden hemel afteekenden, gelijk bloedige stompden die genade afsmeekten.

Dank aan de voorzorgen die men genomen had om alle verrassingen te voorkomen, ging de nacht betrekkelijk kalm voorbij. Het bombardement zweeg stil; van tijd tot tijd slechts, vloog een granaat voorbij met het zware gedonder dat in de halve stilte van den

nacht nog akeliger klonk en die, met een nieuwen mokerslag, nog eenige waggelende muren geheel ging neerslaan in de in asch gelegde stad. Daarop volgde weer een tijd stilte, plots onderbroken door het knetteren van een razend geweervuur, gericht op het een of ander objectief dat men plots heeft waargenomen. Het was in het begin van dezen akeligen nacht dat een groep Duitschers, door eene trouwelooze list die gelukkiglijk werd verijdeld, er in gelukt was de loopgraven van de 2de compagnie te naderen. Men bemerkte er enkelen die, met lantaarns voorzien, onbeschut vooruit kwamen, al roepend: « Belgen, schiet niet, heb medelijden met de gewonden die wij komen oprapen. » De onzen echter, die op hunne hoede waren, kregen achterdocht. Zij hadden wel gelijk; want plots verbrak het goed onderhouden vuur van een machinegeweer de nachtelijke stilte. Het goed gemikte antwoord van onze jagers legde hun weldra het zwijgen op. Tegen 11 uur's avonds werd eene poging tot aanval insgelijks onmiddellijk door ons doodelijk vuur verijdeld. De vijand hield niet verder aan; zijne troepen gaven zichtbare teekens van vermoeienis.

Maar de kruisweg van de jagers was nog niet ten einde. Versteven van koude, meer en meer lijdend van honger en dorst, hadden zij den ochtend van den 23sten October, zien aanbreken, terwijl zij zich angstig moesten afvragen wat deze nieuwe dag brengen ging. Zij zouden het spoedig vernemen. Van af 8 uur deed een kanonvuur, waarvan de hevigheid weldra tot het uiterste steeg, geheel de omgeving daveren onder zijn geweld. En bij honderden, gelijk eene ware stortvraag, kwamen de granaten van allerlei kaliber opnieuw op de loopgraven van het bataljon Dupuis neer met eene schrikwekkende juistheid. De stukgeschoten borstweringen brokkelden uiteen of stortten in elkaar

gelijk door eene aardbeving. De projectielen, midden in de loopgraven zelve ontploffend, velden gansche groepen manschappen neer terwijl zij stuk gereten lichamen in de verte slingerden; lijken, die men den vorigen dag ter aarde had besteld, werden door de hevigheid der ontploffingen ontgraven en kwamen terug neervallen te midden van de overlevenden, die door afgrijzen waren aangegrepen.

De verschrikkelijke toestand ziende waarin zijne uitgeputte mannen zich bevonden, had majoor Lefèvre moeten vragen dat men ze zonder aarzelen zou komen aflossen. In afwachting, om hunnen moed wat op te beuren, begaf hij zich persoonlijk naar de loopgraven; het is toen, terwijl hij over den weg naar Eessen kwam; dat een granaat in zijne nabijheid ontplofte, en hij door zeventien scherven getroffen werd.

Gekwetst op een zoo hachelijk oogenblik, had de dappere overste slechts éene bekommering: « Als ze maar houden! » Gelukkiglijk voerde hij bevel over mannen die hem waardig waren, en zijne bewonderenswaardige jagerkens hielden ook stand, ondanks al het lijden en de verliezen, gedurende heel den dag nog van 23sten October.

Want het kanonvuur nam eerst af tegen het vallen van de duisternis en dan werd het mogelijk voor de liniesoldaten van de brigade Meiser om de jagers af te lossen. Zestig uren lang achter elkander hadden deze dapperen in de loopgraven gestaan, en de laatste uren waren eene echte foltering geweest: eene foltering van honger en dorst, terwijl de soldaten rilden van koorts en al de angsten moesten doorstaan van een bombardement van ongekende hevigheid. Zwaar getroffen kwamen zij uit deze hel, bedekt met bloed en slijk, met hun uniformen aan flarden gescheurd; maar zij hadden geen voetbreed prijs gegeven. En zoo als zij ze kwamen bezetten des morgens op

21sten October, zoo gaven zij de stellingen die zij de opdracht gekregen hadden kost wat kost te behouden, desnoods tot der dood, des avonds, den 23sten, over aan hunne opvolgers.

Afgemat, beshijkt, ziek van uitputting, bereikten onze jagers laat in den avond Oostkerke. Daar vonden zij de compagnieën van het bataljon Leblanc terug, die denzelfden morgen waren afgelost in hunne loopgraven van Keizershoek. In het kantonnement was het hun eindelijk mogelijk hun honger te verzadigen; bovendien liet men hun weten dat, als loon hunner bewonderenswaardige dapperheid en voor al de geleden vermoeienissen, acht en veertig uren rust zouden worden toegestaan. Dan, blij te moede, den honger bevredigd en met het rooskleurige vooruitzicht dat het hun eindelijk toegelaten was eens flink uit te slapen, strekten onze soldaatjes zich neer op het stroo van hunne legerplaatsen, waar een looden slaap weldra de oogen dicht drukte.

De jagers meenden dat hun lijden bijna ten einde was. En toch, reeds bij het aanbreken van den volgenden dag, zou men van hen nieuwe en verschrikkelijke offers moeten vragen, en ze nogmaals, voor drie dagen lang, in het heetste van den strijd werpen.

Door het buiten gevecht stellen van majoor Lefèvre, was aan majoor Leblanc de roemrijke last te beurt gevallen bevel te voeren over de groepeerings die te Oostkerke opnieuw was ingericht door de 2de en 3de bataljons, waarvan de manschappen, vroeg in den morgen op Zaterdag 24sten October, uit hun zwaren slaap werden gewekt door het kanongebulder, dat zich opnieuw, ten Noorden van Dixmuiden, geweldig hooren liet.

Het duurde niet lang of onrustbarende geruchten waren in omloop in de kantonhementen; waar onze jagers bezig waren een weinig orde te herstellen in hun leelijk gehavende uitrusting, en hun voorraad patronen te vernieuwen. Het gerucht liep dat de Duitschers over den Yzer waren getrokken, dat zij in meer en meer dichte massa aanrukten en onze uitgeputte mannen onbekwaam waren ze langer tegen te houden.

Deze geruchten waren, helaas! maar al te waar. In de streek die zich ten N.-W. van Dixmuiden uitstrekt, was de toestand inderdaad ongemeen hachelijk geworden. Het bruggenhoofd, dat aan de meest woedende aanvallen zoo dapper had weerstaan, was in gevaar langs het Noorden te worden ontrokken. Want terwijl zij aan gene zijde van Tervaete naar den spoorweg aanrukten, voorafgegaan door een storm van vuur, maakten de Duitschers meer en meer vorderingen.

Maar zij zouden tot het einde toe op de bovenmenselijke wilskracht van de verdedigers stuiten. Terwijl de gebeurtenissen aldus een bijna hopeloos uitzicht namen, besloot het commando kost wat kost een menschelijken dam op te werpen, en er desnoods onze laatste krachten op te offeren, alvorens den vijand den doortocht over te leveren langswaar hij trachtte door te breken.

Al de reserves die nog ten Westen van Dixmuiden beschikbaar waren, werden zoo spoedig mogelijk naar de plaats van het gevaar gezonden. Door een tegenaanval zou men trachten, zoo niet den vijand geheel terug te dringen, dan toch zijne poging ten minste genoegzaam te breken om het verschrikkelijke gevaar af te wenden dat zijne vroegere vorderingen had doen ontstaan.

En het is daarom dat te twee bataljons uitgeputte

jagers, in plaats van de rust te genieten die men gemeend had hun te kunnen beloven, dien morgen van 24sten October, zullen terugkeeren in den geweldigen veldslag, die een der hachelijkste oogenblikken doormaakt. Zij kregen bevel zich naar Oud-Stuyvenskerke te begeven, waarvan de zware vierkante toren, ginder verre naar den hemel als een herkenningsteeken uitstak; en, daar aangekomen, oprukken naar de hoeven Den Toren en Van de Woude, die op den linker Yzer-oever, ten Westen van mijlpaal 14, tot steunpunten van de Deutsche aanvallen dienden.

Ter zelfder tijd werd majoor Leblanc verwittigd dat troepen van het 11de linieregiment alsook marinefusiliers den aanval van de jagers aan de rechterzijde zouden steunen en onze kanonnen de beweging voorbereiden. Voor het overige luidde het bevel kost wat kost vooruit te rukken, zonder een oogenblik te verliezen.

De compagnie van kapitein Favier, als vooruitgeschoven wacht, zette zich op hetzelfde oogenblik in beweging. En zoo groot was bij onze mannen het verlangen om met die gehate Duitschers handgemeen te worden, dat bij het vernemen dat men nieuwe offers van hen vergen ging, als eene siddering van trots door de rangen van de jagers liep. « De Mollen dachten zeker dat wij dood waren, » zegde een van hen, « dan zou het wel noodig zijn dat zij ons eene tweede maal doodden. »

In goede orde, en zonder eenige verwarring, bereikten de twee bataljons eerst het kruispunt, de estaminet Lettenberg, waar de weg naar Oostkerke de groote baan van Dixmuiden naar Pervyse kruist.

Maar van af dit oogenblik werden zij door het verschrikkelijke vuur van de vijandelijke zware artillerie aangevallen.

Ten Westen van Beerst geplaatst, buiten het bereik van onze dappere kleine kanonnen, zonden de zware Duitsche stukken een hagel van hun helsche marmitten op de streek in de nabijheid van den spoorweg, waar de ontploffingen zonder een oogenblik verpoozing op elkander volgden, te midden van het oorverdoovende gedonder als van een losbarstenden vulkaan. Een verschrikkelijke dam van vuur verhief zich voor onze jagers, en vormde alzoo eene doodelijke strook die men nochtans kost wat kost doortrekken moest. En majoor Leblanc, een oogenblik het hart beklemd bij de gedachte aan het gevaar waaraan zijne mannen gingen blootstaan, gaf bevel vooruit te trekken.

Met luitenant Garnir aan het hoofd, een dappere wiens ziel reeds in het vuur van zooveel gevechten was gestaald, trok het peloton verkenners van de compagnie Favier zonder aarzelen langs den spoorwegovergang, en tirailleursgewijze verspreid rukten zij naar Oud-Stuyvekenskerke op. Onmiddellijk werd het op het vijandelijk geweervuur onthaald. Maar de beweging werd er niet door vertraagd. Achter de verkenners volgden de twee overige pelotons, welke kapitein Fayier, kalm en glimlachend, om zijne mannen vertrouwen in te boezemen, bij lenige sprongen, onder het doodelijk schroot voerde.

De andere compagnieën, zeker wel wat angstig, maar vast besloten, gingen op hunne beurt verder, eerst gelijk bij de manoeuvres, in volkomen kalmte, in de formaties voorgeschreven voor den marsch onder artillerievuur. Maar het regende zooveel granaten, zoo'n echt dichte hagelvlag, dat het weldra onmogelijk was eenige regelmaat in de beweging te houden. Van overal knetterde nu ook een razend geweervuur,

te midden waarvan het geoeffende oor van de jagers het angstwekkende, doodelijke geklapper van de machinegeweren kon onderscheiden.

Van af dat oogenblik rukte iedere eenheid vooruit zooals zij kon, op eigen initiatief, slechts geleid door het bondige, maar dringende bevel: « Vooruit! » En het was prachtig om ze te zien, gebruik makend van de minste beschutting die door dit wanhopig vlak terrein geboden werd, bij kleine groepjes vooruit springen, of in de modder kruipen, neerhurkend in de vochtige grachten om hunne geweren af te vuren.

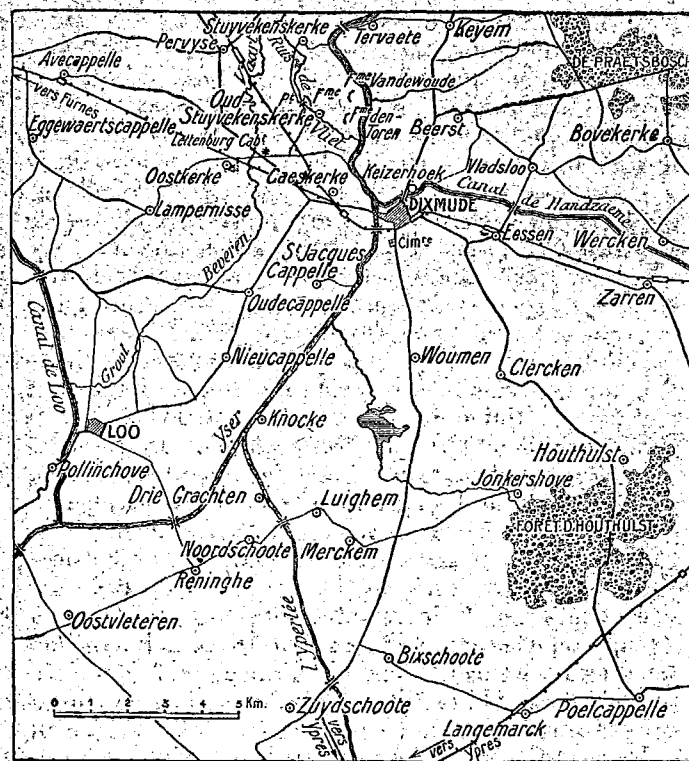
Dooden en gewonden vielen bij tientallen neer; van tijd tot tijd slingerde een goed gemikte granaat de overblijfsels van eene geheele escouade in de lucht; de rangen smolten weg bij iederen stap; toch trokken de jagers vooruit. Eene bovenmenselijke wilskracht had hun nieuwen moed geschonken; men hoorde de de gewonden hun makkers aamloedigen en weigeren zich te laten evacueeren om geen enkel man aan de gevechtlinie te onttrekken. Een weinig bleek maar nog steeds glimlachend, den rechter arm in een verband, daar een kogel hem aan den schouder had gewond, zegde luitenant Garnir, die terug kwam, aan hen die hem ondervroegen: « Bekommer u niet om mij; het gaat zeer goed; nog eene kleine inspanning en de Mofsen wijken. » En geheel alleen begaf hij zich naar den hulppost, waar geneesheer Dupont en de eerwaarde heer Van Riet aan de gewonden hunne zorgen wijdden.

Tegen 11 uur bereikten de jagers den westelijken zoom van Oud-Stuyvekenskerke. Van uit de nog steeds bezette huizen, bleven vijandelijke geweren en machinegeweren den dood in onze rangen zaaien. Vastgeklonken aan den bodem, streden onze dapperen nog steeds, aangemoedigd door de vorderingen die de liniesoldaten en mariniers aan hunne linkerzijde

maakten. En dan plots, onder deze samentrekkende beweging, weken de Duitschers: Oud-Stuyvekenskerke was aan ons.

Deze overwinning had helaas! zware verliezen gekost aan de twee bataljons van majoor Leblanc. Op minder dan twee uur waren 300 man en 13 officieren buiten gevecht gesteld. Commandant Dupuis was zoo juist gevallen aan het hoofd van zijn bataljon dat hij tot het einde toe had aangevoerd, en door het voorbeeld van zijn heldhaftig stoïcisme had geleerd de dapperheid waardig te blijven die het gedurende de drie onvergetelijke dagen te Dixmuiden getoond had. Kapitein Favier, insgelijks gewond, was verplicht geweest, met de dood in 't hart, zijne dappere compagnie te verlaten. De zwaar gewonde hulpluitenants Uyterhaeghen en Storms, van de gendarmerie gekomen, hadden zich laten evacueeren. En ten slotte droegen enkele mannen onderluitenant Dupierreux weg, die lag te zietogen, de lenden opengescheurd door eene granaatscherf; den volgenden dag zou hij overlijden, na uren lang ontzettende pijn.

Voor het grootste deel zonder aanvoerders, met hunne kaders en effectieven reeds verschrikkelijk gedund, moesten de eenheden opnieuw flink in de hand gehouden worden om te volharden in de inspanning die er hun nog te doen bleef. Juist op dit hachelijk oogenblik deed de vijand, die Oud-Stuyvekenskerke had moeten ontruimen, op het ongelukkige dorp dat reeds voor drie kwart was vernield, het vuur van zijne zware stukken samentrekken. De logge kerktoeren, die tot dan toe was blijven recht staan, stortte ineem onder den schok van de monstergranaten, en

DIXMUIDEN

weldra bleef er nog slechts eene dunne spits van over.

Hoeveel wilskracht, hoeveel moed en verheven zelfverloochening de eenige nog weerbare officieren aan den dag moesten leggen om hunne uitgeputte manschappen weer te vereenigen, om ze langs het Westen het dorp te doen omtrekken en vooruit te brengen naar de hoeve Van de Woude, zij alleen die deze tragische uren beleefd hebben zouden het kunnen zeggen. Hunne vastberaden houding gelukte er nochtans in dit wonder te verrichten. En de jagers wonnen terrein in het Oosten, onder het meer en meer doodelijke schroot, terwijl onze kanonnen hunne razende vlagen op de steunpunten, waar de vijand naartoe geweken was, afzonden.

Gedurende deze beweging gelukten de bataljons van majoor Leblanc er in, zich op hunnen linkerkant met het 10de linieregiment te verbinden alsook met een Fransch regiment dat ter versterking was aangekomen. Door de infanteristen van de bondgenooten zoo, evenals zij zelve, bij sprongen te zien vooruit rukken, kregen de onzen nieuwen moed. Nadat zij de kleine rivier De Vliet waren overgetrokken, vorderden onze jagers stap voor stap over het modderige terrein dat overal met beken doorsneden was, en kwamen zoo tot op ongeveer 600 meters afstand van de hoeve Van de Woude, waar hun aanloop ditmaal gebroken werd door het onverbidde vuur dat den dood in hunne rangen zaaide.

De mannen konden niet meer. Zij streden nu reeds vier dagen lang, zonder eenige rust en bijna zonder voedsel. De marsch in dezen kleverigen grond, waar men tot aan de enkels in het slijk zakte, had hen zoozeer vermoeid, dat zij om zoo te zeggen neergezonken lagen in de kleine modderachtige slooten die als loopgraven dienden, onbekwaam om zelfs nog

een gewerschot te lossen. De avond begon overigens te vallen; het voornaamste doel was bereikt, vermits de Duitschers tot op de oëvers zelve van den Yzer hadden moeten wijken.

« Ik geloof dat men ons hier kan laten sterven zonder nog verder te gaan », zal een jonge sergeant kreunen, wien de koorts doet klappertanden. Bij hem snikken twee kleine jagers al klagend, terwijl eenige brankardiers, die te midden van de puinen eener stuk geschoten hoeve, een vensterluik waren gaan zoeken, er het bijna geheel bloedeloos lichaam van kapitein Deudon op legden, wien een kogel de borst heelemaal had doorboord.

Liefdevol droegen zij den dapperen officier weg, die, eenige dagen later, in Engeland sterven zou.

*
*

Gezien de onmogelijkheid om de beweging verder door te zetten, vestigde majoor Leblanc en zijne adjuncten zich op eenigen afstand achter de linie van de jagers, in de kleine hoeve die men ten Noorden van Oud-Stuyvekenskerke bemerkt, onmiddellijk ten Oosten van Den Vliet.

Het voortdurende bombardement dreigde ze ieder oogenblik in deze zwakke schuilplaats, waarvan de granaten reeds een hoek hadden afgeschoten, te bedelven. Tusschen hen en hunne troepen strekte zich een terrein uit waarop het letterlijk schroot hagelde. De eenige weg achter hen, langswaar men den grooten steenweg van Stuyvekenskerke naar Oud-Stuyvekenskerke kon bereiken, liep langs een bruggetje over eene diepe beek.

Het was dus langs daar dat alle betrekkingen met de troepen achter het front moesten gebeuren, evenals

met de naburige troepen, waarmede het voor hen van het hoogste belang was zich nog vóór het vallen van den avond te verbinden. Want hunne vorderingen hadden de jagers om zoo te zeggen alleen doen staan, en langs beide kanten van hunne stellingen waren er gapingen gekomen in de algemeene gevechtlinie, langswaarkleine Duitsche groepen voortdurend stoutmoedige verkenningen deden. De vijandelijke verkenners, die tot op 300 en 400 meters van Den Vliet waren vooruitgerukt, richtten hun geweervuur op de brug, die reeds bloot stond aan de voortdurende ontploffingen van granaten en granaatkartetsen.

Ook viel er, bij hen die gelast waren de verbindingen daar te stellen en die dezen weg moesten nemen om hunne gevaarlijke opdracht te volvoeren, meer dan een doodelijk getroffen of zwaar gewond neer. Een van de brankardiers, die de slachtoffers naar een bijgebouw van de hoeve bracht waar een hulppost was ingericht, vond om het bruggetje waarover men heden in het regiment nog spreekt, aan te duiden en van waar zooveel zuchten en jammerklachten opstegen, deze wel wat akelige benaming: *De Brug der Zuchten*.

De mannen in dergelijke onstandigheden van levensmiddelen en patronen ravitailleren, werd eene onmogelijkheid, want het weinige dat men hun brengen kon, telde waarlijk niet mede. Bevel werd dus gegeven zuinig om te gaan met de munitie die zeldzaam werd en geduld te oefenen.

Tot halverwege de knieën in het water van de grachten die als loopgraven dienst deden, met ledige magen, klappertandend van koorts, bevend van koude onder hunne roemvolle lompen, brachten de jagers den nacht tegenover den vijand door, in de prachtige en tragische omlijsting van de overal ontstoken branden.

Op hunne rechterzijde, in de verte, brandde Dixmuiden heelemaal tot puin, en akelig verhieven zich de vlammen boven de kleine gemeente Caeskerke, waarvan de laaiende kerktoren zich gelijk eene vlammeende toorts boven de nederige maar insgelijks brandende woningen verhief. Meer nabij en tot vlak vóór hen voerde de Yzer stroomen zwarten rook mede van den vlammen den petrool die door de tanks aan mijlpaal 16 in de rivier was gestort. Mede afgevoerd naar Den Vliet, verhief dezelfde dichte rookwolk zich achter de jagers, die verder belicht werden door Oud-Stuyvekenskerke dat insgelijks in brand geschoten was. Op de linkerzijde, ten slotte, stonden Pervyse en Stuyvekenskerke in lichte laai, en voltooiden zoo rondom de heldhaftige bataljons den reusachtigen kring van vlam en dood.

Het gesteen van de zielogenden mengde zich met het gejammer van de gewonden, het plots geknetter hier en daar van het geweervuur ondersteund door het geraas van de ontploffingen en bij tusschenpoozen het razende geblaf van onze kanonnen, dat alles gaf aan het tooverachtige schouwspel eene onvergelykbare tragische grootscheid; Nero, toen hij den brand van Rome bewonderde, zou zijn oog met geen gruwelijker pracht hebben kunnen verzadigen.

Verblind, keek een soldaat, — dezelfde kleine Luikeenaar, wiens onuitputtelijke vroolijkheid de goede luim van geheel de compagnie gaand heield, — zooveel hij maar kon, vol bewondering maar ook vol haat en woede naar den gloed. Zijne kinderlijke ziel kwam weer boven onder de ruwe bast waar de talrijke gevechten ze reeds onder verscholen hadden; hij had in de handen willen klappen en vol naïveteit riep hij uit: « Het is nog schooner dan in de cinema! »

Opdat niets van het prachtige schouwspel hem zou ontsnappen, gaat hij recht staan om beter te kijken;

hij leunt op den rand van den gracht en ontdekt zoo zijne borst waaronder zoo'n dapper hart klopt, zonder zich te bekommeren om de kogels die hem rondom de ooren fluiten. De oogen wijd-open gesperd, stom van bewondering, volgt hij met den blik de purperen vlammen, die ginder verre een laaienden gezichtseinder voor zijn vaderland vormen. Hij staat onbeweeglijk en men zou zeggen dat hij droomt. Ongerust over zijn langdurig zwijgen, komt een zijner vrienden nader en schudt hem bij den schouder. Alsdan, gelijk een arm levensloos ding, stort het lichaam van den vroolijken jongen plots ineen, in het modder van de gracht. Een kogel vlak in het hart heeft voor eeuwig de vroolijke en zangerige stem doen zwijgen van den kleinen jager van twintig jaar...

* * *

De voormiddag van den Zondag 25sten October was vooral wanhopig en verschrikkelijk. Niets te eten of te drinken! Want zoo de uitgeputte Duitschers geene aanvallen meer deden, maaide integendeel hunne artillerie, als eene verschrikkelijke zeis, over geheel de onbedekte streek langswaar de ravitailleering kon plaats grijpen. Onze uitgeputte mannen hadden zelfs de kracht niet meer om nog te klagen. Zij wisten slechts dat een onverbidde bevel hen dwong zich ter plaatse te laten doodden, en stoef bleven zij op hun post. Wanneer eene stormvlaag schroot de dood in hunne rangen kwam zaaien, zegden de jagers eenvoudig, terwijl zij hunne makkers bekeken die zoo juist den geest hadden gegeven: « Zij zullen niet meer lijden... »

In de schuur en den stal van de kleine hoeve, waar de regimentsstaf nog steeds schuilde, was het volge-

propt met gewonden, meest allen door granaatscherfven zwaar getroffen, en die men, God weet hoe, tot daar had kunnen brengen. Het was onmogelijk er zelfs aan te denken ze door deze hel achter het front te brengen. De geneesheer, de aalmoezenier en het ziekenpersoneel wijdde hunne onvermoeibare zorgen aan al deze lijdenden, doch bleven machteloos om deze verschrikkelijke ellende te lenigen. Kapitein Smets, door een kogel in de wang getroffen, wilde de anderen nog helpen verzorgen. Hulp-onderluitenant Calonné, een dapper die insgelijks uit de gendarmerie kwam, had zich tot aan den hulp-post gesleept, de beide billen door een kogel doorboord, en weigerde de edelmoedige hulp van den luitenant vaandrig, Dengis, die had aangeboden hem op zijn rug te dragen: « Neen, laat maar, had hij gezegd, één enkel is genoeg; gij hebt het recht niet u voor mij te laten doodden. » En zijne smart bedwingend, doorliep de heldhaftige officier, die bij iederen stap zijn bloed verloor, den verschrikkelijken kruisweg, om eindelijk, ten einde krachten, op de binnenplaats van de kleine hoeve neer te zinken, waar hij slechts een bundel stroo vroeg om op uit te rusten. Luitenant Dengis, die gelukkiger was, verwoegde later den staf en had slechts een punt van zijn kapotjas door éene granaatscherf verscheurd.

Daar tegen den avond een fijne en koude regen was beginnen te vallen, die iedereen door zijne vochtigheid tot op de huid doordrong, besloot men een weinig vuur te maken; en om den dorst te lesschen van de stervenden die door de koorts werden geplaagd, deed men het water van de stilstaande grachten koken.

Eene verschrikkelijke vermoeienis had zich van de jagers meester gemaakt en hield de geesten als in eene pijnlijke beklemming. Men scheen alle hoop te

hebben opgegeven om nog ooit levend uit deze hel te geraken. En als om deze ontmoedigende gedachte nog neerdrukkender te maken, kwam er op dit oogenblik een bode aan majoor Leblanc melden dat kapitein Delbauve den vorigen dag te Pervyse was gedood en zijne eenheid bijna heelemaal vernietigd.

Ginder, in de loopgraven, brachten de overgeblevenen van de twee andere bataljons, een nieuwen nacht van folteringen door, gekweld door honger en dorst en koude, terwijl de voortdurende regen de mannen tot op de huid verkilde.

De dageraad van den 26sten verlichtte slechts bleeke gezichten, waarin nog de koortsoogen schitterden welke strak gericht bleven op den vijand, wiens plotse bedrijvigheid onze mannen verontrustte. Men kon merken hoe koortsig hij aan den arbeid was in de puin geschoten hoeven *Den Toren* en *Van de Woude*.

Luitenant Stouthuizen, die zich onbedekt had vertoond om beter waar te nemen wat men daar voorbereidde, stortte getroffen neer, op den slag dood. Op hetzelfde oogenblik zond eene van onze batterijen, die slecht was ingelicht over het te bereiken objectief, eene vlaag granaten af die bijna vlak boven onze eigen loopgraven ontploften. Vol angst bij de gedachte dat een nieuw salvo-vuur hen ieder oogenblik treffen kon, weken onze mannen achteruit in een begin van paniek. De bovenmenselijke wilskracht van de enkele overlevende enkele officieren, bracht de jagers nochtans terug naar de grachten, die zij kost wat kost moesten behouden, desnoods totter dood.

Maar het was dringend noodig de artillerie te ver-wittigen, wilde men de eenheden, die ten einde kracht waren, zich niet naar alle kanten zien verstrooien. Onder het stelselmatige bombardement dat de atmosfeer daveren deed, en het te doorloopen terrein als met doodelijke vuurbundels besproeide,

snelde kapitein Tashier naar de batterij, zonder zich te bekommeren om de projectielen die hem als schenen te achtervolgen, en badende in het zweet kwam hij er nog bijtijds aan om een onheil te voorkomen. Nauwkeurig gericht, veranderde de artillerie onmiddellijk het vuur en richtte het op de hoeven en de naburige loopgraven waarin het kriede, van Duitschers, die daar voor den aanval verzameld waren. Hun vrees van voor een oogenblik vergetend, en hun ellenden en vermoeienissen, hervonden de jagers, aan wie men zoo juist melden kwam dat zij denzelfden avond zouden worden afgelost, weer als een soort wanhopigen strijdlust, om hun laatste patronen op de gehate Mofsen af te vuren.

Op den zolder van de hoeve geklommen, bespiedt luitenant Poignard den vijand, langs eene opening die hij heeft gemaakt door eene dakpan weg te schuiven. Maar telkens hij zijn veldkijker richt, stort er een hagel projectielen op het dak neer en doet de scherven naar alle richtingen springen. Onverstoorbaar blijft de jonge officier niettemin het terrein onderzoeken, en neemt na iedere vlaag slechts eene andere plaats. En daar kapitein Tashier, die van zijne boodschap naar de artillerie weergekeerd is, hem in zijne observatieplaats vervoegen komt op het oogenblik dat eene nieuwe losbranding het dak gelijk eene zeef doorboort, keert luitenant Poignard zich om, om glimlachend op te merken: « Er valt niet te zeggen, maar die kerels ginder moeten het op mij persoonlijk gemunt hebben. »

Gerust gesteld over den toestand, en het gevaar begrijpend dat zijn jonge adjunct liep, gaf majoor Leblanc hem het bevel naar beneden te komen. Luitenant Poignard gehoorzaamde als met spijt, en wierp ondanks zich zelve, van tijd tot tijd, een bedroefden blik op den verlaten observatiepost. Een of andere

onweerstaanbare macht scheen hem naar boven te lokken; hij bleef aarzelen aan den voet van de ladder die naar den zolder voer. Zijn overste in gedachten verzonken ziende, steeg hij met zachte stappen naar boven, verdween voor een oogenblik, om plots vier sporten te gelijk weer af te dalen en zegevierend uit te roepen:

« Mijn majoor, de Mofsen roeren niet meer, en onze kanonnen vermoorden ze dat het wreed is! Het is prachtig om zien! »

Het overige van den dag ging kalm voorbij. Het had opgehouden met regenen en de jagers wachtten geduldig het vallen van den dag dat een einde aan hun kruisweg zou zetten. De getemde vijand scheen van de voorgemen poging te hebben afgezien; zelfs het kanonvuur was verzwakt.

Den 26^{en} October's avonds, te midden van de duisternis waarin nog hier en daar de uitstervende klaar-ten lichtten van de laatste branden, hebben de eenige honderden mannen, die nog de 2^e en 3^e bataljons van het 2^e regiment jagers uitmaken, den weg naar Oostkerke genomen.

Zij zijn doodelijk vermoeid. Hun gang is zwaar van al den last en het geleden leed van deze zes dagen voortdurenden strijd. Vuil en gehavend, gekleed gelijk schooiers, klopt hun hart van trots onder de schamele lompen. En niets is dieper treffend, dan de akelige stoet van deze uitgeputte soldaten, die de vijand niet heeft kunnen overwinnen. Langzaam sleept hij zich voort langs den met granaten doorploegden straatweg, en slingert te midden van de puinen die de woeste strijd overal heeft gezaaid.

De jagers dragen met zich het tastbare bewijs van hunne zware offers. Al hunne gewonden vergezellen ze; zij dragen de dooden en gekwetsten die men tot dan toe niet heeft kunnen evacueeren uit de kleine hoeve welke hun tot schuilplaats diende.

De minst getroffen en stompelen voort, steunend op hun nog ongedeerde makkers. Hier en daar heeft een man zijn al te zwaar gewonden strijdgenoot, die niet langer meer loopen kan, op den rug genomen. En op allerlei berries, die het toeval aan de hand deed, — deuren, vensterblinden of zelfs eenvoudige planken, die men in de stuk geschoten huizen gevonden heeft, — of op piepende kruiwagens, vervoert men de zwaarst gewonde jagers. Eenigen zijn in zwijm gevallen; anderen hebben koorts en ijlen terwijl zij dolle gebaren maken; anderen nog, waarvan door het horten en stooten van dezen nachtelijken gang over den weg vol diepe karresporen, de wonden weer opengerukt zijn, kreunen of weenen jammerlijk. Een slot van den stoet, volgt eindelijk het lichaam van luitenant Stouthuyzen, dat reeds stijf wordt onder de ijzige kilte van de dood.

Den volgenden dag zal men het stoffelijk overschot van den dapperen officier ter aarde bestellen, in het kleine hoekje Vlaamschen grond dat niet door den vijand werd bezoedeld. In naam van het regiment, zal commandant Labiau hem het eeuwig vaarwel toesturen, en de woorden van dank en liefde uitspreken, die het vaderland aan zijne helden verschuldigd is.

Van Oostkerke zullen de overblijfsels van de twee bataljons zich naar Alveringhem, buiten de doodelijke streek, begeven, om er wat te herstellen en nieuwe krachten te putten. Den 29sten October's morgens zullen zij er vervoegd worden door de overblijfsels van het bataljon Delbauve, dat aan de hel van Pervyse is ontsnapt. Dan zal men mannen optellen om met de

weerbaren die er nog overblijven, een regiment samen te stellen dat opnieuw den strijd aanvatten kan.

De cijfers hebben hier eene ongemeene welsprekendheid. Bij hun vertrek uit Bergen, telden de 2de en 5de regimenten jagers te voet te saam 57 officieren en 4,500 soldaten. Drie maanden later, toen de slag aan den Yzer om zoo te zeggen gedaan was, beantwoordden er nog 19 officieren en ongeveer 2,000 man aan den oproep...

Andere regimenten leden nog meer. En deze cijfers zeggen beter dan welke woorden ook, ten koste van hoeveel lijden en hoeveel offers onze soldaten den stormloop der Duitsche horden braken en hun roemvollen stralenkrans veroverden.

* *

Na het wonder van dezen ongehoorden weerstand, zal ook nog dat van de verrijzenis plaats grijpen. En het is niet een der minste wonderen van dezen oorlog, dat onze half vernietigde troepen, nog zoo trouw blijven wacht houden op de laatste strook Belgischen grond, die zij onschendbaar hebben gemaakt. Zoo lang zij nog leven, hoe ellendig en uitgeput ook, zal de vijand niet verder komen. Integendeel: wij zelf verjagen den vijand, stap voor stap, meter voor meter, uit de laatste eilandjes, die hij nog op den linkeroever bezet, te midden van de overstroming; bestoken hem zonder rust noch duur, richten steeds aanvallende bruggenhoofden in op den rechteroever van den heldhaftigen kleinen stroom dien de Duitschers ons niet zullen ontnemen.

Het 2de regiment jagers heeft deel gehad in deze prachtige verrijzenis, waarvan het al de fasen heeft doorleefd. Van af den 1sten November opnieuw samen-

gesteld uit de vroegere overblijfsels, is het terug gekeerd naar de loopgraven aan den Yzer, zeker nog wel wat vermoeid van alles wat het had geleden, maar ontembaar toch. Het heeft den Winter doorgebracht in de onderaardsche holen, die een noeste arbeid eindelijk toch even goed voor de bommen als voor het winterweer heeft weten te beveiligen, of in de half vernielde dorpen, waar men onder de granaten zelf kantonneert. Overal rondom hen staan er nog slechts puinen. Maar zoo de Duitschers ook de laatste muurvlakken van het nog onbezette Vlaanderen kunnen neerschieten, nimmer zullen zij de zielskracht van onze soldaten, noch hun stoeren wil kunnen verzwakken.

Op 20sten December 1914, om goed aan de Duitschers te bewijzen dat het 2de regiment jagers, evenals de andere regimenten, niets van zijn strijd lust verloren heeft, wordt het met de eere taak belast een bruggenhoofd op den rechteroever van den Yzer aan te leggen, ten Zuiden van Dixmuiden, onmiddellijk in voeling met den vijand.

Het is majoor Panhuys die bevel voert over de groepeerings welke met deze gevaarlijke opdracht belast is: zijn bataljon, de wielrijders van kapitein Demart en de machinegeweren van kapitein Tasnier. Het is een koude en donkere winternacht, gunstig voor de stoutmoedige onderneming die men zal trachten uit te voeren. De mannen zijn reeds dol van vreugde bij de gedachte dat zij uit hunne holen zullen komen en ten aanval stormen. Alles werd tot in de minste bijzonderheden voorbereid, en als het signaal gegeven wordt om naar den andere oever te trekken, kan er niets onze jagers weerhouden. Het bruggenhoofd wordt veroverd, bezet en behouden ondanks al de tegenaanvallen van de Duitschers. Het krijgsbedrijf werd met zooveel dapperheid en zooveel kränig-

heid uitgevoerd, dat de zegevierende groepeerings van majoor Panhuys door den Koning aan de dagorder van het leger gesteld werd.

Gedurende heel den langen strengen Winter, in het modder van de loopgraven, in aanraking zelf met den vijand en onder het vuur van zijne kanonnen is het kleine Belgische leger dan langzamerhand weer verrijzen. Uit de depots in het land van Kales, evenals uit de kampen in Normandië zijn de mannen naar het front vertrokken, zij die genezen waren van hunne wonden, oude veteranen, vrijwilligers, rekruten, duizenden dapperen die de ledige plaatsen in de rangen gingen innemen.

Wonderen van bedrijvigheid hebben aan de onversaagde troepen, die door geen leed werden ter neer geslagen en wier ellende dagelijks vermindert, levensmiddelen in overvloed bezorgen, nieuwe kleederen, nieuwe uitrustingen, geweren, machinegeweren en kanonnen, heel het vreemde en ingewikkelde materieel, dat de loopgraven-oorlog heeft doen ontstaan.

Als een voortdurende stroom is alles wat onze soldaten noodig hebben, naar hun toe gekomen, niet slechts dat wat zij noodig hebben om te bestaan, maar ook om geheel hunne oude en geduchte kracht terug te winnen. En toen de eerste stralen van de lentezon de winternevels verdreven hebben, hebben onze verbaasde blikken het wondere tafereel gezien van een geheel herboren leger, zeker van zich zelf, jong en krachtig, met den glimlach op de lippen, in den trots van zijne herwonnen macht, dat heel zijne verleden marteling vergeten heeft, om al zijne hoop en al zijn vertrouwen op de toekomst te stellen.

INHOUD

	Bladz.
Voorwoord	1
I. — Van Bergen tot Perwez	17
II. — Op de Geete	21
III. — Onder de muren van Antwerpen	34
a) Het gevecht te Eppeghem	36
b) Aan de Verbrande Brug. — De heldenmoed van jager Trésignies	43
c) Breendonck en Cappellen-op-den-Bosch	48
d) In het Katte-Meuter-Bosch	53
e) Gedurende het beleg van Antwerpen	62
f) De tragische nacht	66
IV. — De aftocht naar de kust	75
V. — Aan den Yzer	89
a) Het 1 ^{ste} bataljon te Sint-Jacobs-Cappelle en Pervyse	93
b) Het 2 ^{de} en het 3 ^{de} bataljon te Dixmuiden en Oud-Stuyvekenskerke	92